

WOJEWÓDZTWO
PODLASKIE

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU

NA LATA 2009-2015

DLA REGIONU PUSZCZY BIAŁOWIESKIEJ

(OBEJMUJĄCA GMINY: BIAŁOWIEŻA, BIELSK PODLASKI, BOĆKI,
CZEREMCHA, CZYŻE, DUBICZE CERKIEWNE, HAJNÓWKA,
KLESZCZELE, NAREW, NAREWKA, ORLA)

**LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA
„PUSZCZA BIAŁOWIESKA”**

Załącznik nr 1 do Uchwały nr 5/I/2009 Walnego Zebrania Członków
Lokalne Grupy Działania z dnia 23.01.2009 r.

STYCZEŃ, 2009 R.

SPIS TREŚCI:

WSTĘP	
1. CHARAKTERYSTYKA LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA (LGD) JAKO JEDNOSTKI ODPOWIEDZIALNEJ ZA REALIZACJĘ LOKALNEJ STRATEGII ROZWOJU (LSR)	
1.1. OGÓLNE INFORMACJE NA TEMAT LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA „PUSZCZA BIAŁOWIESKA”	
1.2. NAZWA I STATUS PRAWNY LGD „PUSZCZA BIAŁOWIESKA” ORAZ DATA WPISU DO KRAJOWEGO REJESTRU SĄDOWEGO I NUMER W TYM REJESTRZE	
1.3. OPIS PROCESU BUDOWY PARTNERSTWA	
1.4. CHARAKTERYSTYKA CZŁONKÓW LGD I SPOSÓB ROZSZERZANIA LUB ZMIANY SKŁADU LGD	
1.4.1. Członkowie wchodzący w skład LGD	
1.4.2. Charakterystyka członków	
1.4.3. Zasady i sposoby rozszerzania lub zmiany składu LGD	
1.5. STRUKTURA ORGANU DECYZYJNEGO (RADY) LGD, DO KTÓREGO WYŁĄCZNEJ WŁAŚCIWOŚCI NALEŻY WYBÓR OPERACJI ZGODNIE Z ART. 62 UST. 4 ROZPORZĄDZENIA NR 1698/2005	
1.6. ZASADY I PROCEDURY FUNKCJONOWANIA LGD ORAZ ORGANU DECYZYJNEGO	
1.6.1. Struktura i rozdział funkcji pomiędzy poszczególne organy LGD	
1.6.2. Zasady i procedury funkcjonowania organu decyzyjnego	
1.6.3. Opis stanowisk i procedury rekrutacji pracowników	
1.6.3.1. Opis stanowisk	
1.6.3.2. Procedura rekrutacji pracowników	
1.6.4. Zasady funkcjonowania biura, warunki techniczne i lokalowe	
1.7. KWALIFIKACJE I DOŚWIADCZENIE OSÓB WCHODZĄCYCH W SKŁAD ORGANU DECYZYJNEGO	
1.8. DOŚWIADCZENIE LGD I CZŁONKÓW LGD ALBO JEJ PARTNERÓW W REALIZACJI OPERACJI	
2. OPIS OBSZARU OBJĘTEGO LSR WRAZ Z UZASADNIENIEM JEGO WEWNĘTRZNEJ SPÓJNOŚCI	
2.1. WYKAZ GMIN WCHODZĄCYCH W SKŁAD LGD ALBO BĘDĄCYCH JEJ PARTNERAMI	
2.2. UWARUNKOWANIA PRZESTRZENNE, GEOGRAFICZNE, PRZYRODNICZE, HISTORYCZNE I KULTUROWE	
2.2.1. Uwarunkowania przestrzenne	
2.2.2. Uwarunkowania geograficzne i przyrodnicze	
2.2.2.1. Ukształtowanie powierzchni	
2.2.2.2. Klimat	
2.2.2.3. Gleby	
2.2.2.4. Bogactwa naturalne	
2.2.2.5. Lesistość	
2.2.2.6. Zasoby wodne	
2.2.2.7. Wartości przyrodnicze i ich waloryzacja	
2.2.2.8. System obszarów chronionych	
2.3. UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE I KULTUROWE	
2.4. OCENA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA OBSZARU, W TYM POTENCJAŁU DEMOGRAFICZNEGO I GOSPODARCZEGO OBSZARU ORAZ POZIOMU AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ	
2.4.1. Struktura ludności zamieszkałej na obszarze LGD	
2.4.2. Rynek pracy i podmioty gospodarcze	
2.4.3. Poziom i stopa bezrobocia	
2.4.4. Infrastruktura społeczna	
2.5. SPECYFIKA OBSZARU	

3. ANALIZA SWOT OBSZARU OBJĘTEGO LSR; WNIOSKI WYNIKAJĄCE Z PRZEPROWADZONEJ ANALIZY	
4. CELE OKREŚLENIE CELÓW OGÓLNYCH I SZCZEGÓŁOWYCH LSR ORAZ WSKAZANIE PLANOWANYCH PRZEDSIĘWZIĘĆ SŁUŻĄCYCH OSIĄGNIĘCIU POSZCZEGÓLNYCH CELÓW SZCZEGÓŁOWYCH, W RAMACH KTÓRYCH BĘDĄ REALIZOWANE OPERACJE, ZWANYCH DALEJ „PRZEDSIĘWZIĘCIAMI”	
4.1. CELE OGÓLNE LSR	
4.2. CELE SZCZEGÓŁOWE LSR	
4.3. OPIS PLANOWANYCH PRZEDSIĘWZIĘĆ W RAMACH LSR	
5. OKREŚLENIE MISJI I WIZJI LGD	
6. WYKAZANIE SPÓJNOŚCI SPECYFIKI OBSZARU Z CELAMI LSR	
6.1. SPÓJNOŚĆ ADMINISTRACYJNA	
6.2. SPÓJNOŚĆ KULTUROWO-HISTORYCZNA	
6.3. SPÓJNOŚĆ PRZYRODNICZA	
6.4. SPÓJNOŚĆ TURYSTYCZNA	
6.5. SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA	
6.6. SPÓJNOŚĆ GOSPODARCZA	
7. UZASADNIENIE PODEJSCIA ZINTEGROWANEGO DLA PRZEDSIĘWZIĘC PLANOWANYCH W RAMACH LSR	
8. UZASADNIENIE PODEJSCIA INNOWACYJNEGO DLA PRZEDSIĘWZIĘC PLANOWANYCH W RAMACH LSR	
9. OKREŚLENIE PROCEDURY OCENY ZGODNOŚCI OPERACJI Z LSR, PROCESU WYBORU OPERACJI PRZEZ LGD, PROCEDURY ODWOŁANIA OD ROZSTRZYGNIEŃ ORGANU DECYZYJNEGO W SPRAWIE WYBORU OPERACJI W RAMACH DZIAŁANIA, O KTÓRYM MOWA W ART. 5 UST. 1 PKT 21 USTAWY Z DNIA 7 MARCA 2007 R. O WSPIERANIU ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH Z UDZIAŁEM ŚRODKÓW EUROPEJSKIEGO FUNDUSZU ROLNEGO NA RZECZ ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH, KRYTERIÓW, NA PODSTAWIE KTÓRYCH JEST OCENIANA ZGODNOŚĆ OPERACJI Z LSR, ORAZ KRYTERIÓW WYBORU OPERACJI, A TAKŻE PROCEDURY ZMIANY TYCH KRYTERIÓW	
9.1. PROCEDURA POSTĘPOWANIA Z WNIOSEM	
9.2. PROCEDURA OCENY ZGODNOŚCI OPERACJI Z LSR	
9.3. PROCEDURA WYBORU OPERACJI - LOKALNE KRYTERIA WYBORU	
9.4. PROCEDURY ZMIANY LOKALNYCH KRYTERIÓW WYBORU OPERACJI.....	
9.5. PROCEDURY ODWOŁANIA OD ROZSTRZYGNIECIA ORGANU DECYZYJNEGO W SPRAWIE WYBORU OPERACJI	
10. OKREŚLENIE BUDŻETU LSR DLA KAŻDEGO ROKU JEJ REALIZACJI	
10.1. WSTĘP	
10.2. BUDŻET DLA LGD „PUSZCZA BIAŁOWIESKA”	
11. OPIS PROCESU PRZYGOTOWANIA I KONSULTOWANIA LSR	
12. OPIS PROCESU WDRAŻANIA I AKTUALIZACJI LSR	
13. ZASADY I SPOSOBY DOKONYWANIA OCENY (EWALUACJI) WŁASNEJ	
14. OKREŚLENIE POWIĄZAŃ LSR Z INNYMI DOKUMENTAMI PLANISTYCZNYMI ZWIĄZANYMI Z OBSZAREM OBJĘTYM LSR	
14.1. POWIĄZANIA ZE STRATEGIĄ ROZWOJU WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO	
14.2. POWIĄZANIA Z REGIONALNYM PROGRAMEM OPERACYJNYM WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO NA LATA 2007-2013	
14.3. POWIĄZANIA Z PROGRAMAMI OPERACYJNYMI NA LATA 2007-2013	
14.3.1. Program Operacyjny „Kapitał Ludzki”	
14.3.2. Program Operacyjny „Innowacyjna Gospodarka”	
14.3.3. Program Operacyjny „Infrastruktura i środowisko”	
14.3.4. Lokalne strategie rozwoju	

15. WSKAZANIE PLANOWANYCH DZIAŁAŃ, PRZEDSIĘWZIĘĆ LUB OPERACJI REALIZOWANYCH PRZEZ LGD W RAMACH INNYCH PROGRAMÓW WDRAŻANYCH NA OBSZARZE OBJĘTYM LSR	
15.1. PLANOWANE DZIAŁANIA REALIZOWANE PRZEZ LGD W RAMACH INNYCH PROGRAMÓW	
15.2. MECHANIZMY ZABEZPIECZAJACE PRZED NAKŁADANIEM SIE POMOCY	
16. PRZEWIDYWANY WPŁYW REALIZACJI LSR NA ROZWÓJ REGIONU I OBSZARÓW WIEJSKICH	
17. ZAŁĄCZNIKI	

1. CHARAKTERYSTYKA LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA (LGD) JAKO JEDNOSTKI ODPOWIEDZIALNEJ ZA REALIZACJĘ LOKALNEJ STRATEGII ROZWOJU (LSR)

1.1. OGÓLNE INFORMACJE NA TEMAT LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA „PUSZCZA BIAŁOWIESKA”

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” jest porozumieniem samorządów wiejskich i miejsko – wiejskich Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Bielsk Podlaski, instytucji publicznych, lokalnych przedsiębiorców, a także organizacji pozarządowych i grup nieformalnych w celu wspólnego działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich regionu „Puszcza Białowieska”.

Siedzibą Lokalnej Grupy Działania jest Hajnówka. Terenem działalności Lokalnej Grupy Działania jest obszar obejmujący gminy: Białowieża, Bielsk Podlaski, Boćki, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Kleszczele, Narew, Narewka, Orla. Dla właściwego realizowania swoich celów statutowych Lokalna Grupa Działania może prowadzić działalność na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej oraz poza jej granicami.

Celami Lokalnej Grupy Działania jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, a w szczególności:

1. inicjowanie i wspieranie nowatorskich rozwiązań w rozwoju obszarów wiejskich;
2. opracowanie, aktualizacja i realizacja lokalnej strategii rozwoju (w rozumieniu przepisów Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich) dla obszaru gmin: Białowieża, Bielsk Podlaski, Boćki, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Kleszczele, Narew, Narewka i Orla;
3. promocja gmin wiejskich: Białowieża, Bielsk Podlaski, Boćki, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Kleszczele, Narew, Narewka i Orla;
4. aktywizowanie ludności wiejskiej do brania udziału w procesie rozwoju;
5. upowszechnianie i wymiana informacji o inicjatywach związanych z aktywizacją ludności na obszarach gmin wiejskich;
6. rozwijanie i umacnianie postaw nastawionych na aktywne współdziałanie w Rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

1.2. NAZWA I STATUS PRAWNY LGD „PUSZCZA BIAŁOWIESKA” ORAZ DATA WPISU DO KRAJOWEGO REJESTRU SĄDOWEGO I NUMER W TYM REJESTRZE

Status prawny LGD: Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” ma statut stowarzyszenia działającego na podstawie Ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 roku o fundacjach (Dz.U. z 1991 r. Nr 46, poz. 203 z późn. zm.) ustawy z 7 marca 2007 o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz.Urz. UE L 277 z 21.10.2005) oraz postanowień statutu.

Data rejestracji w sądzie: 12.04.2006

Nr KRS: 0000253905

1.3. OPIS PROCESU BUDOWY PARTNERSTWA

Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” została utworzona 20.02.2006r. trakcie realizacji projektu *„Kraina Żubra – zrównoważony rozwój obszarów wiejskich w regionie Puszczy Białowieskiej w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe.”* realizowanego w ramach Schematu I Pilotażowego Programu LEADER+.

Realizowany projekt miał na celu:

- utworzenie LGD jako lokalnego partnerstwa publiczno-prywatnego w oparciu o oddolną inicjatywę społeczności lokalnych zamieszkujących centralną część Krainy Żubra – region Puszczy Białowieskiej (powiat hajnowski oraz dwie gminy powiatu bielskiego
- dokonanie z inicjatywy środowisk lokalnych analizy możliwości rozwojowych terenów wiejskich i opracowanie Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Regionu Puszczy Białowieskiej – Centralna Część Krainy Żubra (tzw. ZSROW).

Realizacja projektu dotyczyła obszaru 10 gmin wiejskich: Hajnówka, Białowieża, Narew, Narewka, Czyże, Bielsk Podlaski, Orla, Czeremcha, Dubicze Cerkiewne oraz gminy miejsko-wiejskiej Kleszczele. Gminy znajdują się w centralnej części tzw. Krainy Żubra – obszaru położonego w południowo-wschodniej części województwa podlaskiego.

Na różnych etapach procesu tworzenia LGD odbywały się spotkania z udziałem osób prywatnych, przedstawicieli sektora społecznego, prywatnego i publicznego. O konsultacjach informowano w lokalnej prasie, przez ogłoszenia rozwieszane w miejscach publicznych i świetlicach wiejskich. Ostatecznie 20 lutego 2006 roku odbyło się zebranie założycielskie stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” w którym uczestniczyły 42 osoby - członkowie założyciele stowarzyszenia.

W skład LGD „Puszcza Białowieska” weszły osoby reprezentujące:

- samorządy lub ich jednostki (domy kultury, szkoły) oraz Rady Gmin wiejskich wdrażających program Leader+: Hajnówka, Białowieża, Narew, Narewka, Bielsk Podlaski, Czyże, Czeremcha, Dubicze Cerkiewne, Orla oraz gminy miejsko-wiejskiej Kleszczele,
- Białowiecki Park Narodowy,
- Zakład Badania Ssaków w Białowieży,
- Nadleśnictwo Białowieża,
- WWF Polska,
- Stowarzyszenie Dziedzictwo Podlasia,
- Fundacja Wspomagania Wsi,
- Stowarzyszenie Samorządów Euroregionu Puszcza Białowieska,
- Starostwo Powiatowe w Hajnówce,
- Stowarzyszenie Przyjazny Transport w Czeremsze
- Stowarzyszenie Rozwoju ZSL w Białowieży,
- Białowieckie Stowarzyszenie Agroturystyczne „Żubr”,
- Towarzystwo „Haj” w Haćkach,
- Biuro Turystyki „Ryś” w Białowieży,
- Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Kleszczelowskiej,
- Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Narewowskiej,
- Stowarzyszenie Kulturalne „Pocztówka”,
- kwatery agroturystyczne, rolników.

Podczas spotkania założycielskiego przyjęty został statut oraz powołano Zarząd i Komisję Rewizyjną.

W okresie realizacji projektu *„Kraina Żubra – zrównoważony rozwój obszarów wiejskich w regionie Puszczy Białowieskiej w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe.”*

LGD prowadziła aktywne działania zmierzające do pozyskania nowych członków i poszerzenia obszaru działania LGD. Podczas tworzeniu partnerstwa zastosowano następujące formy działania:

- ustalono, że procesem przygotowania LSR będzie kierował Zarząd LGD „Puszcza Białowieska”,
- uruchomiono stały punkt informacyjno-konsultacyjny w siedzibie LGD „Puszcza Białowieska”
- zorganizowano 11 spotkań informacyjno-promocyjnych na których mieszkańcy obszaru LGD mieli możliwość zapoznania się z celami działania Leader oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013,
- prezentowano idee Leadera+ na masowych imprezach okolicznościowych.

W efekcie tych działań w znaczący sposób poszerzono skład LGD o przedstawicieli sektora publicznego, społecznego i gospodarczego. Liczba członków LGD wzrosła z 42 do 78, co daje wskaźnik wzrostu liczby członków równy 86%. Na dzień dzisiejszy członkami zwyczajnymi są wszystkie gminy tworzące obszar LGD, do LGD weszli przedstawiciele wszystkich wymienionych sektorów, szczególnie wcześniej nieobecnego sektora gospodarczego. Obszar LGD powiększył się także o Gminę Boćki.

1.4. CHARAKTERYSTYKA CZŁONKÓW LGD ALBO JEJ PARTNERÓW I SPOSÓB ROZSZERZANIA LUB ZMIANY SKŁADU LGD

1.4.1. Członkowie wchodzący w skład LGD

Członkami zwyczajnymi LGD „Puszcza Białowieska” są wszystkie jednostki samorządu terytorialnego wchodzące w skład powiatu hajnowskiego i dwie gminy powiatu bielskiego, organizacje pozarządowe działające na terenie LGD, przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą oraz osoby fizyczne. Członkami wspierającymi – Partnerami współpracującymi z LGD są lokalne stowarzyszenia, instytucje i prywatne firmy turystyczne. Poniższa tabela zawiera dokładne zestawienie członków LGD „PB”

Tabela 1. Lista członków Stowarzyszenia LGD „PB”- stan na 23.01.2009 r.

Źródło: opracowanie własne

Sektor Gospodarczy

Lp.	Nazwisko i imię	Miejsce zamieszkania	Rodzaj prowadzonej działalności	Funkcja w LGD.
1	Nowacki Lech	17-230 Białowieża, ul. Tropinka 7	Pracownia reklamy	członek LGD
2	Romaniuk Mirosław	17-200 Hajnówka, ul. Bielska 31	Usługi stolarskie	członek LGD
3	Senderecka Izabela	15-756 Białystok, ul. Swobodna 16/6	Pokoje gościnne	członek Rady LGD
4	Skiepkó Bazyli	17-230 Białowieża, ul. Ogrodowa 5	Biuro turystyczne	członek Rady LGD
5	Szatyłowicz Paweł	17-240 Czeremcha, Czeremcha Wieś	Usługi mechaniczne	członek Rady LGD
6	Wieremczuk Walentyna	17-240 Czeremcha, ul. Wiśniowa 35	Usługi fryzjerskie	członek LGD

Sektor publiczny

Lp.	Nazwisko i imię	Miejsce zamieszkania	Rodzaj prowadzonej działalności	Funkcja w LGD.
1	Bajko Barbara	17-230 Białowieża, ul. Gen. Waszkiewicza 64	Osoba fizyczna	członek LGD
2	Bobik Janusz	15-337 Białystok, ul Pułaskiego 109C/5	Przedstawiciel samorządu –Gmina Orla	członek Rady LGD
3	Bołtryk Wioletta	17-220 Narewka, Tarnopol 30	Osoba fizyczna	członek LGD
4	Derehajło Stanisław	17-111 Bocki, Kol. Boćki 9	Przedstawiciel samorządu –Gmina Boćki	członek LGD
5	Dmitruk Monika	17-100 Bielsk Podlaski, ul. Wiejska 3	Przedstawiciel samorządu –Gmina Bielsk Podlaski	członek Rady LGD
6	Dudycz Eugeniusz	17-210 Narew, Łosinka	Przedstawiciel samorządu –Gmina Narew	członek Rady LGD
7	Jakimiuk Walentyna	17-207 Czyże, Podrzeczany 28	Przedstawiciel samorządu –Gmina Czyże	Członek zarządu – vice-prezes LGD
8	Lewsza Maria	17-220 Narewka, ul. Hajnowska 22	Przedstawiciel samorządu –Gmina Narewka	Przewodniczący Komisji Rewizyjnej
9	Litwinowicz Albert Waldemar	17-230 Białowieża, ul. Nowa 6	Przedstawiciel samorządu –Gmina Białowieża	członek LGD
10	Ławrynowicz Mikołaj	17-200 Hajnówka, Dubiny, ul. Zajączka 9	Przedstawiciel samorządu –Gmina Dubicze Cerkiewne	członek LGD
11	Pawilcz Mikołaj	17-220 Narewka, ul. Sosnowa 9	Przedstawiciel samorządu –Gmina Narewka	członek LGD
12	Pawłowski Anatol	17-200 Hajnówka, ul. Reja 28/6	Przedstawiciel samorządu –Gmina Dubicze Cerkiewne	członek LGD
13	Rajecka Raisa	17-100 Bielsk Podlaski, ul. Widowska 14	Przedstawiciel samorządu –Gmina Bielsk Podlaski	członek LGD
14	Rusaczyk Andrzej	17-210 Narew, ul. Bielska 45	Przedstawiciel samorządu –Gmina Narew	Członek zarządu - sekretarz LGD
15	Rygorowicz Olga	17-200 Hajnówka, ul. 3 Maja 56/2	Przedstawiciel samorządu –Gmina Hajnówka	członek LGD
16	Selwesiuk Piotr	17-100 Bielsk Podlaski, ul. 3 maja 8/35	Przedstawiciel samorządu –Gmina Orla	członek LGD
17	Sielicki Aleksander	17-250 Kleszczewo, ul. Kościuszki 12	Przedstawiciel samorządu –Miasto i Gmina Kleszczewo	członek LGD
18	Sirak Jerzy	17-200 Hajnówka, ul. 3 Maja 23/7	Przedstawiciel samorządu – Starostwo Powiatowe w Hajnówce	członek Rady LGD
19	Wasiluk Jerzy	17-200 Hajnówka, ul. Lipowa 73a/4	Przedstawiciel samorządu –Gmina Czyże	członek LGD
20	Wróblewski Michał	17-200 Hajnówka, ul. Górna 53	Przedstawiciel samorządu –Gmina Czeremcha	członek LGD

Sektor społeczny

Lp.	Nazwisko i imię	Miejsce zamieszkania	Rodzaj prowadzonej działalności	Funkcja w LGD.
-----	-----------------	----------------------	---------------------------------	----------------

1	Artemiuk Andrzej	17-100 Bielsk Podlaski, Parceo 23	Przewodniczący Związku Ukraińców Podlasia	członek LGD
2	Baran Wiktor	17-200 Hajnówka, Lipiny 58	Osoba fizyczna	członek LGD
3	Bazylewski Krzysztof	17-111 Boćki, Bodaczki 6	Rolnik	członek LGD
4	Białowieżec Joanna	17-207 Czyże 151	Osoba fizyczna	członek LGD
5	Bobel Maciej	17-120 Brańsk, ul. Mickiewicza 29	Pracownik administracji	członek LGD
6	Charkiewicz Lena	17-220 Narewka, Planta 41	Gospodarstwo agroturystyczne Członek Zarządu Stowarzyszenia Agroturystycznego „Żubr”	członek LGD
7	Chmielewski Marek	17-106 Orla, ul. 1-go Maja 38	Gospodarstwo rolne	członek LGD
8	Fiedoruk Mikołaj	17-100 Bielsk Podlaski, Rajsk 4	Rolnik	członek LGD
9	Gierasimiuk Aleksy	17-200 Hajnówka, Mochnate 71	Przedstawiciel samorządu –Gmina Hajnówka	członek LGD
10	Gorbacz Walentyna	17-200 Hajnówka, ul. Zwierzyniecka 9	Pracownik samorządowy	członek LGD
11	Góralczuk Nina	17-111 Boćki, Dubno 104	Rolnik	członek LGD
12	Gwaj Jan	17-230 Białowieża, ul. Podolany II 19	Gospodarstwo agroturystyczne Członek Zarządu Stowarzyszenia Agroturystycznego „Żubr”	członek LGD
13	Iwaniuk Maria	17-240 Czeremcha, ul. Brzozowa 11	Pracownik samorządowy	członek LGD
14	Jakimiuk Jerzy	17-2007 Czyże, Podrzeczany	Pracownik samorządowy	członek Rady LGD
15	Jankowski Maciej	17-106 Orla, ul. 1-go Maja 56	Przedstawiciel Koła PZW „Miętus”	członek LGD
16	Kazimieruk Eugenia	17-250 Kleszczele, Suchowolce 92	Pracownik samorządowy	członek Rady LGD
17	Kędra-Ptaszyńska Dorota	17-111 Boćki, Jakubowskie 6	Pracownik samorządowy	członek Rady LGD
18	Kierdelewicz Piotr	17-200 Hajnówka, ul. Mickiewicza 8	Pracownik samorządowy	członek LGD
19	Kisielewski Jarosław	17-230 Białowieża, ul. Waszkiewicza 127	Pracownik samorządowy Gospodarstwo agroturystyczne Członek Stowarzyszenia Agroturystycznego „Żubr”	członek LGD
20	Klimowicz Maria	17-250 Kleszczele, Dobrowoda, ul. Cicha 6	Pracownik samorządowy Gospodarstwo agroturystyczne	członek LGD
21	Kojło Sergiusz	17-200 Hajnówka, ul. 3-go Maja 44/12	Dyrektor BS w Hajnówce	członek LGD
22	Komarewski Wiesław Józef		Leśniczy	członek LGD
23	Kowalski Eugeniusz	17-207 Czyże, Rakowice 50	Pracownik placówki oświatowej. Członek Zarządu Stowarzyszenia Agroturystycznego „Żubr”	Członek zarządu -skarbnik LGD
24	Kozłowski Borys	17-220 Narewka, Lewkowo Nowe 93	Gospodarstwo agroturystyczne. Członek Stowarzyszenia Agroturystycznego „Żubr”	członek LGD
25	Kozłowska Ludmiła	17-220 Narewka, Lewkowo Nowe 93	Gospodarstwo agroturystyczne Stowarzyszenia Agroturystycznego „Żubr”	członek LGD

26	Krzyżański Tadeusz	17-220 Narewka, Olchówka 81	Przedstawiciel Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Narewowskiej	członek LGD
27	Kulesza Sławomir	17-220 Narewka, Siemianówka, ul. Lipowa 64	Osoba fizyczna	członek LGD
28	Kozub Samosiuk Barbara	17-240 Czeremcha, ul. Polna 43	Pracownik samorządowy	członek Rady LGD
29	Lickiewicz Marzena	17-230 Białowieża, ul. Podolany II/61	Rolnik	członek LGD
30	Omelianowicz Teodor	17-106 Orla, ul. 1-go Maja 38	Przedstawiciel Kółka Rolniczego w Orli	członek LGD
31	Onopryjuk Krystyna	17-204 Dubicze Cerkiewne 72	Pracownik samorządowy	członek Rady LGD
32	Pietroczyk Włodzimierz	17-200 Hajnówka, ul. Okopowa 7	Pracownik samorządowy	członek LGD
33	Popiel Józef	17-230 Białowieża, ul. Park Pałacowy 5/5	Osoba fizyczna	członek LGD
34	Przygodzki Tadeusz	17-230 Białowieża, ul. Park Dyrekcyjny 13A/2	Osoba fizyczna	Członek Komisji Rewizyjnej
35	Rola Danuta	17-200 Hajnówka, Puciska	Pracownik samorządowy	członek Rady LGD
36	Selwestruk Jan	17-210 Narew, Gorodczyń 21	Gospodarstwo rolne	członek LGD
37	Skiepczo Anna	17-230 Białowieża, ul. Ogrodowa 5	Osoba fizyczna	członek LGD
38	Stepaniuk Bożena Emilia	17-210 Narew, Puchły 62	Pracownik placówki oświatowej Gospodarstwo agroturystyczne	członek LGD
39	Stepaniuk Mirosław	17-210 Narew, Puchły 62	Gospodarstwo agroturystyczne Prezes Stowarzyszenia Dziedzictwo Podlasia	Członek zarządu –prezes LGD
40	Stulgis Anna	17-220 Narewka, ul. Nowa 11b m.1	Pracownik samorządowy	członek Rady LGD
41	Sulima Nadzieja	17-240 Czeremcha, ul. Wisniowa 9	Przedstawiciel Stowarzyszenia Przyjazny Transport	Członek zarządu LGD
42	Szaban Jerzy	17-106 Orla, ul. Bielska 41	Przedstawiciel Kółka Rolniczego w Orli	członek LGD
43	Szafrńska Joanna	17-207 Narew Trześcianka 28	Pracownik samorządowy	członek LGD
44	Tarasiuk Katarzyna	17-240 Czeremcha, ul. Długa 10D	Przedstawiciel Stowarzyszenia Przyjazny Transport	członek LGD
45	Timofiejuk Walentyna	17-210 Narew, ul. Kochanowskiego 2	Gospodarstwo agroturystyczne Pracownik placówki oświatowej	Członek Komisji Rewizyjnej
46	Turkiewicz Roman	17-240 Czeremcha, ul. Ogrodowa 6	Gospodarstwo agroturystyczne Członek Stowarzyszenia Agroturystycznego „Żubr”	członek LGD
47	Tymińska Marta	17-111 Boćki, ul. Strażacka 3	Osoba fizyczna	członek LGD
48	Wichrowski Wawrzyniec	17-100 Bielsk Podlaski, ul. Wiejska 11	Osoba fizyczna	członek LGD
49	Wołkowycki Eugeniusz	17-220 Narewka, Zabłotczyzna 12	Gospodarstwo agroturystyczne Prezes Zarządu Stowarzyszenia Agroturystycznego	członek LGD
50	Zamojski Krzysztof	17-230 Białowieża, ul. Wojciechówka 9	Pracownik Nadleśnictwa Białowieża	członek Rady LGD
51	Zielińska Eugenia	17-106 Orla, Miklasze 34	Pszczelarz Członek Podlaskiego Związku Przczelarzy	członek LGD
52	Ziniewicz Mirosława	17-250 Kleszczewo, Dobrowoda, ul. Kolejowa 17	Gospodarstwo agroturystyczne Członek Zarządu Stowarzyszenia Agroturystycznego	członek LGD

1.4.2 Charakterystyka członków

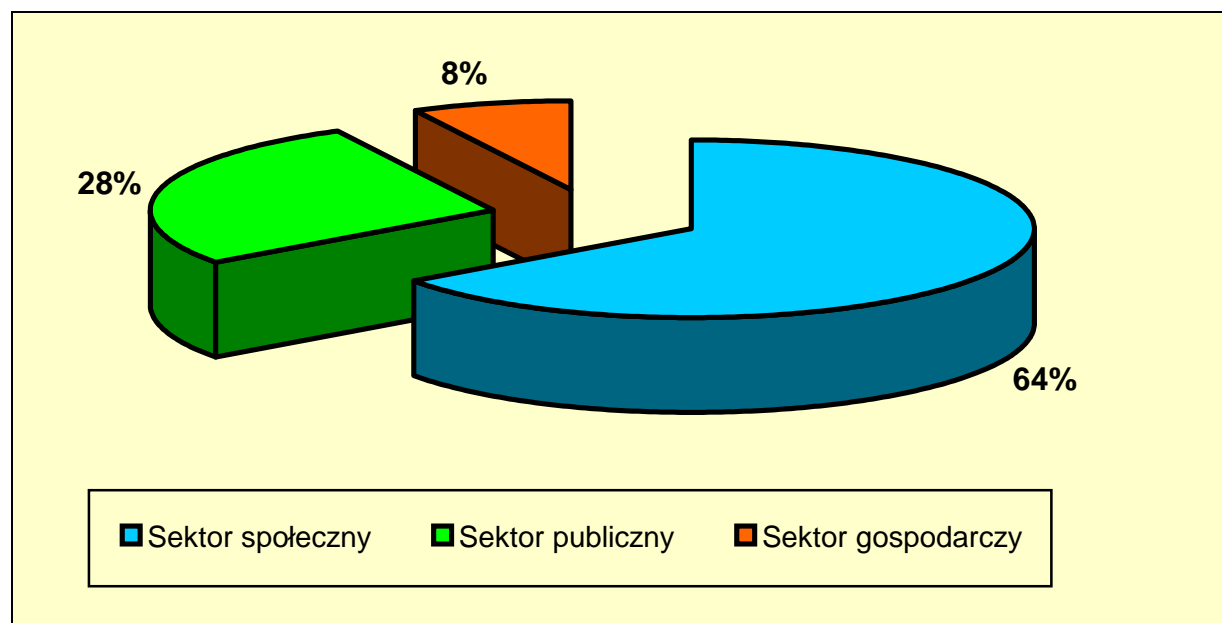
Według stanu na dzień 23 stycznia 2009 r. Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” liczy 78 członków, którzy reprezentują między innymi lokalne samorządy i ich jednostki, stowarzyszenia, prywatne firmy i gospodarstwa agroturystyczne. Członkowie Stowarzyszenie reprezentują 3 sektory, w tym:

- sektor publiczny – 20 członków
- sektor społeczny – 52 członków
- sektor gospodarczy – 6 członków

Sektor publiczny tworzą wszystkie jednostki samorządów terytorialnych działające na terenie powiatu hajnowskiego: gminy wiejskie Hajnówka, Białowieża, Narew, Narewka, Czyże, Czeremcha, Dubicze Cerkiewne oraz gmina miejsko – wiejska Kleszczele. Powiat Bielski reprezentują: gminy wiejskie Bielsk Podlaski, Boćki i Orla.

Sektor społeczny reprezentuje 27 osób fizycznych, 8 różnych organizacji pozarządowych oraz rolnicy indywidualni i pracownicy jednostek samorządowych. W skład sektora gospodarczego wchodzi: 6 przedsiębiorców działających na terenie objętym Lokalną Strategią Rozwoju.

Poniższy wykres przedstawia udział procentowy poszczególnych sektorów w stosunku do ogólnej liczby członków LGD.

Rycina nr 1. Udział procentowy poszczególnych sektorów.

Opracowanie: Źródło własne na podstawie listy członków LGD „PB”

Struktura podmiotów społeczno gospodarczych na terenie objętym działaniem LGD „PB” wskazuje, na zdecydowaną przewagę sektora społecznego i publicznego. Reprezentatywność poszczególnych sektorów w składzie członków LGD „PB” nie stanowi dokładnego odzwierciedlenia struktury podmiotów prawnych i fizycznych działających na terenie objętym Lokalną Strategią Rozwoju, jednakże różnice w proporcjach sektorów nie są tak istotne dla idei Leadera+. Ważne jest aby reprezentacje poszczególnych sektorów stanowiły równowagę w organie decyzyjnym – Radzie LGD. Największa różnica widoczna

jest w sektorze gospodarczym i sektorze publicznym. Najmniejszą różnicę odnotowano w sektorze społecznym. Różnica w sektorze publicznym wynika wyłącznie z faktu, iż dążąc do osiągnięcia modelu spójnego i kompleksowego rozwoju obszarów wiejskich regionu Puszczy Białowieskiej, Zarząd Stowarzyszenia Lokalnej Grupy Działania „PB” zaproponował, wszystkim gminom spełniającym warunki programu PROW 2007-2013, członkostwo w LGD „PB”. Uczestnictwo gmin w aktywnej realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju zapewni dobrą promocję, aktywizację i wsparcie podmiotów społecznych działających na obszarze LSR a tym samym efektywne wykorzystanie możliwości jakie niesie ze sobą program PROW na lata 2007-2013.

1.4.3. Zasady i sposoby rozszerzania lub zmiany składu LGD

Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska”, przyjęła formę prawną stowarzyszenia, które posiada otwartą formułę przyjmowania nowych członków. Oznacza to, że do LGD przystąpić może każdy kto spełni kryteria określone statutem stowarzyszenia.

W procesie rozszerzenia składu LGD można wyróżnić dwa etapy:

1. Działania promocyjno-informacyjne mające za zadanie:

- upowszechnienie informacji o celach działania LGD „PB” i sposobach ich realizacji,
- zachęcenie potencjalnych partnerów do udziału w realizacji wspólnych celów.

W ramach działań promocyjnych zostały:

- zrealizowane cykle spotkań z potencjalnymi partnerami (przedstawicielami organizacji pozarządowych i instytucji państwowych, lokalnymi przedsiębiorcami, rolnikami), podczas których został zaprezentowany Statut i Strategia LGD „PB” ze szczególnym uwypukleniem celów działania LGD „PB” i sposobów ich realizacji,
  - opublikowane artykuły w prasie lokalnej informujące o celach działania LGD „PB” i sposobach ich realizacji,
  - zrealizowane cykle spotkań informacyjnych z radnymi gmin wchodzących w skład LGD „PB”,
  - zredagowane i opublikowane na stronach WWW oraz w prasie lokalnej cykle publikacji edukacyjnych ukazujących korzyści jakie może osiągnąć region w wyniku realizacji zadań zawartych w strategii,
  - opracowane materiały informacyjne o LGD w formie plakatów i broszur,
  - wypromowane efekty wynikające z realizacji projektu „Kraina Żubra – zrównoważony rozwój obszarów wiejskich w regionie Puszczy Białowieskiej w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe” w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004 – 2006” Działanie 2.7 Pilotażowy Program Leader+.
2. Czynności formalne wynikające z przepisów obowiązującego prawa i Statutu LGD „PB” pozwalające na ocenę i weryfikację złożonych deklaracji członkowskich oraz podjęcie uchwały przez Zarząd o nabyciu członkostwa.
- 1) członkiem zwyczajnym Stowarzyszenia, zgodnie z §13 ust. 1 Statutu może zostać osoba fizyczna która:
- jest pełnoletnia,
  - spełnia warunki określone w ustawie – Prawo o stowarzyszeniach,
  - akceptuje i realizuje cele stowarzyszenia określone w § 9 statutu, gdzie celami działania LGD „PB” są:

- opracowanie, aktualizacja i wdrożenie programów i przedsięwzięć służących rozwojowi obszarów wiejskich w tym Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR) w rozumieniu ustawy z dnia 7 marca 2007r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, przepisów wykonawczych do tej ustawy oraz przepisów Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007 – 2013 dla obszaru gmin wiejskich: Hajnówka, Białowieża, Narew, Narewka, Bielsk Podlaski, Czyże, Czeremcha, Dubicze Cerkiewne, Orla oraz gminy miejsko-wiejskiej Kleszczele,
  - wspieranie działań na rzecz realizacji LSR dla obszaru gmin, o których mowa w pkt 1,
  - promocji obszarów wiejskich położonych w gminach, o których mowa w pkt 1,
  - mobilizowanie ludności do aktywnego udziału w procesie rozwoju obszarów wiejskich położonych w gminach, o których mowa w pkt 1,
  - upowszechnianie i wymiana informacji o inicjatywach związanych z aktywizacją ludności na obszarach wiejskich,
  - działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, z uwzględnieniem ochrony środowiska przyrodniczego, krajobrazu i zasobów historyczno – kulturowych,
  - działanie na rzecz rozwoju turystyki,
  - popularyzacja i rozwój produkcji wyrobów regionalnych,
- złoży deklarację członkowską,
- oraz osoba prawna i jednostka nie posiadająca osobowości prawnej, reprezentująca sektor publiczny, społeczny, gospodarczy działająca na obszarze, którego dotyczy Lokalna Strategia Rozwoju, która:
- akceptuje i realizuje cele stowarzyszenia,
  - jest jednostką samorządu terytorialnego lub jednostką jej podległą m.in. samorządową instytucją kultury, państwową lub samorządową osobą prawną (z wyłączeniem przedsiębiorstw, banków, spółek prawa handlowego),
  - jest partnerem gospodarczym,
  - jest partnerem społecznym, w tym organizacją pozarządową, działającą na rzecz rozwoju regionu Puszczy Białowieskiej,
  - przedstawi uchwałę organu stanowiącego, zawierającą deklarację przystąpienia do stowarzyszenia lub złoży deklarację członkowską,
  - wskaże osobę reprezentującą ją w stowarzyszeniu, a po ewentualnym wygaśnięciu kadencji najpóźniej miesiąc po objęciu funkcji wskaże osobę reprezentującą.
- 2) Członkiem wspierającym, zgodnie z §16 statutu może być osoba fizyczna, prawna lub jednostka nie posiadająca osobowości prawnej zainteresowana działalnością LGD „PB”, która zadeklarowała na jego rzecz pomoc finansową lub rzeczową.
- 3) Członkami honorowymi LGD „PB” , zgodnie z §17 statutu mogą być osoby fizyczne, prawne lub jednostki nie posiadające osobowości prawnej szczególnie zasłużone w urzeczywistnianiu celów LGD „PB”. Nadanie godności członka honorowego następuje na podstawie uchwały Walnego Zebrania na wniosek Zarządu.
- 4) Członkostwa w LGD „PB” nie ogranicza się także cudzoziemcom, którzy zgodnie z §19 bez względu na miejsce zamieszkania, mogą być członkami Stowarzyszenia na prawach

członka zwyczajnego, wspierającego lub honorowego, zgodnie z przepisami obowiązującymi obywateli polskich.

1.5. STRUKTURA ORGANU DECYZYJNEGO (RADY) LGD, DO KTÓREGO WYŁĄCZNEJ WŁAŚCIWOŚCI NALEŻY WYBÓR OPERACJI ZGODNIE Z ART. 62 UST. 4 ROZPORZĄDZENIA NR 1698/2005

Zgodnie z §22 ustęp 3 i § 32 Statutu LGD „Puszcza Białowieska” organem decyzyjnym do którego wyłącznej kompetencji należy „wybór operacji (projektów), które mają być realizowane w ramach opracowanej przez Stowarzyszenie Lokalnej Strategii Rozwoju (zgodnie z art. 62 ust. 4 Rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005r. w sprawie wsparcia Rozwoju Obszarów Wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz. Urz. UE L277 z 21.10.2005r. str. 1)” jest Rada LGD „Puszcza Białowieska”. Zgodnie z § 33 Statutu Rada może liczyć od 9 do 28 członków. Uchwałą Walnego Zebrania Członków LGD „PB” nr 01/I/2009 z dnia 23.01.2009r. do Rady wybrano 15 osób.

Dla zapewnienia maksymalnej demokratyczności w trakcie wyboru projektów do realizacji w Radzie znaleźli się reprezentanci każdej z 11 gmin objętych działaniem LGD. Jednocześnie z racji trójsektorowości partnerstwa w Radzie znaleźli się przedstawiciele wszystkich 3 sektorów w liczbie:

- sektor publiczny: 4 członków tj. 26,7 % składu Rady,
- sektor gospodarczy: 3 członków tj. 20,0 % składu Rady,
- sektor społeczny: 8 członków tj. 53,3 % składu Rady.

Taka struktura Rady zapewnia jednocześnie jeden z podstawowych warunków dostępu który mówi o tym że w składzie organu decyzyjnego co najmniej 50 % stanowi udział partnerów społecznych i gospodarczych. Spośród Członków Rady 10 osób jest mieszkańcami obszarów wiejskich, co stanowi 66,7% składu.

Na podstawie zapisów Statutu LGD (art. 33 pkt. 4) nie można łączyć funkcji w organie decyzyjnym z funkcją w Zarządzie lub organie kontroli (Komisji Rewizyjnej). Zasada ta jest w pełni przestrzegana w przypadku Stowarzyszenia gdzie żadna z osób nie jest jednocześnie członkiem Rady Stowarzyszenia, Zarządu lub Komisji Rewizyjnej.

Szczegółowe dane na temat członków organu decyzyjnego przedstawia poniższa tabela. Jednocześnie w załączeniu do „Wniosku o wybór LGD do realizacji LSR” przedstawiono dokumenty potwierdzające przedstawicielstwo danego sektora w Radzie.

Tabela nr 2. Członkowie organu decyzyjnego LGD.

L.P.	Imię nazwisko	Gmina którą reprezentuje dany członek / osoba	Sektor
1.	Krzysztof Zamojski	Białowieża	Społeczny
2.	Monika Dmitruk	Bielsk Podlaski	Publiczny
3.	Dorota Kędra-Ptaszyńska	Boćki	Społeczny
4.	Barbara Kuzub-Samosiuk	Czeremcha	Społeczny
5.	Jerzy Jakimiuk	Czyże	Społeczny
6.	Krystyna Onopryjuk	Dubicze Cerkiewne	Społeczny
7.	Danuta Rola	Hajnówka	Społeczny
8.	Eugenia Kazimieruk	Kleszczele	Społeczny
9.	Eugeniusz Dudzicz	Narew	Publiczny
10.	Anna Stulgis	Narewka	Społeczny

11.	Janusz Bobik	Orla	Publiczny
12.	Bazyli Skiepmo	Białowieża	Gospodarczy
13.	Izabela Senderacka	Narew	Gospodarczy
14.	Paweł Szatyłowicz	Czeremcha	Gospodarczy
15.	Jerzy Sirak	Powiat Hajnowski, Gminy: Białowieża, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Kleszczele, Narew, Narewka, Narew	Publiczny

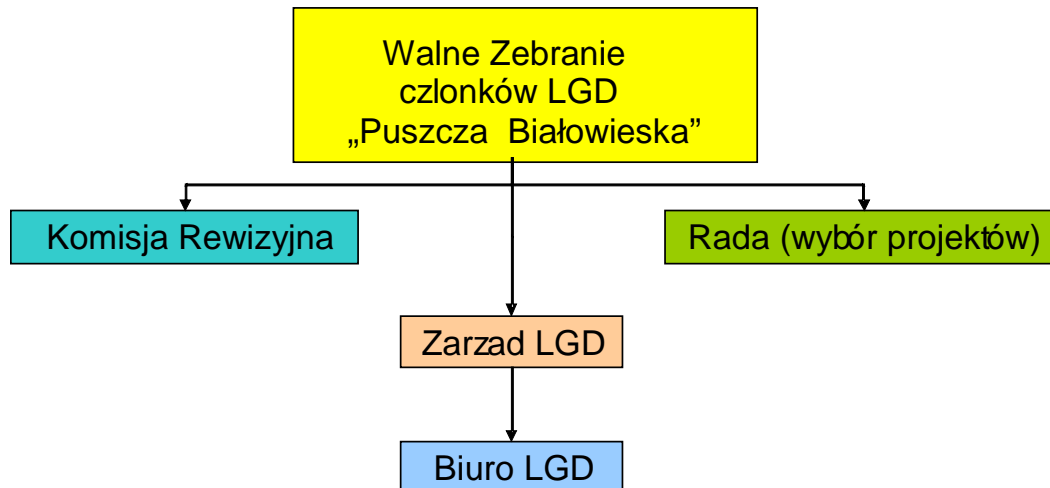
1.6. ZASADY I PROCEDURY FUNKCJONOWANIA LGD ORAZ ORGANU DECYZYJNEGO

1.6.1. Struktura organów LGD

Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” posiada strukturę organizacyjną zgodną z wymogami Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 i regulacjami prawnymi.

Władzami Stowarzyszenia są:

Walne Zebranie Członków – najwyższy organ,
Rada – organ decyzyjny
Zarząd – organ zarządzający Stowarzyszeniem,
Komisja Rewizyjna – organ kontrolny

Rycina nr 2. Struktura organizacyjna LGD „PB”

Szczegółowe zasady funkcjonowania LGD „PB” oraz jego organów określa Statut Stowarzyszenia oraz z niego wynikające:

- 1) Regulamin Organizacyjny Rady Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska”
- 2) Regulamin obrad Walnego Zebrania Członków Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska”

- 3) Regulamin pracy Zarządu Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska”
- 4) Regulamin pracy Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska”
- 5) Regulamin Organizacyjny Biura Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska”

Zapisy zawarte w Statucie i regulaminach zapewniają LDG precyzyjny rozdział kompetencji i uprawnień poszczególnych organów zapewniając bezstronność podejmowanych decyzji.

1.6.2. Rozdział funkcji pomiędzy poszczególnymi organami LGD

Podział kompetencji pomiędzy poszczególne organy Lokalnej Grupy Działania zapewnia rozdział funkcji decyzyjnej, którą sprawuje Rada, od zarządczej – przypisanej Zarządowi i kontrolnej wypełnianej przez Komisję Rewizyjną zgodnie z § 24 ust. 3 i § 33 ust.4 Statutu LGD „PB”. Najważniejsze decyzje z punktu widzenia LGD, tj. wybór operacji zgodnie ze Statutem LGD są wyłączną kompetencją Rady.

1) Zasady powoływania Członków Rady

Członków Rady w liczbie od 9 do 28, zgodnie z § 33 ust.1 Statutu Stowarzyszenia, wybiera w głosowaniu tajnym Walne Zebranie Członków spośród członków tego Zebrania. Kandydaci na Członków Rady muszą przedstawić pisemną rekomendację jednostki ich delegującej - § 35 ust. 2. Rada spośród swoich członków na pierwszym posiedzeniu wybiera Przewodniczącego Rady, Zastępcę Przewodniczącego Rady i Sekretarza (§33 ust. 3 Statutu). Kadencja Rady trwa 4 lata, przypadku zmniejszenia się składu w trakcie trwania kadencji, uzupełnienia składu dokonuje się na Walnym Zebraniu Członków (§ 24 ust.1,2. Statutu).

2) Zasady odwoływania Członków Rady

W celu zapewnienia niezależności Rady od innych organów LGD, uprawnienia do odwoływania Członków Rady przysługują wyłącznie Walnemu Zebraniu Członków (§ 26 ust. 1 pkt 3 Statutu). Wygaśnięcie członkostwa w Radzie następuje również przy utracie członkostwa w LGD „PB” zgodnie z § 20 Statutu. Odwołanie Członka Rady może nastąpić na wniosek Zarządu LGD w przypadku nieusprawiedliwionych nieobecności członka Rady, braku obiektywizmu w podejmowaniu decyzji lub podejmowania przez członka Rady działań, dezorganizujących prawidłowe funkcjonowanie Rady zgodnie z (§ 8 ust.7,8 Regulaminu Organizacyjnego Rady Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska”

1.6.3. Zasady i procedury funkcjonowania organu decyzyjnego

Zasady i procedury funkcjonowania organu decyzyjnego określa szczegółowo Statut Stowarzyszenia, dokładniej zaś precyzuje Regulamin Organizacyjny Rady Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska”. Z uwagi na fakt, że oba z wymienionych dokumentów zostały dołączone do wniosku o dofinansowanie poniżej przedstawiono jedynie syntetyczne podsumowanie ich zapisów. Posiedzenia Rady zwołuje zależnie od potrzeb Przewodniczący Rady ze swojej inicjatywy lub na wniosek Zarządu - (§ 12, 13 ust.1, 2 Regulaminu Organizacyjnego Rady Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska”. W celu zapewnienia jawności obrad i bezstronności decyzji obrady Rady są jawne, a terminy posiedzeń podawane do publicznej wiadomości.

Dla zapewnienia bezstronności podejmowania decyzji przez poszczególnych Członków Rady w Regulaminie zostały zawarte procedury wykluczające Członka Rady z obrad w przypadku gdy pozostaje z wnioskodawcą w pewnych formalnych lub

nieformalnych zależnościach. W przypadku braku dobrowolnego wykluczenia członek może być wyłączony z obrad Rady poprzez głosowanie - § 35 ust.1, 2 Regulaminu.

W celu uniknięcia konfliktów interesów członkiem Rady nie może zostać osoba, która jest członkiem pozostałych organów LGD „PB” – Zarządu, Komisji Rewizyjnej lub pracownikiem Biura (§ 4 ust. 4 Regulaminu oraz § 24 ust. 3 i § 33 ust.4 Statutu).

1.6.3. Opis stanowisk i procedury rekrutacji pracowników

Dla właściwej realizacji zadań statutowych Stowarzyszenia zgodnie z § 28 ust.19; § 46 i § 4 ust.2 Statutu Stowarzyszenia zostanie utworzone biuro i zatrudniona odpowiednio wykwalifikowana kadra, która poprzez swoją pracę zagwarantuje profesjonalną obsługę organów LGD i potencjalnych beneficjentów. Biuro Stowarzyszenia zamierza korzystać w ramach swoich możliwości organizacyjnych z pomocy wolontariuszy, a także zależnie od możliwości i potrzeb – w porozumieniu z Powiatowymi Urzędami Pracy, organizować staże i praktyki. Szczegółowe zasady funkcjonowania biura określa zgodnie z § 28 ust.21 Regulamin Biura

1.6.3.1. Opis stanowisk

Właściwe funkcjonowanie biura LGD oraz wypełnianie zadań wynikających realizacji LSR zapewnią zatrudnieni: dyrektor biura, pracownicy ds. obsługi administracyjnej, pracownicy ds. obsługi wnioskodawców i Organu Decyzyjnego oraz okresowo zatrudnieni eksperci do wykonania konkretnych zadań np. przeprowadzenia ewaluacji własnej LSR oraz okresowo zatrudnieni koordynatorzy do realizacji zadań w ramach innych programów. Szczegółowy opis stanowisk wraz z zakresem obowiązków określa **załącznik dołączony do wniosku o wybór LSR**.

1.6.3.2. Procedura rekrutacji pracowników

Za proces naboru pracowników w LGD „PB” odpowiedzialny jest Zarząd. Monitorowaniem zatrudnienia będzie się zajmować Zarząd LGD i powołany przez niego Dyrektor Biura. Rekrutacja pracowników będzie odbywać się zgodnie z przyjętymi zasadami naboru pracowników LGD „PB” (**załącznik dołączony do wniosku o wybór LSR**) z uwzględnieniem opracowanych kryteriów naboru oraz zgodnie z przyjętymi arkuszami oceny.

1.6.4. Zasady funkcjonowania biura, warunki techniczne i lokalowe

Sprawne Funkcjonowanie LGD i realizacja LSR wymagają stworzenia właściwych warunków techniczno – lokalowych umożliwiających: przyjmowanie i obsługę interesantów, organizację spotkań i posiedzeń organów statutowych oraz możliwość bezpiecznej archiwizacji dokumentów. LGD „PB” posiada biuro umożliwiające wypełnianie w/w zadań. Opis w/w warunków został zamieszczony w **załączniku dołączonym do wniosku o wybór LSR**

1.7. KWALIFIKACJE I DOŚWIADCZENIE OSÓB WCHODZĄCYCH W SKŁAD ORGANU DECYZYJNEGO

Członkowie LGD „PB” posiadają bogate i różnorodne doświadczenie w realizacji operacji podobnych do PROW dzięki zarządzaniu projektami zrealizowanymi na obszarach wiejskich. Duży wpływ na zdobyte doświadczenia miał realizowany w sposób oddolny projekt *„Kraina Żubra – zrównoważony rozwój obszarów wiejskich w regionie Puszczy Białowieskiej w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe.”* realizowany w ramach Schematu I Pilotażowego Programu LEADER+. Inne realizowane projekty obejmowały bardzo różne dziedziny, zarówno zgodne z działaniami w Osi 3 i 4 PROW, jak i inne projekty zrealizowane na obszarach wiejskich dotyczące np. edukacji i oświaty, bezrobocia, rozwoju turystyki, promocji oraz szczególnie ochrony dziedzictwa kulturowo- przyrodniczego.

Na 15 członków Rady:

1. Wszyscy posiadają udokumentowaną wiedzę z zakresu rozwoju obszarów wiejskich i podejścia Leader.
2. Dziesięciu posiada udokumentowane doświadczenie w zakresie realizacji operacji lub projektów z zakresu rozwoju obszarów wiejskich współfinansowanych ze środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej.
3. Czterech posiada udokumentowaną znajomość jednego języka roboczego Unii Europejskiej w stopniu umożliwiającym swobodne porozumiewanie się.
4. Dziesięciu jest zameldowanych na pobyt stały, na obszarze objętym LSR, przez okres co najmniej 3 lat,

Szczegółowe informacje o kwalifikacjach i doświadczeniu osób wchodzących w skład organu decyzyjnego jest załączony do wniosku o wybór LGD do realizacji lokalnej strategii rozwoju w ramach PROW 2007-2013.

1.8. DOŚWIADCZENIE LGD I CZŁONKÓW LGD ALBO JEJ PARTNERÓW W REALIZACJI OPERACJI

Lokalna Grupa Działania powstała w ramach Pilotowego Programu Leader+. Posiada doświadczenie wynikające z realizacji projektu „Kraina Żubra – zrównoważony rozwój obszarów wiejskich w regionie Puszczy Białowieskiej w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe” realizowanego w ramach Schematu II Pilotażowego Programu LEADER+ w okresie 26.03.2007 – 14.05.2008. Po zakończeniu realizacji projektu w ramach Schematu II LGD od dnia 01.07.2008 r. zaczęło realizację projektu w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet VII Promocja integracji społecznej pn. *„Szkolenie mające na celu podniesienie poziomu wiedzy o dziedzictwie kulturowo-przyrodniczym regionu Puszczy Białowieskiej, ukierunkowane na świadczenie usług turystycznych”* finansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Na doświadczenie LGD składa się w dużym stopniu także doświadczenie jej członków. Dużym doświadczeniem w tym zakresie mogą się poszczycić wszystkie gminy obszaru LGD które uczestniczyły w realizacji 36 małych projektów wynikających z realizacji wyżej wymienionego programu Leader+. Wszystkie gminy obszaru objętego strategią posiadają doświadczenie w realizacji projektów. Łącznie członkowie LGD zrealizowali co najmniej 18 projektów w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego "Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004 - 2006", ZPORR oraz w ramach programu Odnowy Wsi. W ramach innych programów członkowie LGD zrealizowali co najmniej 20 różnych projektów, bardzo często „miękkich”

Największe doświadczenie w realizacji różnorodnych projektów mają gminy wraz ze swoimi jednostkami organizacyjnymi: Dubicze Cerkiewne, Narewka, Boćki i Starostwo Powiatowe w Hajnówce. Podsumowując - doświadczenie LGD i jej członków w realizacji projektów inwestycyjnych, jak i społecznych jest bardzo duże. Daje to ogromny potencjał wiedzy i doświadczenia członków, a także jest gwarantem prawidłowej realizacji operacji w ramach realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju. Szczegółowy opis sporządzony według wzoru jest załączony do wniosku o wybór LGD do realizacji LSR.

2. OPIS OBSZARU OBJĘTEGO LSR WRAZ Z UZASADNIENIEM JEGO WEWNĘTRZNEJ SPÓJNOŚCI

2.1. WYKAZ GMIN WCHODZĄCYCH W SKŁAD LGD ALBO BĘDĄCYCH JEJ PARTNERAMI

Obszar LGD stanowi 11 gmin, których dane podano w poniższej tabeli:

Tabela nr 3. Gminy obszaru LGD.

Gmina	Kod terytorialny	Typ gminy	Liczba mieszkańców*	
			wieś	miasto
Białowieża	2005022	wiejska	2380	0
Bielsk Podlaski	2003032	wiejska	7436	0
Boćki	2003042	wiejska	4989	0
Czeremcha	2005032	wiejska	3723	0
Czyże	2005042	wiejska	2554	0
Dubicze Cerkiewne	2005052	wiejska	1873	0
Hajnówka	2005062	wiejska	4340	0
Kleszczele	2005072	miejsko-wiejska	1465	1482
Narew	2005082	wiejska	4181	0
Narewka	2005092	wiejska	4034	0
Orla	2003062	wiejska	3367	0
Razem			41 824	

* liczba mieszkańców zameldowanych na pobyt stały na dzień 31 XII 2006.

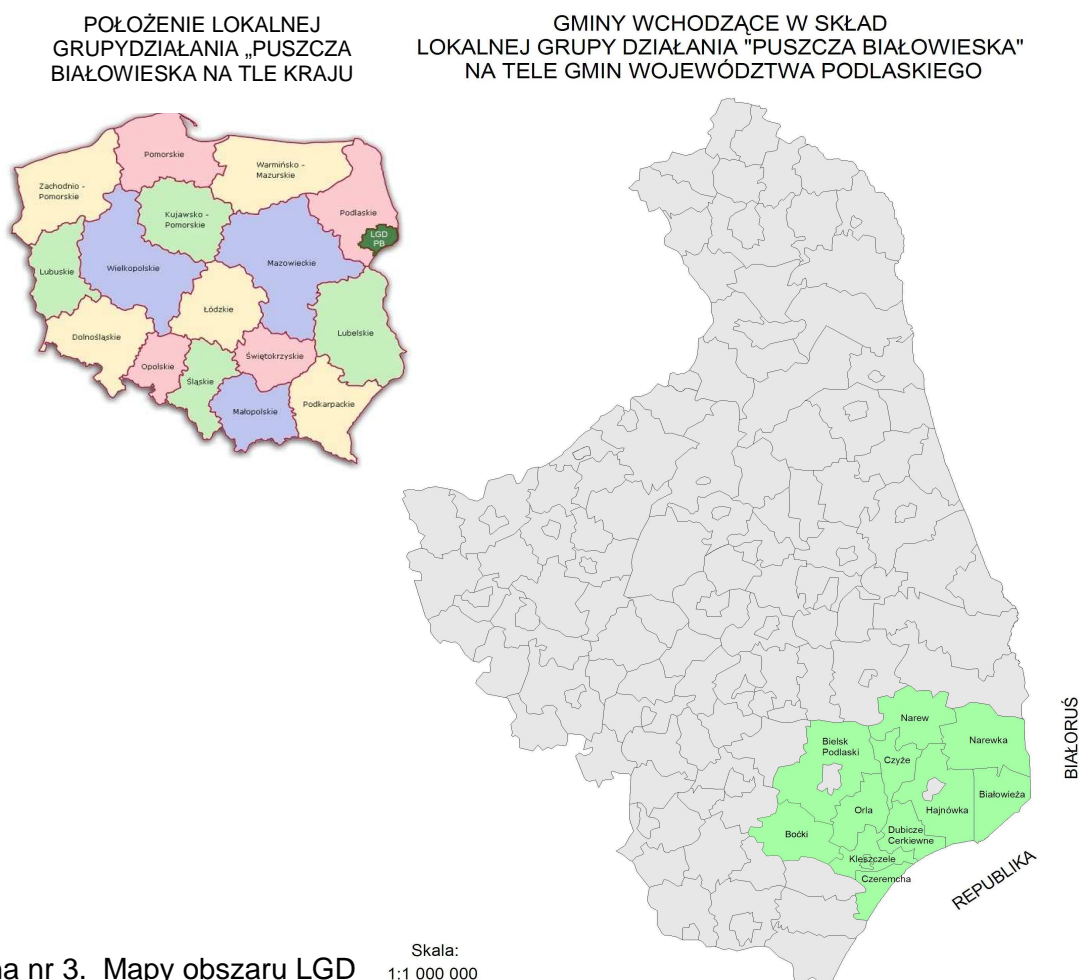
Łączna liczba zameldowanych mieszkańców obszaru LGD na dzień 31 XII 2006 r. wyniosła 41 824 mieszkańców czyli jest większa od 10 tys. i mniejsza od 150 tys. mieszkańców. Liczba zameldowanych mieszkańców na pobyt stały we wszystkich miastach w gminach miejsko-wiejskich jest poniżej liczby 20 tys. mieszkańców, umożliwiającej społeczności miasta w gminie miejsko-wiejskiej udział w Osi 4 PROW – Leader. Obszary gmin tworzące LGD przylegają do siebie w taki sposób, że obszar LGD znajduje się w jednym obrysie.

2.2. UWARUNKOWANIA PRZESTRZENNE, GEOGRAFICZNE, PRZYRODNICZE, HISTORYCZNE I KULTUROWE

2.2.1. Uwarunkowania przestrzenne

Obszar funkcjonalny Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” obejmuje 11 gmin z dwóch powiatów województwa podlaskiego. Trzy z gmin administracyjnie należą do Powiatu Bielskiego, są to: gmina Bielsk Podlaski, Boćki i Orla, pozostałe osiem: Białowieża, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Kleszczele, Narew i Narewka to gminy wchodzące w skład Powiatu Hajnowskiego. Tylko jedna z gmin, Kleszczele posiada charakter gminy miejsko-wiejskiej, pozostałe są gminami typu wiejskiego.

Obszar przedmiotowych gmin stanowi zwarty kompleks terytorialny położony w południowo-wschodniej części województwa podlaskiego. Od wschodu gminy graniczą z trzema rejonami Republiki Białoruś: kamienieckim, prużańskim i świsłockim. W granicach Polski obszar graniczy od południa z czterema gminami Powiatu Siemiatyckiego: Nurzec Stacja, Milejczyce, Dziadkowice i Grodzisk od zachodu z dwiema gminami w obrębie Powiatu Bielskiego: Brańsk i Wyszki oraz z trzema gminami Powiatu Białostockiego: Juchnowiec Kościelny, Zabłudów i Michałowo od północy.

Rycina nr 3. Mapy obszaru LGD

Pod względem fizycznogeograficznym wszystkie przedstawiane gminy położone są w makroregionie *Niziny Północnopolaskiej*, której powierzchnia została ukształtowana w czasie zlodowacenia środkowopolskiego. Dzieli się ona na 8 mezoregionów, z których na omawianym obszarze występują cztery. Idąc od północy są to: Wysoczyzna Białostocka (843.33), Dolina Górnej Narwi (843.36), Równina Bielska (843.37) i Wysoczyzna Drohiczyńska (843.38).

Zdecydowanie największą powierzchnię zajmuje w obrębie gmin LGD „Puszcza Białowieska” *Równina Bielska*. Równina Bielska rozciąga się pomiędzy Doliną Górnej Narwi

graniczącą od północy, Wysoczyzną Drohiczyńską od południa i Wysoczyzną Wysokomazowiecką od zachodu. Jest to region równinny, pokryty glinami i piaskami, urozmaicony wzgórzami kemowymi związanymi z recesją zlodowacenia środkowopolskiego. Przez równinę przebiega dział wód Narwi (Narewki i Orlanki) oraz Bugu (Leśnej i Nurca).

Znaczącą powierzchnię zajmuje też *Dolina Górnej Narwi*. Stanowi ona szerokie obniżenie leżące pomiędzy Wysoczyzną Białostocką, Równiną Bielską i Wysoczyzną Wysokomazowiecką. Niewielki fragment obszaru (północna część gminy Narew) położony jest w obrębie *Wysoczyzny Białostockiej*. Podobnie, niewielki fragment obszaru obejmuje *Wysoczyzna Drohiczyńska* rozciągająca się na południe od Równiny Bielskiej. W jej obrębie znalazły się fragmenty gmin: Boćki, Czeremcha i Kleszczele. Wysoczyzna Drohiczyńska położona jest pomiędzy Nurcem a Podlaskim Przełomem Bugu. Jest to region nieco wyżej wzniesiony niż sąsiadująca z nim od północy Równina Bielska o falistej powierzchni gliniano-piaszczystej. Urozmaicają ją pagórki żwirowe i osady stożka sandrowego stadiau Warty zlodowacenia środkowopolskiego.

Całkowita powierzchnia dziesięciu gmin wchodzących w skład Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska” wynosi 2424,24 km². Stanowi to 12,01 % powierzchni województwa podlaskiego.

Tabela nr 4. Udział powierzchni poszczególnych gmin w ogólnej powierzchni LGD.

Lp.	Gmina	Powierzchnia w km ²	Udział procentowy w ogólnej powierzchni obszaru
1	Białowieża	203,20	8,38
2	Bielsk Podlaski	430,14	17,75
3	Boćki	232,06	9,58
4	Czeremcha	96,73	3,99
5	Czyże	134,20	5,53
6	Dubicze Cerkiewne	151,19	6,24
7	Hajnówka	293,15	12,09
8	Kleszczele	142,62	5,88
9	Narew	241,79	9,97
10	Narewka	339,48	14,00
11	Orla	159,68	6,59
Razem		2424,24	100 %

2.2.2. Uwarunkowania geograficzne i przyrodnicze

2.2.2.1. Ukształtowanie powierzchni

Przedmiotowy obszar stanowi fragment staroglacjalnej wysoczyzny morenowej powstałej w wyniku rozpadu i wytopienia się lądolodu środkowopolskiego. Generalnie jest to płasko-falista równina, której wysokość zamyka się w przedziale 122-196 m. Mało zróżnicowany pod względem hipsometrycznym obszar ożywiają nieco obniżenia dolinne Narwi z dopływami Narewką, Łoknicą i Orlanką oraz doliny Leśnej Prawej i Nurca. Pewne urozmaicenie terenu stanowi również strefa wysoczyzny ablacyjnej ciągnąca się równoleżnikowo od Hajnówki do Białowieży oraz podobne formy zajmujące znaczący obszar położony na południe od Dubicz Cerkiewnych. Wysoczyzna ta o elewacji przekraczającej miejscami poziom 190 m n.p.m. stykając się z doliną Nurca w rejonie Kleszczel i Dobrowody tworzy malowniczą krawędź, której wysokość dochodzi miejscami do 20 m.

Obszar działania LGD „Puszcza Białowieska” obejmuje obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania, tzw. „obszary ONW” (określone w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 czerwca 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich, Dz. U. Nr 73 i Nr 158, z późn. zm.). Gminy zaliczono do poszczególnych stref w ramach

„obszarów ONW”: ONW nizinne, strefa nizinna I – gminy: Bielsk Podlaski, Hajnówka, Czyże, Białowieża, Orla oraz ONW nizinne, strefa nizinna II – gminy: Czeremcha, Dubicze Cerkiewne, Narew, Narewka oraz wiejska część gminy miejsko-wiejskiej Kleszczele.

2.2.2.2. Klimat

Omawiany obszar należy do klimatycznej dzielnicy podlaskiej. Charakteryzuje się na nieco niższymi średnimi temperaturami niż centrum kraju - średnia temperatura roczna waha się od 6,5° do 7° C (w Warszawie 7,8° C), średnia temperatura najzimniejszego miesiąca wynosi około -4° C (w Warszawie -2,9° C), a średnia temperatura lipca około 18,5° C. Liczba dni mroźnych wynosi od 50 do 60 w roku, a dni z przymrozkami od 110 do 138. Średnie opady wahają się od 550 do 650 mm rocznie, a pokrywa śnieżna zalega przez okres 80-100 dni. Wyraźnie krótszy jest tutaj okres wegetacyjny, trwający 190-205 dni (w okolicach Białowieży 185 dni). W porównaniu z Polską centralną różnica długości okresu wegetacyjnego wynosi 15 dni, zaś z Polską zachodnią aż 30 dni. Rozkład opadów w czasie jest korzystny, gdyż ponad 70% ogólnej sumy opadów przypada na okres wegetacyjny. Okresy z deficytem wilgoci przypadają z reguły na miesiąc maj lub czerwiec, co z kolei jest zjawiskiem niekorzystnym, utrudniającym wiosenny rozwój roślinności.

Klimat omawianych gmin charakteryzuje się stosunkowo krótkim okresem wegetacji, długim okresem zalegania pokrywy śnieżnej, późnymi wiosennymi i wczesnymi jesiennymi przymrozkami, dominacją wiatrów zachodnich oraz maksimum opadów przypadających na okres letni.

Znacznym wpływem na klimat tego obszaru ma masa Puszczy Białowieskiej. Wnętrze lasu odznacza się zmniejszoną amplitudą temperatur, zwiększoną ilością opadów i mniejszą prędkością wiatru oraz dłuższym zaleganiem pokrywy śnieżnej. Ze względu na ograniczoną wymianę powietrza w lesie występuje większa wilgotność względna w porównaniu z terenami otwartymi.

2.2.2.3. Gleby

Według danych IUNG średni wskaźnik przestrzeni produkcyjnej rolniczej w powiecie hajnowskim wynosi 52,6 punkty, a w powiecie bielskim - 54,8. Dla porównania w województwie podlaskim wynosi on 54,3 punkty, a w Polsce 66,6 punktu. Na tle dość słabych warunków do uprawiania rolnictwa na tym obszarze zdecydowanie wyróżnia się gmina Czyże (68,2 punktu), która pod względem wskaźnika przestrzeni produkcyjnej rolniczej plasuje się powyżej średniej krajowej. Stosunkowo wysoki wskaźnik jak na warunki panujące w województwie osiągają gminy: Hajnówka (63,2 punktu), Orla (63,4 punktu) i Bielsk (61,2 punktu). Wskaźniki wg danych IUNG dla poszczególnych gmin obszaru LGD zamieszczone zostały w poniższej tabeli.

Tabela nr 5. Wskaźniki przestrzeni produkcyjnej IUNG.

Gmina	Wskaźnik IUNG
Białowieża	54,8
Bielsk Podlaski	61,2
Boćki	62,3
Czeremcha	44,8
Czyże	68,2
Dubicze Cerk.	47,0
Hajnówka	63,2
Kleszczele	47,2
Narew	48,9
Narewka	44,6
Orla	63,4

Gleby powiatu hajnowskiego charakteryzują się niską zawartością składników pokarmowych (azot, fosfor, potas). Ocenia się, że niedobory tych składników występują na 35 % - 65 % powierzchni użytków rolnych, w zależności od gminy

2.2.2.4. Bogactwa naturalne

Obszar gmin LGD „Puszcza Białowieska” jest stosunkowo ubogi w mineralne bogactwa naturalne. Jedynymi eksploatowanymi złożami są ukształtowane przez lodowiec złoża piasku, żwiru i gliny oraz nieliczne torfowiska, które w przeszłości eksploatowano, wydobywając do celów opałowych i przemysłowych torf (na niektórych eksploatacja trwała jeszcze w latach 90tych XX wieku). Większość gmin posiada bogate i cenne zasoby wód głębinowych, które są wykorzystywane do celów komunalnych. Część gmin jest bardzo bogata w bogactwa przyrody ożywionej, głównie leśne: drewno, zioła, grzyby itp. Zarówno złoża bogactw mineralnych jak i przyrody ożywionej wykorzystywane są głównie na potrzeby lokalnych społeczności.

Nielicznymi przedsiębiorstwami zajmującymi się eksploatacją bogactw naturalnych na skalę przemysłową są: Fabryka Ceramiki Budowlanej w Lewkowie (gm. Narewka) produkująca w oparciu o lokalne złoża gliny materiały budowlane na rynek krajowy, wytwórnia ziół i przypraw „Runo” w Hajnówce wykorzystująca zarówno naturalne zasoby jak też rozwijająca w regionie uprawę ziół. Zasoby zielarskie regionu Puszczy Białowieskiej są również stosunkowo intensywnie eksploatowane przez Herbapol SA, skupujący zioła zbierane przez mieszkańców regionu.

2.2.2.5. Lesistość

Lasy, grunty leśne oraz zadrzewienia zajmują łącznie ok. 45 % powierzchni obszaru LGD Puszcza Białowieska. Dla porównania średnia lesistość w kraju wynosi ok. 29 %. Dominującą pozycję w krajobrazie leśnym regionu zajmuje kompleks Puszczy Białowieskiej, którego powierzchnia wynosi ok. 63 tys. ha. Nic, więc dziwnego, że największą lesistość wykazują tzw. gminy puszczańskie, które posiadają na swym obszarze fragmenty Puszczy Białowieskiej, tj. gminy Białowieża, Hajnówka, Narewka, Dubicze Cerkiewne i Narew.

Na uwagę zasługują również lasy zlokalizowane poza kompleksem Puszczy Białowieskiej. Zajmują one powierzchnię ok. 30 tys., co stanowi niemal 1/3 wszystkich lasów na obszarze LGD. Lasy te pochodzą głównie z powojennych zalesień gruntów porolnych, których nasilenie przypada na lata 1960 – 1980. Dlatego też dominującą pozycję zajmują drzewostany w II klasie wieku (20 – 40 lat). Najstarsze drzewostany pozapuszczańskie, to pozostałości dawnych puszczy: Bielskiej i Narewskiej. Najwięcej drzewostanów poza Puszczą Białowieską znajduje się w gminach: Dubicze Cerkiewne, Kleszczele, Czeremcha, Narew i Narewka. Lasy te w bliskiej przyszłości będą odgrywać istotną rolę jako źródło surowca drzewnego w regionie. Za to już teraz pełnią bardzo ważną funkcję jako korytarze ekologiczne (migracja gatunków), łącząc Puszcę Białowieską z lasami nurzeckimi na południu i z Puszcą Knyszyńską na północy. Najslabiej zalesione są gminy w zachodniej części regionu tj. gmina Czyże, Bielsk Podlaski i Orla. Są to gminy o stosunkowo dobrych glebach, atrakcyjnych dla rolnictwa.

2.2.2.6. Zasoby wodne

Obszar omawianych gmin należy w całości do dorzecza Wisły i zlewiska Morza Bałtyckiego. Główną rzeką regionu jest Narew, do której uchodzą lokalne większe i mniejsze rzeki.

Narew bierze początek we wschodniej części Puszczy Białowieskiej (Republika Białoruś). Jest to rzeka typowo nizinna o leniwym biegu, średnim spadku 20 cm/km, która przyspiesza dopiero poniżej ujścia Biebrzy. Duży wpływ na Narew wywiera utworzony na niej zbiornik wodny Siemianówka o powierzchni 3250 ha, średniej głębokości 2,5 m, szerokości 1-4 km,

długości ok. 13 km. Najważniejszymi, lewobrzeżnymi dopływami Narwi zbierającymi wody z omawianego regionu są: Narewka, Łoknica i Orlanka.

Narewka, lewobrzeżny dopływ Narwi, wypływa z białoruskiej części Puszczy Białowieskiej (Błoto Dzikie Nikor). Początkowo płynie na zachód, a od Białowieży – na północ. Uchodzi do Narwi koło wsi Gródek i Bindziuga. Ważniejsze prawe dopływy Narewki to: Orłówka, Hwoźna i Braszcza. Lewe dopływy stanowią: Kliczyniówka, Łutownia, Przedzielnia i Jelonka. Wszystkie wymienione rzeki i strumienie pochodzą z obszaru Puszczy Białowieskiej.

Nurzec, prawobrzeżny dopływ Bugu, zwany dawniej Nurem wypływa na południe od Kleszczel, a wpada do Bugu na południe od Ciechanowca.

Na opisywanym obszarze brak jest naturalnych jezior, istnieją jedynie sztuczne zbiorniki wodne, z których największym jest zbiornik Siemianówka. Mniejsze zbiorniki zostały utworzone na Orli (Bachmaty), Łoknicy (Leniewo), Nurcu (Repczyce) oraz Pereblu (Basen – Topiło). Obszar charakteryzuje się dość bogatymi zasobami wód głębinowych.

2.2.2.7. Wartości przyrodnicze i ich waloryzacja

Świat roślin, zwierząt i grzybów na obszarze LGD odznacza się wyjątkowym bogactwem przyrodniczym. Wpływa na to występowanie ostatnich fragmentów lasów naturalnych na Niżu Europejskim - Puszczy Białowieskiej oraz naturalnych obszarów bagiennych położonych w Dolinie Górnej Narwi.

Region ten wyróżnia się licznym udziałem kontynentalno-borealnych elementów roślinności z charakterystycznymi niżowymi borami świerkowymi oraz leśnymi i bezleśnymi torfowiskami wysokimi z udziałem reliktowych gatunków północnych. Charakterystycznym zjawiskiem na Podlasiu, a więc i na obszarze gmin LGD, jest nakładanie się na jego obszarze skrajów zasięgów występowania licznych gatunków roślin, w tym dwóch gatunków lasotwórczych – świerka i dębu bezszypułkowego. Świerk pospolity osiąga na Podlasiu południowy kres swojego borealnego zasięgu, a dąb bezszypułkowy ma tutaj północno-wschodnią granicę występowania.

Puszcza Białowieska, to kompleks leśny odznaczający się wyjątkowym bogactwem przyrody, świadczącym o jej wysokim stopniu naturalności. Centralną część Puszczy zajmują grądy – lasy dębowo-grabowo-lipowe, w części północnej, wschodniej oraz południowej przeważają bory świerkowo-sosnowe i sosnowe. Wzdłuż strumieni i puszczańskich rzek występują lasy łęgowe (z dominacją jesionu i olszy), a w obniżeniach terenu zaś, lasy olszowe, tzw. olsy. Flora roślin naczyniowych Puszczy Białowieskiej reprezentowana jest przez ponad 1000 gatunków. Spośród występujących 61 gatunków prawnie chronionych, wiele jest tu dość pospolitych (wawrzynek wilczętyko, widłak jałowcowaty, lilia złotogłów, orlik pospolity), ale znajdują się też gatunki ginące, wpisane do Polskiej Czerwonej Księgi Roślin (wierzba borówkolistna, fiołek torfowy, turzyca luźnokwiatowa, kukuczka kapturkowata, miodokwiat krzyżowy). Bogactwo roślin zarodnikowych jest tu wyjątkowo duże. Ich liczbę szacuje się na prawie 4000 gatunków w tym: ponad 350 gat. porostów, 250 gat. mchów oraz przeszło 3000 gat. grzybów. W Puszczy stwierdzono występowanie 26 gat. drzew i 55 gat. krzewów. Świat zwierzęcy Puszczy obrazuje bogactwo lasu naturalnego. Stwierdzono tu występowanie: 58 gatunków gat. ssaków, 250 gat. ptaków (239 w części polskiej w tym 177 gat. lęgowych), 7 gat. gadów, 12 gat. płazów, 24 gat. ryb. Wyjątkowo bogaty i stosunkowo nieźle rozpoznany jest też świat owadów, liczący w samej Puszczy Białowieskiej około 10,5 tysiąca gatunków, w tym ponad 2400 gat. chrząszczy i około 1100 gat. motyli. Niektóre ze stwierdzonych w Puszczy Białowieskiej gatunków występują tu na jedynek w kraju stanowiskach (np. chrząszcze: rozmiarz kolweński, ponurek Schneidera i wiele innych).

Dużo słabiej rozpoznane pod względem faunistycznym są tereny położone poza Puszcza Białowieską, choć i one charakteryzują się bardzo wysokim bogactwem zarówno ptaków jak i owadów, zwłaszcza typowych dla mozaiki polno-leśnej i środowisk ubogich (np. jedyne w Polsce stanowisko złotolutki sawczynki piaskowej i jedno z kilku zaledwie krajowych stanowisk motyla modraszka eroidesa znajdują się w kompleksie leśnym „Jelonka”).

Symbol Puszczy Białowieskiej - żubr, wytopiony w 1919 roku, ponownie powrócił tu w 1929 roku. Żubry, utrzymywane początkowo w hodowli zamkniętej, od roku 1952 są na

wolności. Obecnie po stronie polskiej żyje ich około 350 osobników. Spośród innych ssaków występują w Puszczy: wilk, ryś, lis, borsuk, kuna leśna, łasica, gronostaj, tchórz, wydra, bóbr, nietoperze (13 gatunków). Ze ssaków kopytnych, oprócz żubra spotyka się dziki, jelenie, sarny i łosie. Z gryzoni obok wielu pospolitych gatunków (wiewiórka, mysz wielkooka leśna, nornica ruda) żyją tak rzadkie gatunki, jak popielica, orzesznica, koszatka czy smużka. Osobliwością Puszczy Białowieskiej jest również ryjówka średnia, czyli białowieska, znana z nielicznych stanowisk w Polsce północno-wschodniej oraz z Europy Północnej i Azji. Wśród ptaków unikatami w skali Polski, a występującymi tu, są: puszczyk mszarny, włochatka, sóweczka orzełek, gadożer oraz dzięcioły - białostrzygi i trójpalczasty. Gady reprezentowane są głównie przez jaszczurki zwinki i żyworódki oraz w lasach i w pobliżu wód przez zaskrońca. Najpospolitszymi płazami są żaby (wodne i trawne) na uwagę zasługuje fakt wciąż licznego występowania rzekotki. Bardzo pospolitym gatunkiem jest również ropucha szara. Nad Narwią często spotkać można łosia i bobra. Jej dolina to również znacząca ostoja ptactwa wodnego i błotnego. Narew oraz inne mniejsze rzeki zasobne są w liczne gatunki ryb tj.: płocie, szczupaki, leszcze, okonie, jазie, bolenie, miętusy, sandacze.

Przedstawiona powyżej różnorodność roślinności nie jest niestety właściwa dla całego obszaru opisywanych gmin. Zachodnia i południowa część obszaru charakteryzuje się szatą roślinną znacznie przekształconą w wyniku gospodarki człowieka, głównie zagospodarowania rolnego. Występują tam jedynie fragmenty rozdrobnionych lasów, w większości sosnowych z domieszką świerka i drzew liściastych, o runie zdominowanym przez borówkę czernicę i brusznicę, malinę, poziomkę oraz liczne zioła, kwiaty i grzyby. Fragmenty pierwotnej roślinności Podlasia występują jedynie w Puszczy Białowieskiej.

Najcenniejszą pod względem przyrodniczym częścią obszaru LGD jest kompleks leśny Puszczy Białowieskiej o powierzchni 63 500 ha, położony na terenie gmin: Białowieża, Narewka, Hajnówka, Dubicze Cerkiewne i Narew. O wyjątkowości Puszczy Białowieskiej świadczy bogactwo gatunkowe świata roślin, zwierząt i grzybów. Jest ona ostoją wielu chronionych, ginących i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt. Puszcza jest miejscem restytucji i najważniejszą ostoją żubra. Najcenniejsza przyrodniczo część Puszczy Białowieskiej jest chroniona w Białowieżskim Parku Narodowym. Zachował się tam ukształtowany w sposób naturalny bez znaczącego oddziaływania człowieka kompleks zbiorowisk leśnych. Jest to układ lasów liściastych, mieszanych i różnych postaci borów zależny jedynie od lokalnych warunków siedliskowych. W Puszczy Białowieskiej poza parkiem narodowym znajdują się następujące formy ochrony przyrody - rezerваты przyrody (21), użytki ekologiczne (200 ha) 2 ostoje zwierząt, 69 strefy chronione wokół gniazd dużych ptaków drapieżnych i bociana czarnego (w promieniu 200 m od gniazda) o łącznej powierzchni 867 ha, lasy wodochronne, wyłączone drzewostany nasienne oraz ponad 1100 pomników przyrody (drzew, głównie dębów). W 1994 roku w Puszczy Białowieskiej utworzono Leśny Kompleks Promocyjny.

Drugim bardzo cennym pod względem przyrodniczym obszarem na terenie omawianych gmin jest Dolina Górnej Narwi, charakteryzująca się wysokim stopniem zachowania doliny rzecznej kształtowanej przez regularne wylewy rzeki, w której wytworzyły się siedliska o bardzo dużej różnorodności biologicznej. Dolina Górnej Narwi jest jedną z największych w Polsce ostoja ptactwa błotno-wodnego gatunków lęgowych, jak i przelotnych. Gniazduje tu około 150 gatunków ptaków (z czego 45% uznano za zagrożone). Wysokie walory przyrodnicze doliny rzeki Narew zadecydowały, że tereny te zostały włączone do polskiej sieci Natura 2000 zarówno dla ochrony siedlisk jak i ptaków. Obszar ten jest również objęty ochroną w postaci obszaru chronionego krajobrazu. Projektowany jest tu Park Krajobrazowy Doliny Górnej Narwi oraz liczne rezerваты przyrody.

2.2.2.8. System obszarów chronionych

Charakterystyczną cechą obszaru LGD „Puszczy Białowieskiej” jest występowanie wszystkich prawnych form ochrony przyrody, oprócz parku krajobrazowego:

- Park narodowy

- Obszary Sieci Natura 2000
- Rezerваты przyrody
- Obszary chronionego krajobrazu
- Pomniki przyrody
- Użytki ekologiczne

Stanowią one układ przestrzenny połączony korytarzami ekologicznymi. Podobnie jak w całym kraju realizowana jest też tutaj ochrona gatunkowa roślin i zwierząt.

Park narodowy

We wschodniej części obszaru, na terenie gmin Narewka i Białowieża położony jest **Białowiecki Park Narodowy**, zajmujący centralną część Puszczy Białowieckiej. Jest on najstarszym parkiem narodowym w Polsce. Powołany został w 1947 r., jednakże prawna ochrona tego terenu rozpoczęła się już w 1921 r. Obecnie powierzchnia Parku, wynosi 10 517 ha. W jego skład wchodzi zarówno tereny leśne objęte ochroną ścisłą (5726 ha) i ochroną czynną (4439 ha) oraz Ośrodek Hodowli Żubrów i Park Pałacowy objęte ochroną krajobrazową (352 ha). W 1977 r. BPN został uznany przez UNESCO za Rezerwat Biosfery, a w 1979 r. jego ściśle chronioną część wpisano na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Obiekt Światowego Dziedzictwa został w 1992 r. poszerzony o objętą ochroną ścisłą część białoruskiego Państwowego Parku Narodowego „Biełowieżskaja Puszcza”. W 1997 r. Komisja Europejska uhonorowała Białowiecki Park Narodowy Dyplomem Europy. Białowiecki Park Narodowy chroni najlepiej zachowaną część Puszczy Białowieckiej odznaczającą się naturalnym składem gatunkowym lasu, z dużą przewagą drzew liściastych oraz bardzo zróżnicowaną strukturą przestrzenną i wiekową. Ekosystemy leśne zajmują w Parku blisko 95 % jego obszaru.

Obszary Sieci Natura 2000

Obszary chronione Natura 2000 stanowią jedną ze struktur Paneuropejskiej Sieci Ekologicznej (PEEN). System ten zakłada ochronę tych ekosystemów i gatunków, które Unia Europejska uznała za wymagające ochrony w skali całego kontynentu. W systemie tym obok tradycyjnych metod ochrony obszarowej i gatunkowej istnieje możliwość połączenia ochrony przyrody z działalnością człowieka.

Na obszarze LGD „Puszcza Białowiecka” wyznaczono 2 obszary chronione Natura 2000 o nakładających się na siebie granicach Obszarów Specjalnej Ochrony Ptaków i Specjalnych Obszarów Ochrony Siedlisk:

Obszar **Dolina Górnej Narwi** obejmuje odcinek rzeki z doliną od zbiornika Siemianówka do Suraża. Łączy on dwa bardzo cenne pod względem przyrodniczym obszary – Puszcę Białowiecką z Narwiańskim Parkiem Narodowym. Obszar ten jest jedną z najlepiej zachowanych dolin rzecznych w Polsce i jednym z największych obszarów mokradeł środkowoeuropejskich, będących jedną z największych w Polsce ostoi ptactwa błotno-wodnego. Naturalność siedlisk tej doliny wynika z faktu, iż w przeszłości nie prowadzono tu żadnych robót melioracyjnych regulujących stosunki wodne.

Puszcza Białowiecka – obszar ten obejmuje całą polską część Puszczy Białowieckiej. Jest to obiekt o wyjątkowych i cennych walorach przyrodniczych, stanowiący ostoję licznych gatunków roślin i zwierząt typowych dla lasów o charakterze naturalnym. Z punktu widzenia siedlisk bardzo cenne są stosunkowo dobrze zachowane siedliska grądów wschodnioeuropejskich (z udziałem grabu, lipy i świerka, ale bez udziału buka i jodły).

Rezerваты przyrody

Najlicniejszą grupę rezerwatów na obszarze omawianych gmin reprezentują *rezerваты leśne*: Lasy Naturalne Puszczy Białowieckiej, Lipiny, Pogorzelce, Nieznanowo, Sitki, Dębowy Grąd, Siemianówka, Podolany, Kozłowe Borki, Czechy Orlańskie, Szczekotowo (ten ostatni o charakterze leśno-archeologicznym). Oprócz nich występują jeszcze rezerваты: *faunistyczne* (Olszanka Myśliszcze, Berezowo, Podcerkwa, Przewłoka), *krajobrazowe* (Rez. Krajobrazowy im. Profesora Władysława Szafera), *torfowiskowe* (np.

Głęboki Kąt, Michnówka, Wysokie Bagno) i *florystyczne* (Jelonka, Dolina Waliczówki, Gnilec).

Obszary chronionego krajobrazu

Obszary chronionego krajobrazu zajmują powierzchnie o wysokich walorach krajobrazu naturalnego z mało zniekształconym środowiskiem przyrodniczym. Obejmują zazwyczaj doliny rzek i kompleksy leśne łącząc w postaci tzw. korytarzy ekologicznych obszary chronione wyższej rangi. W przedstawianym regionie funkcjonują dwa obszary chronionego krajobrazu – Puszcza Białowieska i Dolina Narwi.

Użytki ekologiczne

90 % użytków ekologicznych znajdujących się na obszarze wymienionych gmin stanowią śródleśne bagna i oczka wodne. Pozostałe to przede wszystkim bagna i oczka wodne położone wśród użytków rolnych. Najwięcej użytków ekologicznych zarejestrowano na terenie Puszczy Białowieskiej. Zajmują one łączną powierzchnię około 200 ha. Są to śródleśne torfowiska oraz torfowiska niskie w dolinach rzek.

Pomniki przyrody

Podobnie jak w całym kraju tak też na omawianym obszarze najliczniejszą grupę pomników przyrody reprezentują pojedyncze okazałe drzewa oraz grupy drzew. Najwięcej ich występuje w Puszczy Białowieskiej – ponad 1100 drzew, głównie dębów. Przykładem pomników przyrody spoza obszaru puszczańskiego jest grupa okazałych drzew (15 dębów i 2 lipy) we wsi Puchły w gminie Narew. Należy nadmienić, iż w wykazie pomników przyrody nie są ujęte liczne drzewa rosnące na terenie Białowieskiego Parku Narodowego, choć posiadają one cechy typowe dla pomników przyrody. Park zapewnia tym drzewom dostateczną ochronę, bez potrzeby ustanawiania dodatkowych form ochrony przyrody. Innymi formami chronionymi w postaci pomników przyrody na omawianym obszarze są nieliczne głązy narzutowe oraz wzgórze kemowe.

Pozastawowe formy ochrony przyrody:

Oprócz przedstawionych powyżej form ochrony przyrody, których istnienie jest usankcjonowane odpowiednimi zapisami ustawy o ochronie przyrody, na obszarze omawianych gmin występują jeszcze inne obiekty lub obszary chronione o randze zarówno regionalnej jak i międzynarodowej, bądź też tej ochrony potrzebujące:

Rezerwat Biosfery Białowieża

W 2005 roku cała polska część Puszczy Białowieskiej została uznana przez Komitet UNESCO w Paryżu za światowy Rezerwat Biosfery.

Leśny Kompleks Promocyjny „Puszcza Białowieska”

Został powołany w 1994 roku na terenie nadleśnictw Białowieża, Browsk i Hajnówka (52 637 ha) w celu kształtowania świadomości ekologicznej oraz właściwego stosunku społeczeństwa do lasu i leśnictwa.

Ostoje zwierząt chronionych (2 ostoje o powierzchni 254 ha),

Strefy ochronne wokół gniazd ptaków (orlik krzykliwy, puchacz, bocian czarny), w promieniu 200 m od gniazda (69 stref ochronnych o powierzchni 867 ha),

Lasy wodochronne (na siedliskach wilgotnych i podmokłych) o powierzchni 10 267 ha,

Wyłączone drzewostany nasienne o powierzchni 164 ha,

Wzorcowa powierzchnia gleboznawcza o areale 439,23 ha (włączona w połowie do BPN w 1996 roku),

Drzewa doborowe (401 sztuk) wpisane do krajowego rejestru programu zabezpieczenia puli genowej.

Ostoje ptasie o znaczeniu europejskim na terenie omawianego obszaru działania LGD znajdują się trzy ostoje ptasie o znaczeniu europejskim. Dwie z nich: Puszcza Białowieska i Niecka Gródecko-Michałowska są objęte różnymi formami ochrony przyrody i zostały już wielokrotnie przywołane w niniejszym opracowaniu. Trzecia – Dolina Górnego Nurca została zgłoszona przez organizację pozarządową do objęcia Obszarem Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000.

Spółeczne rezerваты przyrody chronione przez ekologiczne organizacje pozarządowe: są to wilgotne łąki koło wsi Wasilkowo oraz Górniańskie Łąki, chronione obecnie przez Północnopodlaskie Towarzystwo Ochrony Ptaków

Wysoką wartością walorów przyrodniczych odznaczają się również tereny położone na przedpolu Puszczy Białowieskiej jak np. dolina Chwyszczaja w okolicach wsi Orzeszkowo. Występuje tam zróżnicowany mozaikowaty krajobraz łąkowo - polno - leśny z harmonijnie wkomponowaną siecią osadniczą. Dolina Chwyszczaja należy do Obszaru Chronionego Krajobrazu Puszczy Białowieskiej. Jednakże większość dolin mniejszych rzek położonych poza puszcza nie podlega żadnej ochronie prawnej. Są to: Nurzec w południowej części terenu gminy Orla, Orlanka, Łoknica i Leśna poza Puszcza. Doliny te stanowią ważne naturalne korytarze ekologiczne łącząc ze sobą obszary chronionego krajobrazu Doliny Górnej Narwi, Puszczy Białowieskiej i Doliny Dolnego Bugu.

2.3. UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE I KULTUROWE

Puszcza Białowieska należy do regionu kulturowo-historycznego nazywanego Podlasiem. Jest to obszar przenikania i wzajemnego oddziaływania kilku społeczności i ich kultur. Na tym pograniczu współistnieją obok siebie dwie tradycje: wschodnia i zachodnia oraz trzy kultury: białoruska, ukraińska i polska. Efektem przenikania się odmiennych wzorów kulturowych jest obecność obiektów charakteryzujących się cechami różnych kultur. Odnajdujemy je we wszystkich wymiarach dziedzictwa kulturowego: społecznym (w charakterystyce etnicznej terenu, strukturze religijnej, życiu społecznym i zjawiskach językowych), materialnym (archeologii, nekropoliach, dawnym układzie komunikacyjnym, lokalnej architekturze i kulturze ludowej) i duchowym (sztuce, muzyce). O wykształceniu się i utrwaleniu pogranicza kulturowego zdecydowała złożona historia tego obszaru.

Ślady obecności ludzkiej, z jakimi się spotykamy pochodzą z wykopalisk archeologicznych. Wiek najstarszych datowany jest na neolit, mają, więc około 5 tysięcy lat. Młodsze, średniowieczne zabytki, odnajdowane na gęsto występujących cmentarzyskach kurhanowych, potwierdzają zróżnicowanie etniczne i społeczne ludności zamieszkującej ten teren.

Aż do XIII w. region ten był terenem przygranicznym dla państw średniowiecznych: Rusi, Korony, Zakonu Krzyżackiego i plemion jaćwieskich. Ponieważ ziemie te stanowiły rubież pograniczną Słowiańszczyzny Wschodniej i Zachodniej (wraz z wyraźnie zaznaczającymi się odmiennościami między północą i południem) nie można tu przeprowadzić wyraźnej linii rozdzielającej wpływy kulturowe. Zmieniająca się władza polityczna na tym obszarze determinowała wpływy i kierunki osadnicze. W wiekach X-XIII na przemian dominowały: osadnictwo mazowieckie utożsamiane z etnosem polskim i ruskie - z terenów dzisiejszej Białorusi i Ukrainy. Spory procent z docierającej tu ludności stanowiła szlachta, zarówno mazowiecka, jak i "ruska". Następne 200 lat charakteryzował brak stabilizacji politycznej. Dopiero w XV w. ostatecznie ustalono granice państwowe: Puszcza Białowieska, jako łowisko królewskie, weszła w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego. Od 1569 r. do ostatniego rozbioru Polski część granicy państwowej między Koroną i Wielkim Księstwem wyznaczał zachodni skraj Puszczy. W zakładaniu nowych wsi, obok nowych przybyszów, brała udział ludność miejscowa. Współcześnie występujące nazwy m.in.: Nowy Kornin, Nowe Berezowo wskazują na pochodzenie mieszkańców ze starszych wsi: Stary Kornin, Stare Berezowo. Wokół Puszczy Białowieskiej powstał łańcuszek małych osad, w których mieszkała ludność królewska: strzelcy, strażnicy i osocznicy. Miała ona inne prawa i obowiązki od ludności pańszczyźnianej zamieszkująca przedpole Puszczy. W ten sposób, obok narodowościowego, zaczęło kształtować się zróżnicowanie społeczne tego regionu. W czasie rozbiorów Polski, od 1775 r. do 1915 r. obszar ten należał do Cesarstwa Rosyjskiego. Po 1831 r. do mozaiki narodowościowej dołączyli Rosjanie, którzy otrzymali majątki skonfiskowane miejscowym za udział w powstaniach. W XX w. po odzyskaniu niepodległości przez Polskę, w związku ze wzmożoną eksploatacją Puszczy, w jej okolice masowo napływać zaczęła etnicznie polska ludność robotnicza z centralnej i zachodniej Polski. Wtedy właśnie zaczęło rozwijać się miasto Hajnówka. Czasy II wojny światowej przyniosły *exodus* ludności żydowskiej tego terenu.

Mimo że wytyczone po II wojnie nowe granice państwa spowodowały wymianę ludności, region ten nadal kontynuuje tradycje Rzeczypospolitej Narodów. Język, jakiego

dziś używają mieszkańcy regionu puszczy to: poza polskim, konglomerat gwar ruskich: białoruskich (które cechuje m.in. tzw.: dziakanie, charakterystyczne wymawianie akanie) i ukraińskich (m.in.: twarda wymowa starostłowińskiego "jać" jako "i", występowanie dźwięcznego i bezdźwięcznego "h"). Wśród innych zjawisk językowych należy wyróżnić żywą tradycję używania nazw własnych dla pól, części wsi, itp. Zachowały się też ślady w postaci nazw własnych na tereny wydzielone, czyli na tzw. uroczyska.

Występującą tu mozaikę etniczną potwierdza złożony obraz stosunków religijnych. Dokumenty historyczne potwierdzają lokowanie w masywie Puszczy Białowieskiej lub na jej obrzeżach świątyń różnych wyznań: unitów, katolików, prawosławnych, ewangelików, Baptystów, jak i religii żydowskiej. W dzisiejszej Polsce dwie trzecie spośród całej mniejszości białoruskiej, jak i wyznawców prawosławia (co nie jest tożsame) mieszka właśnie na południowej Białostocczyźnie w okolicach Puszczy Białowieskiej. Ponieważ opisywany obszar jest płaszczyzną stykania się chrześcijaństwa zachodniego i wschodniego skupiła się tu również pełna reprezentacja typów budownictwa sakralnego: od XVII-XVIII-wiecznych okresu unickiego, poprzez klasycyzm z przełomu wieków XVIII/XIX, do stylu ruskiego (nazywanego też neobizantyjskim) z końca XIX w., po świątynie zbudowane według nowoczesnych projektów. Od małych drewnianych kapliczek do dużych murowanych soborów. Cennym zabytkiem dziedzictwa kulturowego jest cmentarz niemiecki z XIX w. obok osady leśnej Czoło. Jest to jedyna zachowana pamiątka po osadnictwie Niemców wewnątrz Puszczy. Innym ważnym świadectwem przeszłości są miejsca masowych straceń związane z okupacją Puszczy przez wojska niemieckie w latach 1941-1944.

Do zabytkowych założeń przestrzennych zaliczane są parki zaprojektowane w stylu angielskim: XIX-wieczne w Białowieży: Pałacowy i Dyrekcyjny, pozostałości parku w Zwierzyńcu oraz XX-wieczne: przydworski w miejscowości Wojnówka i przy siedzibie obecnego Nadleśnictwa Białowieża. Centrum osady Białowieża zostało uznane za strefę chronionego krajobrazu i objęte opieką Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Tradycyjna architektura drewniana również zachowała stare układy przestrzenne z czasów pierwszych lokalizacji, czy kolejnych reform. Są tu wsie o układach przestrzennych z XVI - tzw.: szeregówki lub przysiółki szlacheckie, XIX-wieczne zagrody wydłużone typu hajnowsko-bielskopodlaskiego, czy "kolonie" z lat 30-tych XX w. Wiele wsi zachowało tradycyjną drewnianą architekturę domów i zabytkowe rozplanowanie zagrod. Dla wszystkich typowym domem mieszkalnym był dwutraktowy budynek na asymetrycznym planie i dośrodkowym systemem grzewczym, wzniesiony w konstrukcji zrębowej ścian z dwuspadowym dachem. W wielu miejscowościach spotyka się bogactwo drewnianych ornamentów na. Są to min. rzeźbione okiennice, ażurowe ozdoby okien, naroży ścian i ganków, ozdobnie wycinane deski w szczytach domów, często układane w mozaiki. Co interesujące, współwystępują tu elementy architektoniczne charakterystyczne dla różnych, grup etnicznych np. podlaskie ganki, białoruskie zdobienie okien (tzw. naliczniki), mazurskie zwieńczenie dachów - śparogi.

Zwraca również uwagę istnienie w Puszczy budownictwa w stylu szwajcarskim, np: Dworek Gubernatora w Parku Pałacowym, siedziba Zakładu Lasów Naturalnych IBL w Parku Dyrekcyjnym, stacja kolejowa Białowieża Towarowa. W samej Białowieży wiele budynków należących do zespołu rezydencji myśliwskiej carów zbudowano w stylu szwajcarskim, uzupełnionym o elementy rosyjskie. Z lat 30-tych XX w. pochodzi kościół katolicki w Białowieży, to piękny przykład stylu neorenesansowego w Polsce.

Do dziś w kulturze materialnej i duchowej tego regionu znajdziemy odniesienia do różnych grup społecznych (szlachty mazowieckiej i ruskiej, chłopów pańszczyźnianych i królewskich), etnicznych (Polaków, Białorusinów, Ukraińców) i religijnych (katolicy, prawosławni) zamieszkujących ten obszar w przeszłości. Znajduje to odbicie w śpiewanych pieśniach, ciągle jeszcze żywych obrzędach i zwyczajach. W wielu domach prawosławnych nadal możemy oglądać "święte kąty" z ikonami.

Powszechnie występującym elementem krajobrazu są drewniane kapliczki i krzyże, stojące samotnie lub częściej w grupach. Bogato reprezentowana jest też inna mała architektura: brogi, żurawie, drewniane płoty. Codziennością wielu gospodarstw na tym terenie jest używanie drewnianych narzędzi i sprzętów uchodzących za archaiczne w centralnej czy zachodniej Polsce. Rękodzieło prezentuje ogromną różnorodność form przy

zachowaniu dawnych technik pracy, znajdziemy tu pięknie wyszywane i haftowane (m.in. haftem tkackim peretyki-perebory) materiały i tak charakterystyczne dla całego Podlasia tkaniny artystyczne: buronkę oraz dwuosnowowe dywany (wełniane), półdywany (lniane) oraz tkaniny ażurowe. Tradycyjne tkactwo wykonywały w domach kobiety, najczęściej używały one lnu i wełny. Dominującym rodzajem dekoracji tkanin była duża krata w kolorach biało-brązowych.

Tradycyjna medycyna ludowa obfituje w ziołolecznictwo. Zajmują się nim głównie kobiety nazywane "szeptuchami", szepczą bowiem modlitwy nad wodą, ogniem i powietrzem, leczą zaś ziołami. Miejscowe restauracje hotelowe, pensjonatowe serwują wiele tradycyjnych, lokalnych potraw przyrządzanych z warzyw i grzybów, przyprawianych dzikimi ziołami wg receptur przodków.

Bardzo cennym zespołem zabytków są dawne drogi. W Puszczy występowały trzy rodzaje dróg: lokalne - służące do wywozu "użytków" z puszczy; drogi do obsługi polowań (tak królewskich, jak i carskich) oraz sieć szlaków komunikacyjnych. Kilka dróg w masywie Puszczy z czasem przekształciło się w większe trakty, a niektóre zyskały przywilej bycia drogami królewskimi lub traktami gospodarczymi: droga Narewowska i jej przedłużenie droga Sinicka (Wilno - Grodno - Białowieża - Kamieniec - Kraków) oraz tzw. droga królewska (Bielsk - Białowieża - Szereszewo - Prużany). Dawne średniowieczne drogi użytkowane były do I połowy XIX w. Zarzucenie tych dróg - ciągów komunikacyjnych wiązało się z wprowadzeniem sztucznego podziału powierzchniowego lasu. Cała Puszcza została podzielona na kwadraty o boku długości 1 wiorsty (1066,78 m). Podział ten funkcjonuje już prawie 200 lat i zyskał on rangę zabytkowego. Numery oddziałów są niezmienniane od samego początku.

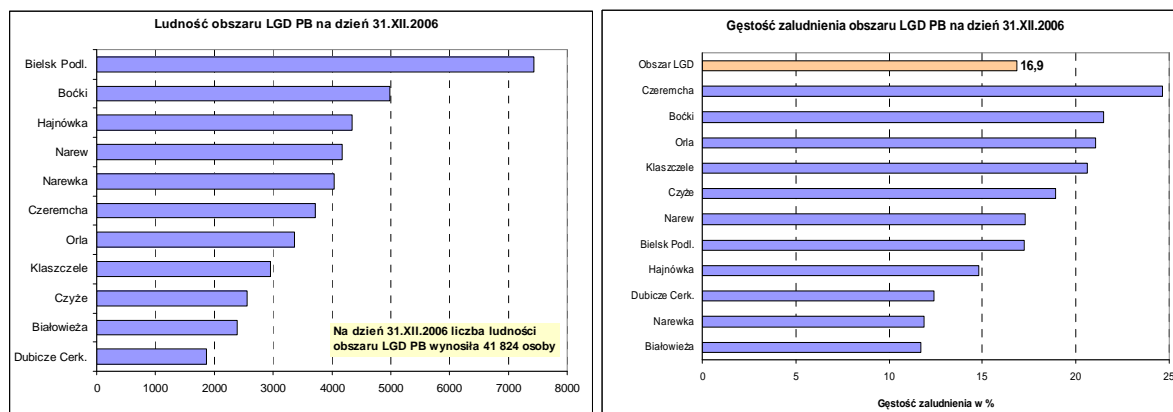
Zachowały się ślady po paśnikach i karmnikach, po łowieckich polanach pastewnych z początku XX wieku, a także po funkcjonowaniu dawnych przemysłów leśnych po smolarniach, mieleszach, węglarniach, bindugach. Na osobną wzmiankę zasługuje puszczańskie bartnictwo. Pierwsze informacje historyczne o bartnictwie w Puszczy Białowieskiej pochodzą z XVI w. Źródła wspominają, że były dwa rodzaje własności barci: dzierżawione za opłatą i królewskie. Inwentaryzacja sporządzona w 1796 roku podawała, że w Puszczy Białowieskiej były ogółem 632 barcie z pszczołami i 6601 pustych. Obecnie stwierdzono zachowanie 54 barci. Las dla mieszkających tu ludzi zawsze miał duże znaczenie gospodarcze, np.: wypasano w nim bydło, na śródleśnych grądowych polanach i nad brzegami rzek koszone siano, w samej Puszczy na niewielkich powierzchniach uprawiano ziemię. Odnaleźć też można ślady po osadach. Do rozpalania ognia i oświetlania domostw używano łuczywa - przeżywiczonych drzazg sosnowych, wylupywanych z opalonych pni sosen. Mimo że ta forma użytkowania została zakazana w Puszczy pod koniec XIX w. do dzisiaj w lesie można odnaleźć "wyżarowe chwoje" - żywe lub martwe - noszące ślady zwęgleń i zacięć toporem. W Puszczy odnaleźć też można XIX i XX wieczne ślady działalności człowieka polegające na pozyskaniu drewna na przemysłową skalę. Są to: zręby i przeręby z różnych lat, sieć dróg, linie kolejek wąskotorowych wybudowanych w latach 1916 - 1934.

Do ciekawszych imprez, podczas których zetknąć się możemy z wielokulturowością należą: Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej w Soborze Św. Trójcy w Hajnówce (w maju), impreza folklorystyczna Noc Kupały (w Białowieży organizowana przez starszych Białorusinów, w Narwi organizowana przez młodych Białorusinów); w Dubiczach Cerkiewnych - ukraińska (pierwsza sobota lipca), Spotkania Folkowe w Czeremsze, przeglądy piosenek białoruskich, ukraińskich i kolęd prawosławnych, a także koncerty muzyki kameralnej i organowej w kościele w Hajnówce.

2.4. OCENA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA OBSZARU, W TYM POTENCJAŁU DEMOGRAFICZNEGO I GOSPODARCZEGO OBSZARU ORAZ POZIOMU AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ

2.4.1. Struktura ludności zamieszkałej na obszarze LGD

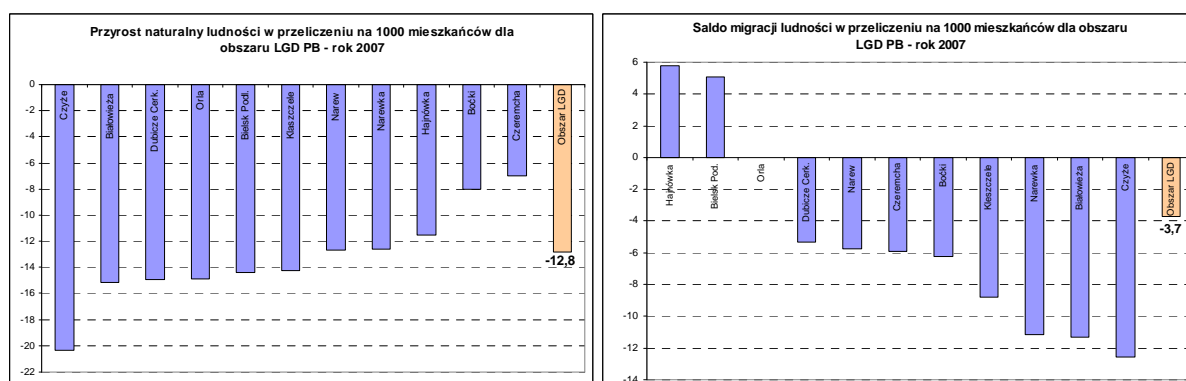
Obszar Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska” (LGD „PB”) na dzień 31.XII.2006 r. zamieszkiwało **41 824 mieszkańców**, co stanowiło 8,5% mieszkańców obszarów wiejskich województwa podlaskiego i 3,5% ogółu Podlasian. Ludność miejska zlokalizowana jedynie w gminie miejsko-wiejskiej Kleszczewie liczyła 1482 osoby, czyli 3,5% mieszkańców terenu LGD „PB”. Najwięcej osób zamieszkiwało gminę Bielsk Podlaski, natomiast najmniej mieszkańców posiadała gmina Dubicze Cerkiewne. Obszar LGD „PB” charakteryzuje się dość niską w porównaniu z województwem gęstością zaludnienia, która wyniosła na koniec 2006 roku **16,9 osoby/km²**. Największą gęstość zaludnienia posiadała gmina Czeremcha (24,7), natomiast najmniejszą gmina Białowieża (11,7). W tym samym czasie gęstość zaludnienia województwa wynosiła 59,4 osoby/km², a gęstość zaludnienia obszarów wiejskich Podlasia 25,4 osoby/km².

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

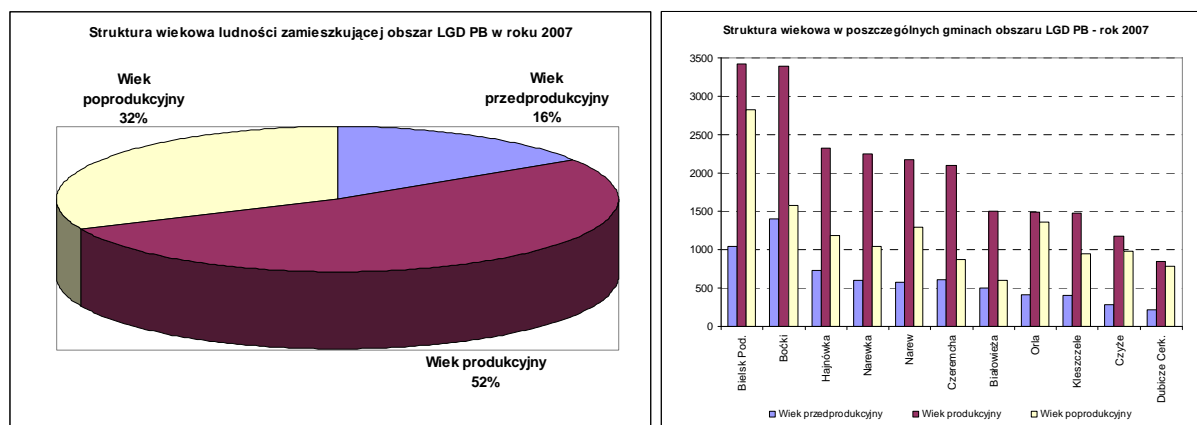
Wśród mieszkańców obszaru LGD „PB” w 2006 roku **mężczyźni stanowili 49,5%** populacji, natomiast **kobiety – 51,5%**. Na obszarach wiejskich całego województwa wskaźniki te kształtowały się na zbliżonym poziomie, odpowiednio 51,4% mężczyzn oraz 49,6% kobiet.

Na przestrzeni lat 1996 – 2007 następowało stopniowe zmniejszanie się liczby ludności obszaru „LGD PB”, średniorocznie o około **782 osoby**, co w przeliczeniu na 1000 mieszkańców daje wskaźnik **-19,0**. Tendencję spadku liczby mieszkańców, chociaż może nie tak znaczącą jak na obszarze LGD „PB” obserwuje się ogólnie na wszystkich obszarach wiejskich województwa. Wskaźnik średniorocznego spadku liczby ludności w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wynosi dla obszarów wiejskich województwa -8,2, zaś dla całego Podlasia -2,3.

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

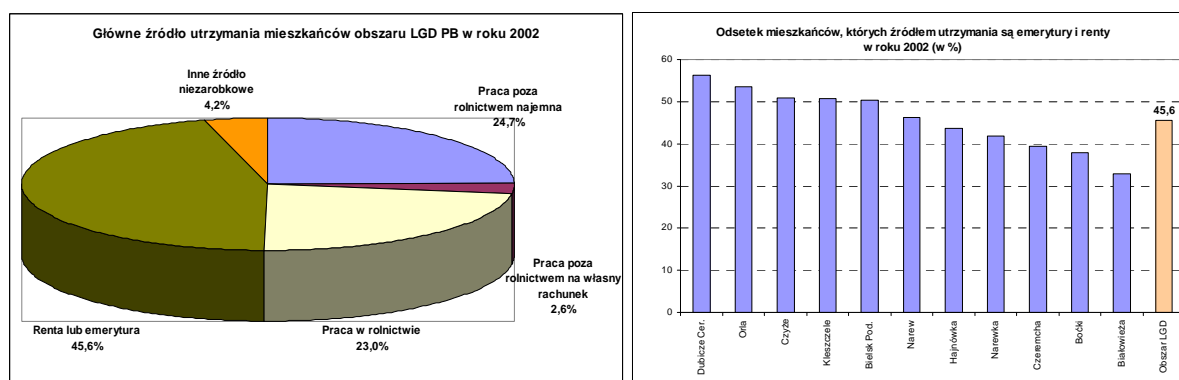
Ruchy migracyjne dotyczą zwłaszcza młodzieży, co prowadzi do zdeformowania struktury wiekowej populacji zamieszkującej obszar LGD „PB”. Niewielki jest odsetek ludzi młodych, w wieku przedprodukcyjnym (16%), a relatywnie wysoki wskaźnik ludności w wieku podeszłym, poprodukcyjnym (32%). Główne przyczyny migracji to z jednej strony chęć awansu społecznego, z drugiej zaś trudne warunki życia i gospodarowania z powodu oddalenia od ośrodków usługowych, wysokich kosztów produkcji, słabych na ogół gleb, niskich dochodów oraz niedostatków infrastruktury.

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

Największy odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym zamieszkiwał w gminach Bielsk Podlaski (odpowiednio 15,4% i 15,4%) oraz Boćki (odpowiednio 20,7% i 15,3%). Najmniejszy odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym zamieszkiwało gminę Dubicze Cerkiewne (odpowiednio 3,2% i 3,8%). Jeżeli chodzi o ludność w wieku poprodukcyjnym, to ponownie największy odsetek pochodził z gminy Bielsk Podlaski (21,0%), natomiast najmniejszy z gminy Białowieża (4,4%).

Ludność obszaru LGD „PB” legitymuje się wykształceniem na poziomie zbliżonym do ludności wiejskiej województwa podlaskiego. Z danych Powszechnego Spisu Rolnego w 2002 roku wynika, że wykształcenie wyższe posiadało tu 3,7% mieszkańców (obszary wiejskie województwa 3,5%), średnie i policealne – 20,1% (obszary wiejskie województwa 20,0%), zawodowe – 16,6% (obszary wiejskie województwa 19,8%). W aspekcie wykształcenia wyróżniała się gmina Białowieża, w której odsetek osób z wykształceniem wyższym sięgał 9,5%, a jedynie 10,7% osób zadeklarowało wykształcenie niepełne podstawowe bądź jego brak. Na przeciwnym biegunie znalazła się gmina Czyż ze wskaźnikami: 2,5% – wykształcenie wyższe, 26,0% – bez wykształcenia.

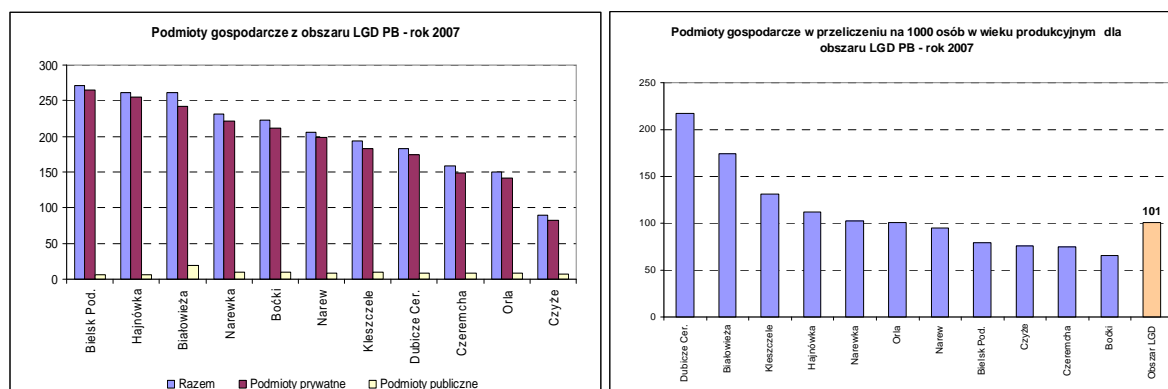

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

Sytuacja ekonomiczna mieszkańców regionu zgodnie z danymi zebranymi podczas Narodowego Spisu Powszechnego 2002 wykazały, iż głównym źródłem utrzymania większości mieszkańców (45,6%) były emerytury i renty. Związane jest to z sytuacją demograficzną regionu i świadczy o niezbyt wysokiej stopie życiowej ogółu tutejszego społeczeństwa. Największy odsetek mieszkańców utrzymujących się głównie z emerytur i rent miała gmina Dubicze Cerkiewne (56,3%), zaś najmniejszy Gmina Białowieża (32,9%). Praca najemna poza rolnictwem stanowiła główne źródło utrzymania 24,7% mieszkańców, natomiast praca w rolnictwie 23,0% mieszkańców.

2.4.2. Rynek pracy i podmioty gospodarcze

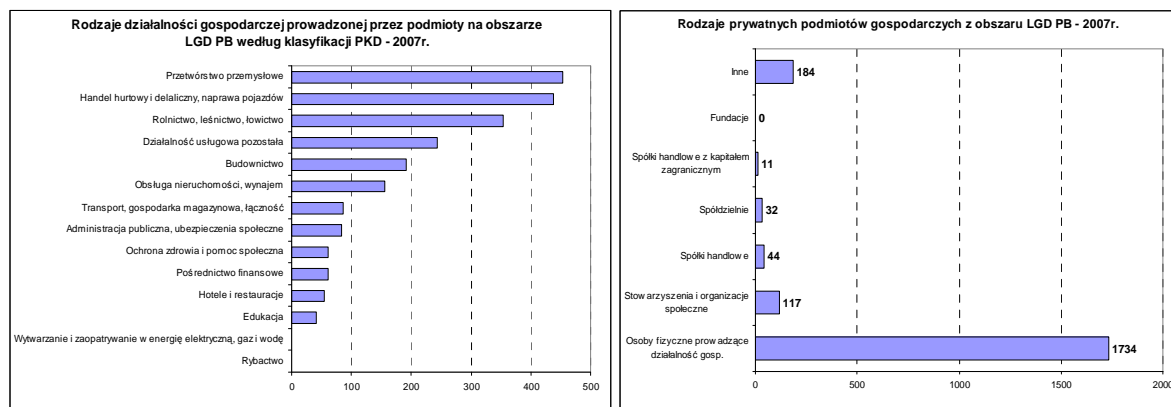
Na koniec 2007 roku w regionie LGD „PB” w podmiotach gospodarki narodowej zatrudniających ponad 9 osób, w głównym miejscu pracy pracowali **4644 osoby**. Stanowi to 21,0% w stosunku do osób w wieku produkcyjnym, przy wskaźniku wojewódzkim na poziomie 27,4%. Najwięcej takich osób pracowało w gminie Narew (1659), zaś najmniej w gminie Czyże (84.). Na obszarze LGD „PB” działało na koniec 2007 roku **2225 podmiotów gospodarczych** zarejestrowanych w rejestrze REGON, co daje wskaźnik 101 podmiotów na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym. Wskaźnik wojewódzki jest wyższy i wynosi 119. Zdecydowaną większość podmiotów gospodarczych stanowił sektor prywatny – 95,4% (sektor publiczny 4,6%). Bardzo zbliżone relacje zachowane są na poziomie wojewódzkim. Zarejestrowane w regionie podmioty gospodarcze stanowią jedynie 2,5% wszystkich podmiotów gospodarczych Podlasia oraz 10% podmiotów zarejestrowanych na obszarach wiejskich województwa. Wszystkie przytoczone wskaźniki świadczą o słabiej rozwiniętym sektorze MSP w omawianym regionie w stosunku do województwa.

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

Podmioty gospodarcze zarejestrowane w 2007 roku na obszarze LGD „PB”, zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności (PKD) prowadziły działalność głównie w zakresie przetwórstwa przemysłowego – 20,4%, handlu hurtowego i detalicznego – 19,7%, rolnictwa, leśnictwa lub łowiectwa – 15,9%. Najwięcej podmiotów zajmujących się przetwórstwem przemysłowym odnotowano w gminach Dubicze Cerkiewne (101) i Hajnówka (84). Najwięcej podmiotów z zakresu handlu hurtowego i detalicznego znalazło się w gminach Boćki (72) i Bielsk Podlaski (63), natomiast najwięcej podmiotów zajmujących się rolnictwem, leśnictwem lub łowiectwem miały gminy Białowieża (78) i Narewka (51).

Prywatne podmioty gospodarcze zarejestrowane w 2007 roku na obszarze LGD „PB” to głównie osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą – 81,7% (wskaźnik wojewódzki jest zbliżony i wynosi 83,0%). Pozostałe prywatne podmioty to stowarzyszenia i organizacje społeczne – 5,5%, spółki handlowe – 2,1%, spółdzielnie – 1,5%, spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego – 0,5% oraz inne – 8,7%.

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

Najważniejsze podmioty gospodarcze w poszczególnych gminach:

Białowieża: Best Western, Hotel Żubrówka, Iwa sp. z o.o. (hotelarstwo), Piekarnia „Hermes”, Hotel Białowiecki, Dwór Soplicowo (hotelarstwo).

Bielsk Podlaski: „Ptasia Osada” – ośrodek wypoczynkowy, „Zajazd Zagłoba”, Punkt uboju zwierząt – P. i W. Nowiccy S.C., Minkiewicz Andrzej – produkcja wyrobów stolarskich i ciesielskich dla budownictwa, Wyrób listew i mozaiki – Zdzisław Piotr Narbutt.

Czeremcha: Zakłady PKP S.A, Nasycalnia Podkładów Przedsiębiorstwo Państwowe, Sielach Handel Usługi.

Czyże: „BUDOMEX” market budowlany, „itaP” producent mebli kuchennych, „Borko” Borys Romaniuk - Stacja Paliw w Zbuczu.

Dubicze Cerkiewne: Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna w Starym Korninie, „Dworek Polski” sp. jawna w Tofiłowcach (budownictwo), P.P.U.H. „Stol-Jano” (stolarstwo).

Hajnówka: Zakład Stolarski „Olga”, „Tres-Pol” sp. z o.o. – wyroby z drewna, ZPHU Was-Bel Wasiluk & Wasiluk – wyroby z drewna, JAWOR Abramczuk i Witkowski.

Kleszczewo: DREWEXPOL sp. z o.o. (wyroby z drewna), PPH „Niterwa” (handel art. spożywczymi), Centrum Handlowo-Produkcyjne (handel art. Spożywczymi, gastronomia), MJ & COMPANY (branża elektromechaniczna), Firma TRANSJONASZ,

Narew: PRONAR sp. z o.o. (przemysł maszynowy, produkcja ciągników) – największy zakład produkcyjny w powiecie hajnowskim, zatrudnia ok. 2000 pracowników, Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna „Rolmak”, FARMPASZ (produkcja pasz), NARMET (produkcja kotłów centralnego ogrzewania)

Narewka: Ceramika Budowlana Lewkowo sp. z o.o. (przemysł mat. budowlanych), PKP Siemianówka S.A. (transport), Nadleśnictwo Borwsk w Gruszkach, Terminal Planta S.A. (handel, usługi), Terminal Integro Sp. z o. o. (handel), Naftobaza Sp. z o.o. Baza Paliw w Narewce

Orla: „Naftan” Spółka z o. o – zakład przetwarzania i magazynowania parafiny, „Orlas” – wyroby wikliniarskie, „Solar” – wyroby wikliniarskie, Anatol Bakun – sprzedaż hurtowa zboża, Eugeniusz Rogoza –import i sprzedaż samochodów i motocykli

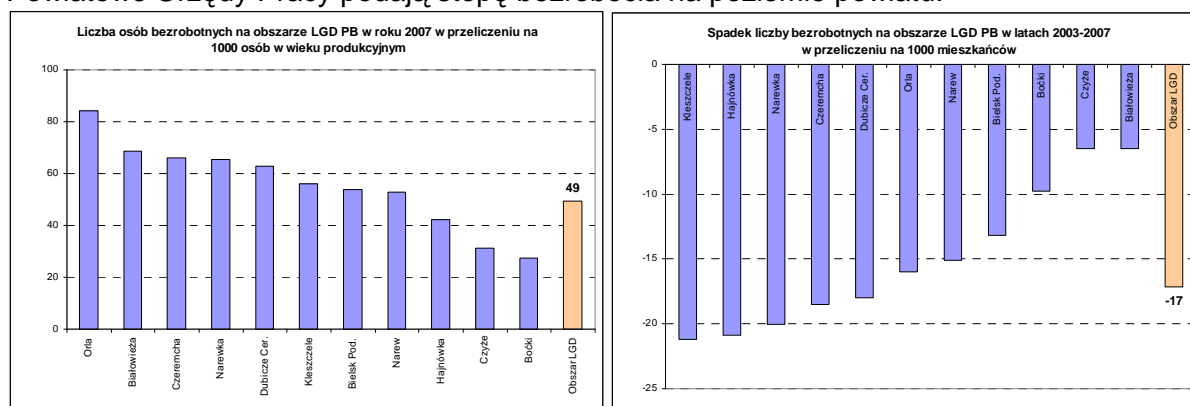
2.4.3. Poziom i stopa bezrobocia

Zgodnie z danymi GUS na koniec roku 2007 w regionie LGD „PB” zarejestrowane były **1094 osoby bezrobotne** (kobiety – **55%**, mężczyźni – **45%**), co stanowi **4,9%** ludności regionu w wieku produkcyjnym (wskaźnik wojewódzki to 6,5%). W porównaniu z Podlasiem region LGD „PB” charakteryzował się niższym bezrobociem. Najwięcej osób bezrobotnych przypadających na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym znajdowało się w gminie Orla (8,4%), zaś najmniej w gminie Boćki (2,7%). W stosunku do roku 2003, w roku 2007 odnotowano w regionie spadek liczby zarejestrowanych osób bezrobotnych o **705 osób**, tj. o około -17 osób/1000 mieszkańców (wskaźnik wojewódzki -27). Największy spadek liczby

zarejestrowanych bezrobotnych nastąpił w gminach Hajnówka i Kleszczewo (wskaźnik -21), natomiast najmniejszy w gminach Czyże i Białowieża (wskaźnik -6).

Zgodnie z danymi Narodowego Spisu Powszechnego 2002, stopa bezrobocia w regionie LGD „PB” wynosiła wtedy **10,1%** (województwo – 19,1%). Największą stopę bezrobocia odnotowano w gminie Białowieża (17,5%), natomiast najmniejszą w gminie Czyże (4,8%). Obecnie nie jesteśmy w stanie określić stopy bezrobocia na poziomie gmin, z uwagi na brak danych o liczbie osób aktywnych zawodowo w poszczególnych gminach. Tym niemniej Powiatowe Urzędy Pracy podają stopę bezrobocia na poziomie powiatu.

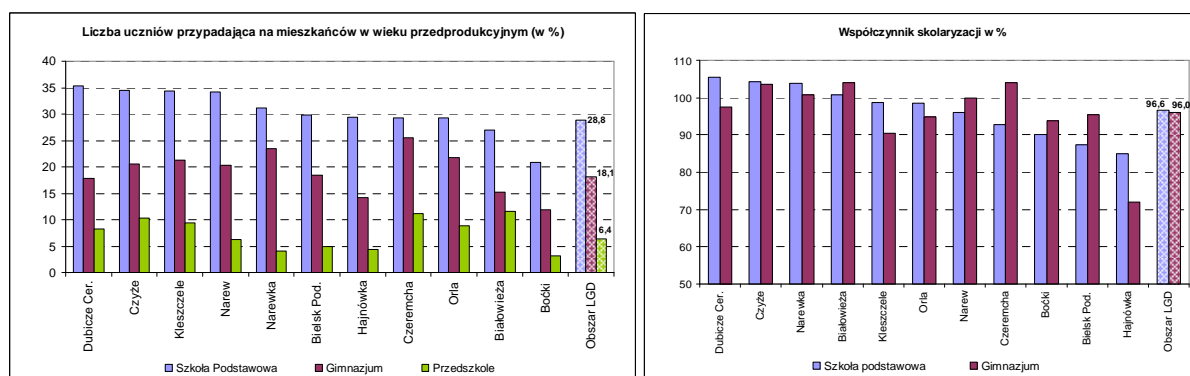

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

Na dzień 30.XI.2008 roku stopa bezrobocia w powiecie hajnowskim wyniosła **7,5%**, natomiast w powiecie bielskim wyniosła **5,3%** (dotyczy gmin Bielsk Podlaski, Orla i Boćki). Obie stopy bezrobocia są niższe od stopy bezrobocia określonej na podstawie danych z roku 2002 i również świadczą o spadku poziomu bezrobocia na dystansie lat 2002-2008.

2.4.4. Infrastruktura społeczna

Na system służby zdrowia funkcjonujący w 2007 roku w regionie LGD „PB” składało się **18 obiektów służby zdrowia** (publicznych i niepublicznych) oraz **14 aptek i punktów aptecznych**. Wskaźnik liczby mieszkańców przypadających na 1 obiekt służby zdrowia wyniósł **2285** i jest dużo korzystniejszy od analogicznego wskaźnika dla obszarów wiejskich województwa podlaskiego (4062 osoby na 1 obiekt służby zdrowia). Dane GUS podają także, iż w regionie zanotowano 9 praktyk lekarskich na wsi. Mieszkańcy z obszaru LGD „PB” mają także relatywnie lepszy dostęp do leków – na 1 aptekę przypada bowiem 2938 osób (obszary wiejskie województwa – 4472). W każdej z gmin zapewniona jest także opieka dentystyczna. Ludność regionu, a szczególnie gmin wiejskich Bielsk Podlaski i Hajnówka, może korzystać z dobrze rozwiniętych usług zdrowotnych w pobliskich miastach powiatowych.

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

Bezpieczeństwo publiczne regionu oceniane jest przez przedstawicieli poszczególnych gmin LGD „PB” jako średnie i dobre. O jego poziom troszczy się na co dzień 16 policjantów ze zlokalizowanych tu 5 posterunków oraz 280 żołnierzy straży granicznej rozmieszczonych w 4 przygranicznych gminach. Nad bezpieczeństwem pożarowym czuwa około 1500 strażaków z 64 remiz, w tym 16 strażaków zawodowych. Wszyscy ci funkcjonariusze w razie potrzeby mogą otrzymać wsparcie z lepiej wyposażonych technicznie i kadrowo lokalnych ośrodków miejskich – Bielska Podlaskiego i Hajnówki.

Na terenie LGD „PB” funkcjonowały w 2007 roku **24 oddziały przedszkolne** (co najmniej jeden w każdej gminie), co stanowi aż 44,4% takich placówek na obszarach wiejskich województwa. Uczęszczają do nich **434 przedszkolaków** stanowiących 6,4% mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym – najwięcej w Białowieży (11,6%), najmniej w Boćkach (3,1%). Wskaźnik wojewódzki w 2007 roku był wyższy i wynosił 7,6%, tym niemniej liczbę dzieci uczęszczających w regionie LGD „PB” do przedszkoli należy uznać za wysoką – wskaźnik obszarów wiejskich województwa wynosi jedynie 1,1%.

We wszystkich gminach regionu funkcjonowało w 2007 roku w sumie **17 szkół podstawowych** oraz **11 gimnazjów**. Szkoły podstawowe stanowiły 3,6% tego rodzaju szkół w województwie, a gimnazja 5,4%. Wymienione placówki oświatowe kształciły w 2007 roku łącznie **3168 uczniów**. Uczniowie szkół podstawowych stanowili **28,8%** mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym, (obszary wiejskie – 28,1%), natomiast uczniowie gimnazjum **18,1%** mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym (obszary wiejskie – 14,7%). Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół podstawowych w regionie wyniósł **96,6%** (obszary wiejskie – 82,7%), natomiast dla gimnazjów **96,0%** (obszary wiejskie – 70,5%). Stopień wyposażenia szkół w sprzęt komputerowy należy określić jako dobry – wszystkie placówki oświatowe posiadały przynajmniej 1 pracownię komputerową. Liczba uczniów przypadająca średnio na 1 komputer wynosiła 14,7 dla szkół podstawowych oraz 7,3 dla gimnazjów. Wskaźniki te były niższe od wojewódzkich, które wynosiły odpowiednio 15,5 i 15,8.

Absolwenci gimnazjów z obszaru LGD „PB” mogą uczęszczać do szkół średnich w Hajnówce i Bielsku Podlaskim lub kontynuować naukę w Zespole Szkół Leśnych w Białowieży – jedynej szkole regionu. W Białowieży prowadzą działalność trzy duże placówki naukowe: Białowieska Stacja Geobotaniczna Uniwersytetu Warszawskiego, Zakład Badania Ssaków Polskiej Akademii Nauk, Zakład Lasów Naturalnych Instytutu Badawczego Leśnictwa. Placówki te zajmują się również działalnością naukową, dydaktyczną i wydawniczą.

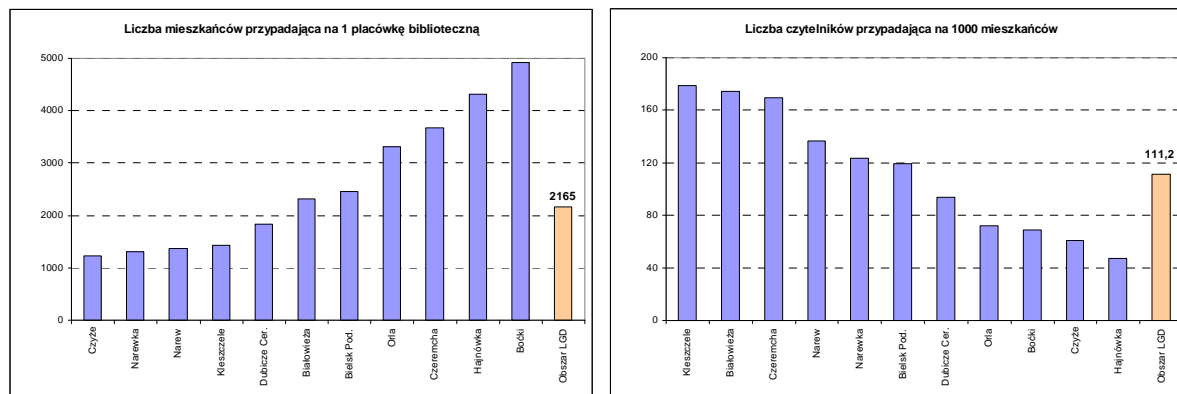
Niewątpliwym bogactwem obszaru LGD „PB” jest wielokulturowość. Współistnienie różnych narodowości, kultur i wyznań przejawia się zróżnicowaniem tradycji religijnych i narodowych oraz w używanym w regionie języku. Przekłada się to również na bogactwo imprez folklorystycznych, okolicznościowych, festynów sportowo-rekreacyjnych. W roku 2007 odbyło się tu ponad 460 imprez kulturalnych i sportowych, które przyciągnęły prawie 60 tysięcy uczestników. Dużą rolę w zakresie działalności kulturalnej odgrywają gminy Narewka, Czeremcha i Kleszczele, gdzie odbyło się ponad 60% tego rodzaju przedsięwzięć. Jako największe i najbardziej medialne imprezy kulturalne można wymienić „Noc Kupały” (Białowieża i Dubicze Cerkiewne), „Polsko – ukraińskie spotkania muzyczne” (Czeremcha), „Międzynarodowe Spotkania ze sztuką ludową – Z wiejskiego podwórza” (Czeremcha), „Białowieskie Spotkania Integracyjne - Peretocze” (Białowieża), „Festyn archeologiczny” (Zbucz) oraz festyny ludowe i dożynki gminne.

W omawianym regionie funkcjonowało w 2007 roku **47 instytucji kultury**, działało **35 zespołów artystycznych**, które liczyły w sumie 384 członków. Najbardziej chyba znanym (w kraju i za granicą) zespołem artystycznym regionu jest grupa „Czeremszyńska” z Czeremchy. Nie należy też zapominać o innych zespołach ludowych, takich jak np. „Czyżowianie” z Czyż, „Narewczanki” z Narewki, czy „Ramonka” z Łosinki, kultywujących lokalne tradycje.

Spośród instytucji kultury należy też wyodrębnić **19 placówek bibliotecznych**. W roku 2007 na 1 placówkę przypadało w regionie 2165 osób, co daje średnią dużo niższą niż dla województwa (4318) oraz dla obszarów wiejskich (2693). Placówki biblioteczne regionu dysponują łącznym księgozbiorem blisko **201 tys. woluminów**, co daje wskaźnik

4880 woluminów na 1000 mieszkańców, przy wskaźniku wojewódzkim 3804. Najwięcej woluminów posiadają placówki biblioteczne z gminy Bielsk Podlaski (39,5 tys.), zaś najmniej placówki z gminy Kleszczewo (11,7 tys.). Wskaźnik liczby zarejestrowanych w regionie czytelników na 1000 mieszkańców wynosił w 2007 roku 111,2 i był wyższy od wskaźnika obliczonego dla obszaru wiejskich Podlasia (93,1). Największy odsetek czytelników zarejestrowano w gminach Kleszczewo (178,9), Białowieża (174,8) i Czeremcha (169,5), zaś najmniejszy w gminie Hajnówka (47,5). Wskaźnik liczby wypożyczeń przypadających na jednego czytelnika w regionie wyniósł 21,8 i był zbliżony do wskaźnika obliczonego dla obszarów wiejskich województwa (22,9). Największy odnotowano w gminie Orla (40,6), zaś najmniejszy w gminie Czyżew (13,0).

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

W omawianym regionie w 2007 roku działało 17 kół lub klubów (w tym sportowych), które miały w sumie 614 członków. Do wszystkich mieszkańców gmin docierają gazety o zasięgu powiatowym: *Więści Podlaskie* i *Kurier Hajnowski*.

Na terenie gmin LGD „PB” w roku 2007 zarejestrowanych było **117 organizacji społecznych i stowarzyszeń**, co oznacza, że na 1000 mieszkańców przypadają prawie 3 tego rodzaju podmioty. Na obszarach wiejskich województwa wskaźnik ten prezentuje się nieznacznie gorzej i wynosi 2,2 organizacji na 1000 mieszkańców. Wśród organizacji pozarządowych można wyróżnić te, których celem jest wsparcie rozwoju tzw. „małych ojczyzn”, np. Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Narewowskiej, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Kleszczewskiej, Stowarzyszenie „Krok do przodu”. Inne stawiają za cel wsparcie turystyki (Białowieżskie Stowarzyszenie Agroturystyczne „Żubr”, PTTK w Białowieży), czy wspierają działania kulturalne (Stowarzyszenie Miłośników Kultury Ludowej w Czeremsku). Jeszcze inne prowadzą działania związane z dziedzictwem kulturowym (Stowarzyszenie Dziedzictwo Podlasia w Puchłach, Białoruskie Towarzystwo Społeczno – Kulturalne z siedzibą w Hajnowce, Towarzystwo Ochrony Krajobrazu), rozwijają sport (kluby sportowe funkcjonujące także przy szkołach) lub wspierają poszczególne inicjatywy np. Ogólnopolskie Stowarzyszenie Przyjazny Transport w Czeremsku.

Duża liczba ludności w wieku poprodukcyjnym w roku 2007 (blisko 13,5 tys.) powoduje m.in. to, iż na omawianym obszarze obserwuje się relatywnie wysoki odsetek beneficjentów pomocy społecznej na poziomie **10,0%**, wobec wskaźnika 7,0% w całym województwie. Dane uzyskane z wydziału pomocy społecznej Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego za 2007 rok (sprawozdanie MIPS-03-R) wykazały, iż największy odsetek świadczeniobiorców w stosunku do liczby ludności zamieszkuje gminy Dubicze Cerkiewne i Hajnówka. Średnia kwota świadczeń wypłacanych na terenie LGD „PB” przez gminne ośrodki pomocy społecznej jest niższe niż w województwie – **370 zł/osobę**, wobec 462 zł/osobę. Łącznie w ramach pomocy społecznej w 2007 roku **4094 osobom** wypłacono kwotę **2 604 tys. zł**. Na obszarze działalności LGD „PB” znajdują się **3 domy pomocy społecznej**, w których mieszka w sumie **114 osób**. Zlokalizowane są one w gminach Narew

(prowadzony przez parafię prawosławną w Trześciance) oraz w Białowieży i Dubiczach Cerkiewnych.

2.5. SPECYFIKA OBSZARU

Obszar, którego dotyczy Strategia obejmuje teren 11 gmin regionu Puszczy Białowieskiej. Położony jest on w południowo-wschodniej części województwa podlaskiego przy granicy z Republiką Białoruś. Tworzy otoczenie i przedpole dużego masywu leśnego jakim jest Puszcza Białowieska.

Charakterystyczną cechą regionu jest połączenie unikatowych w skali kraju i Europy walorów przyrodniczych z wartościami kulturowymi oraz specyficzny charakter lokalnej gospodarki, głównie turystyki i rolnictwa bazującego na wyjątkowo czystym surowcu.

Region Puszczy Białowieskiej jest wyjątkowy przede wszystkim ze względu na ogromne bogactwo przyrodnicze z jedynym w skali Europy nizinnym kompleksem leśnym o cechach pierwotnych. Również otoczenie Puszczy Białowieskiej bogate jest w walory przyrodnicze. Są to m.in. Dolina Górnej Narwi i Dolina Nurca będące elementami systemu obszarów chronionych Natura 2000. Wszystkie te walory są objęte wieloma różnorodnymi formami ochrony przyrody, co podwyższa ich atrakcyjność i gwarantuje zachowanie tych charakterystycznych cech w niezmiennym stanie dla przyszłych pokoleń.

Jednocześnie charakterystyczną cechą regionu jest jego wielokulturowość związana z pradawnym osadnictwem ruskim (białoruskim, ukraińskim) i prawosławiem. Burzliwa przeszłość historyczna oraz bogata i odmienna tradycja przejawiająca się m.in. w charakterystycznym drewnianym budownictwie i krajobrazie kulturowym skutkuje tym, iż region Puszczy Białowieskiej jest obecnie jednym z nielicznych w Polsce obszarów przejawiających tak wyraźnie zarysowaną odmienność kulturową od innych regionów Polski.

Połączenie tych dwóch cech – walorów przyrodniczych z kulturowymi, stanowi o głównym bogactwie tego obszaru i będzie determinowało jego rozwój w przyszłości.

Gospodarka regionu charakteryzuje się w dalszym ciągu dominacją działalności rolniczej skupionej w dużej liczbie niewielkich gospodarstw rolnych przy słabym rozwoju pozostałych sektorów gospodarki. W kontekście nieuniknionych zmian w rolnictwie zwłaszcza po wejściu Polski do UE skutkuje potrzebą aktywizacji ludności rolniczej w kierunku rozwoju innych, pozarolniczych gałęzi gospodarki lub specjalizacji rolnictwa w ściśle określonych branżach.

Wymienione uwarunkowania – bardzo atrakcyjna mieszanka walorów przyrodniczych i kulturowych oraz charakterystyczne cechy gospodarki regionu a także ogromne tempo depopulacji regionu zdecydowały o wyborze celów strategicznych Strategii.

W tym zakresie zdecydowano oprzeć założenia Strategii na bardziej efektywnym wykorzystaniu posiadanych walorów dla rozwoju regionalnej gospodarki poprzez rozwój usług turystycznych i okołoturystycznych. W tym zakresie wskazano szereg celów mających głównie podnieść atrakcyjność tego regionu i wypromować jego walory w kraju i za granicą. W drugim aspekcie w związku z wymaganymi przekształceniami w gospodarce oraz potrzebie obniżenia znaczenia rolnictwa na rzecz innych działalności, naglącą potrzebą staje się zadbanie o poprawę jakości życia na tych terenach w zakresie poprawy warunków materialnych i bytowych miejscowej ludności. W tym kontekście przewidziano działania mające na celu podnoszenie kwalifikacji mieszkańców oraz wzrost ich świadomości, co do możliwości rozwoju - głównie w kierunku działalności związanej z turystyką czy agroturystyką, zwracając przy tym szczególną uwagę na potrzebę lepszego współdziałania mieszkańców wszystkich gmin regionu Puszczy Białowieskiej wokół lokalnych centrów kultury.

Stąd wybór tak sformułowanych celów do realizacji wydaje się jak najbardziej zasadny z punktu widzenia specyfiki regionu.

3. ANALIZA SWOT OBSZARU OBJĘTEGO LSR; WNIOSKI WYNIKAJĄCE Z PRZEPROWADZONEJ ANALIZY

Dla dokonania diagnozy obszaru objętego LSR wykorzystano analizę SWOT. Nazwa SWOT jest akronimem angielskich słów Strengths (mocne strony), Weaknesses (słabe strony), Opportunities (szanse w otoczeniu), Threats (zagrożenia w otoczeniu). Jest to efektywna metoda identyfikacji słabych i silnych stron obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju oraz badania szans i zagrożeń, jakie stoją przed obszarem objętym Strategią. SWOT identyfikuje cztery grup czynników:

- „**mocne strony**” – uwarunkowania wewnętrzne, które stanowią silne strony obszaru objętego LSR i które należycie wykorzystane mogą sprzyjać jego rozwojowi,
- „**słabe strony**” – uwarunkowania wewnętrzne stanowiące słabe strony obszaru objętego Strategią, które nie wyeliminowane mogą utrudniać jego rozwój,
- „**szanse**” - uwarunkowania zewnętrzne, które nie są bezpośrednio zależne od społeczności lokalnej, ale które mogą być traktowane jako szanse i przy odpowiednio podjętych działaniach, wykorzystane jako czynniki sprzyjające rozwojowi;
- „**zagrożenia**” - uwarunkowania zewnętrzne, które nie są bezpośrednio zależne od zachowania społeczności lokalnej i mogą stanowić potencjalne zagrożenie dla jego rozwoju.

Narzędzie to pozwoliło na sformułowanie wizji rozwojowej obszaru, a także celów ogólnych i szczegółowych. Prace nad analizą zostały przeprowadzone podczas spotkań z mieszkańcami wszystkich gmin wchodzących w skład LGD „Puszcza Białowieska”. Uczestnicy spotkań po wstępnej analizie społecznej zasobów obszaru gminy, ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań przyrodniczych, kulturowych, infrastruktury społecznej i potencjału gospodarczego wypełniali ankietę. Na podstawie analizy wyników ankiet dokonano wyboru istotnych czynników SWOT. Wyniki przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 6. Rozwój obszarów wiejskich LGD „Puszcza Białowieska” – analiza SWOT .

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> – atrakcyjność turystyczna regionu oparta na mało przekształconym środowisku naturalnym i bogatym dziedzictwie kulturowo-przyrodniczym, – rozwój turystyki bazującej na walorach przyrodniczo-kulturowych regionu, produktach regionalnych (rolnictwa, rzemiosła) i kuchni podlaskiej, – wykorzystanie mody na turystykę przyrodniczą i zainteresowania Puszczą Białowieską w środowisku przyrodników (profesjonalistów i amatorów) 	<ul style="list-style-type: none"> – zły stan infrastruktury technicznej (drogi, szlaki turystyczne, wodociągi, sieci grzewcze, itp.) ograniczający rozwój turystyki i przedsiębiorczości, – mało zróżnicowana oferta turystyczna regionu oparta na słabo i nierównomiernie rozwiniętej bazie noclegowej i gastronomicznej, – niedostateczne wypromowanie i nierównomierne wykorzystanie położenia oraz zasobów i walorów przyrodniczo-kulturowych obszaru,

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> – przygraniczne położenie – ogólny wzrost popytu na produkty regionalne i ekologiczną żywność, – możliwość integracja społeczności lokalnych wokół wspólnych przedsięwzięć na rzecz rozwoju regionu przy wykorzystaniu środków zewnętrznych, – dywersyfikacja źródeł dochodów mieszkańców wsi, 	<ul style="list-style-type: none"> – obniżanie wartości zasobów przyrodniczych i kulturowych na skutek niewłaściwie lokalizowanej/prowadzonej działalności gospodarczej i inwestycyjnej (np. na skutek niekontrolowanego rozwoju turystyki i jej koncentracji w jednym miejscu) – przejmowanie przez mieszkańców regionu obcych wzorców kulturowych i zatracanie tożsamości, – migracja ludzi młodych do większych miast i starzenie się społeczeństwa w istotny sposób zubożająca zasoby wykształconych kadr,

Opierając się na wynikach analizy SWOT oraz kierując się zasadą aby w przyszłym działaniu:

- wykorzystywać i wzmacniać mocne strony,
- eliminować lub poprawiać słabe strony,
- wykorzystywać szanse,
- eliminować zagrożenia,

sprecyzowano główne wnioski i zalecenia co do kierunków rozwoju obszaru objętego LSR na przyszłość. Biorąc pod uwagę atrakcyjne położenie i uwarunkowania przyrodnicze, bogate dziedzictwo kulturowe, znaczna ilość obiektów turystycznych oraz aktywność społeczności lokalnych należy:

- dążyć do bardziej efektywnego wykorzystania posiadanych zasobów przede wszystkim poprzez rozbudowę szeroko rozumianej infrastruktury turystycznej, budowę i rozwój systemów informacji i promocji turystycznej, lepszego zagospodarowanie i wykorzystanie zasobów naturalnych, kulturowych i historycznych, rozwój produktów markowych, tradycyjnych i regionalnych,
- wspierać zrównoważony rozwój przedsiębiorczości i tworzenie miejsc pracy poza rolnictwem w oparciu o lokalny potencjał społeczno – gospodarczy i posiadane zasoby, szczególnie regionalne produkty rolno-spożywcze, markowe usługi turystyczne i rzemiosło,
- inicjować i wspierać wszelkie działania zmierzające do poprawy jakości życia mieszkańców obszaru LGD poprzez zaspokojenie ich potrzeb społecznych i kulturalnych oraz stworzenie im możliwości aktywnego spędzania czasu wolnego,
- dążyć do większej aktywizacji lokalnej społeczności i budowy kapitału społecznego poprzez podnoszenie kwalifikacji mieszkańców i wspieranie instytucji społeczeństwa obywatelskiego,

4. OKREŚLENIE CELÓW OGÓLNYCH I SZCZEGÓŁOWYCH LSR ORAZ WSKAZANIE PLANOWANYCH PRZEDSIĘWZIĘĆ SŁUŻĄCYCH OSIĄGNIĘCIU POSZCZEGÓLNYCH CELÓW SZCZEGÓŁOWYCH, W RAMACH KTÓRYCH BĘDĄ REALIZOWANE OPERACJE, ZWANYCH DALEJ „PRZEDSIĘWZIĘCIAMI”

4.1. CELE OGÓLNE LSR

Przedstawione w LSR cele ogólne i szczegółowe opracowane zostały na podstawie istniejących problemów rozwojowych obszaru, jego zasobów, przy uwzględnieniu szans rozwojowych oraz wizji rozwoju opracowanej podczas prowadzonych warsztatów, spotkań ze społecznością lokalną. Przyjęte w LSR cele ogólne mają długofalowy charakter, a o ich osiągnięciu decydować będzie realizacja w okresie wdrażania LSR celów szczegółowych i poszczególnych przedsięwzięć.

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe uwarunkowania wyznaczono następujące cele główne do realizacji:

I. Rozwój turystyki bazującej na walorach przyrodniczych i kulturowych regionu Puszczy Białowieskiej

II. Zrównoważone różnicowanie działalności gospodarczej w oparciu o lokalne zasoby

III. Rozwój kapitału społecznego

4.2. CELE SZCZEGÓŁOWE LSR

W ramach przedmiotowej Strategii i sformułowanych powyżej celów głównych wyznaczono 8 celów szczegółowych:

I. Rozwój turystyki bazującej na walorach przyrodniczych i kulturowych regionu Puszczy Białowieskiej

I.1. Rozbudowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej

I.2. Podniesienie atrakcyjności turystycznej regionu,

I.3. Aktywna promocja walorów turystyczno-kulturowych regionu

II. Zrównoważone różnicowanie działalności gospodarczej w oparciu o lokalne zasoby

II.1. Stworzenie dogodnych warunków rozwoju małych lokalnych firm.

II.2. Rozwój i promocja lokalnych producentów, usług i produktów

III. Rozwój kapitału społecznego

III.1. Rozwój instytucji kultury.

III.2. Rozwój współpracy partnerskiej

III.3. Wzmocnienie potencjału LGD

4.3. OPIS PLANOWANYCH PRZEDSIĘWZIĘĆ W RAMACH LSR

Poniżej przedstawiono szczegółową charakterystykę planowanych do realizacji przedsięwzięć w ramach przedmiotowej Strategii.

Nazwa przedsięwzięcia:	Kraina Żubra obszarem atrakcyjnym turystycznie
Przedsięwzięcie przyczynia się do realizacji:	
- celu głównego:	I. Rozwój turystyki bazującej na walorach przyrodniczych i kulturowych regionu Puszczy Białowieskiej.
- celu szczegółowego	I.1. Rozbudowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej I.2. Podniesienie atrakcyjności turystycznej regionu, I.3. Aktywna promocja walorów turystyczno-kulturowych regionu
Uzasadnienie przedsięwzięcia:	Region Puszczy Białowieskiej to jeden z najcenniejszych i najbardziej znanych obszarów przyrodniczych Europy. Z tego też powodu chętnie odwiedzany przez turystów z kraju i zagranicy. Ruch turystyczny w regionie jest jednak stosunkowo niewielki i skumulowany w krótkim sezonie wiosenno-letnim. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest brak rozbudowanej oferty turystycznej rozciągniętej w czasie, niedostateczna infrastruktura turystyczna i promocja regionu. W niewielkim stopniu są też wykorzystywane lokalne walory kulturowe zlokalizowane w większości w wiejskich gminach otaczających Puszcę Białowieską. Wychodząc naprzeciw tym problemom w ramach przedsięwzięcia wspierane będą wszelkie operacje które przyczynią się do wzrostu zainteresowania regionem, zwiększenia oferty turystycznej, rozbudowy infrastruktury turystycznej, rozwoju imprez towarzyszących oraz skutecznej promocji regionu.
Grupy docelowe beneficjentów:	Samorządy gminne i jednostki im podległe, organizacje pozarządowe z obszaru LGD, przedsiębiorcy, właściciele gospodarstw agroturystycznych, mieszkańcy obszaru LGD
Działania oraz rekomendowanych operacji:	<p>lista</p> <p>Odnova i rozwój wsi: preferowane będą projekty związane z zagospodarowaniem obszaru LGD na cele turystyki, rekreacji i kultury.</p> <p>Małe projekty: preferowane będą działania związane z budową/remontem/rozbudową oraz wyposażeniem infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i wypoczynkowej, a także kultury</p> <p>Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej: preferowane będą operacje w</p>

	<p>zakresie rozwoju usług turystycznych, agroturystycznych i paraturystycznych.</p> <p>Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw: preferowane operacje z zakresu rozwoju infrastruktury, nabycia sprzętu i wyposażenia związanego z tworzeniem i rozwojem usług i produktów turystycznych i paraturystycznych.</p> <p>Projekty współpracy: preferowane będą operacje związane z promocją, informacją, szkoleniami i przygotowaniem operacji związanych z tworzeniem i rozwojem produktów turystycznych oraz wymianą doświadczenia z tego zakresu z innymi lokalnymi społecznościami w kraju i za granicą.</p> <p>Funkcjonowanie LGD: preferowane będą operacje związane z promocją, informacją, szkoleniami i przygotowaniem operacji związanych z tworzeniem i rozwojem produktów turystycznych.</p>
Wskaźniki realizacji przedsięwzięcia:	
- wskaźnik produktu	<ul style="list-style-type: none"> - liczba obiektów infrastrukturalnych powstałych w ramach operacji, - liczba elementów zagospodarowania szlaków turystycznych, - ilość zakupionego sprzętu i wyposażenia do obiektów przeznaczonych na cele świadczenia usług turystycznych i około turystycznych, - ilość przeprowadzonych kampanii promocyjnych, informacyjnych, szkoleniowych, - liczba nowo uruchomionych i zmodernizowanych gospodarstw agroturystycznych
- wskaźnik rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> - liczba turystów korzystających z wytyczonych/oznakowanych/zagospodarowanych szlaków turystycznych, - wzrost liczby obiektów świadczących usługi turystyczne i paraturystyczne w stosunku do stanu obecnego (w %),
- wskaźnik oddziaływania	<ul style="list-style-type: none"> - wzrost liczby turystów na obszarze LGD, - wzrost przychodów z turystyki na obszarze LGD, - wzrost poziomu przedsiębiorczości na obszarze LGD

Nazwa przedsięwzięcia:

Produkty i usługi regionu Puszczy Białowieskiej znane i cenione.

Przedsięwzięcie przyczynia się do realizacji:

- celu głównego:	II. Zrównoważone różnicowanie działalności gospodarczej obszaru w oparciu o lokalne zasoby.
- celu szczegółowego	II.1. Stworzenie dogodnych warunków rozwoju małych lokalnych firm. II.2. Rozwój i promocja lokalnych producentów, usług i produktów
Uzasadnienie przedsięwzięcia:	Jednym z głównych przejawów specyfiki kulturowej regionu decydującej o jego walorach są regionalne produkty oparte o posiadane dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze. Walory te dotyczą zarówno tradycyjnych podlaskich produktów gastronomicznych, rolnych i rolno-spożywczych ale także regionalnych wyrobów rzemieślniczych, zwyczajów i obrzędów. Wszystkie te elementy stanowią jeden z głównych walorów kulturowych obszaru LGD i wymagają rozwoju i promocji na zewnątrz. W ramach przedsięwzięcia zakłada się wsparcie wytwarzania, upowszechniania, promocji i ochrony wytwarzanych na tym obszarze produktów regionalnych. Realizacja przedsięwzięcia przyczyni się do zachowania i promocji kultury i tradycji regionu Puszczy Białowieskiej oraz wykreowanie regionalnej „Marki Żubra”. Tym samym pozwoli na wsparcie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorczości w oparciu o zasoby naturalne i kulturowe.
Grupy docelowe beneficjentów:	przedsiębiorcy, rolnicy, twórcy ludowi, mieszkańcy obszaru LGD, organizacje pozarządowe z obszaru LGD, samorządy gminne i jednostki im podległe,
Działania oraz lista rekomendowanych operacji:	Male projekty: nabycie sprzętu i wyposażenia do wytwarzania produktów lokalnych, promocja i informacja o tych produktach w kraju i za granicą, Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw: rozwój infrastruktury oraz nabywanie sprzętu, wyposażenia, maszyn i urządzeń do wytwarzania produktów regionalnych, Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej: rozwój infrastruktury oraz nabywanie sprzętu, wyposażenia, maszyn i urządzeń do wytwarzania produktów regionalnych, Funkcjonowanie LGD: promocja i informacja o produktach regionalnych w kraju i za granicą. Projekty współpracy: promocja i informacja o produktach regionalnych w kraju i za granicą.
Wskaźniki realizacji przedsięwzięcia:	
- wskaźnik produktu	- liczba nabytych maszyn i urządzeń i sprzętu służących do wytwarzania produktów

	regionalnych, - liczba wybudowanej/wyremontowanej/ przebudowanej infrastruktury służącej wytwarzaniu produktów regionalnych, - liczba kampanii promocyjnych produktów regionalnych
- wskaźnik rezultatu	- liczba wspartych produktów i usług regionalnych,
- wskaźnik oddziaływania	- wzrost przychodów z wytwarzania produktów regionalnych, - wzrost liczby turystów na obszarze LGD

Nazwa przedsięwzięcia:	Aktywne i zintegrowane społeczeństwo skupione wokół lokalnych centrów kultury
Przedsięwzięcie przyczynia się do realizacji:	
- celu głównego:	III. Rozwój kapitału społecznego.
- celu szczegółowego	III.1. Rozwój instytucji kultury. III.2. Rozwój współpracy partnerskiej III.3. Wzmocnienie potencjału LGD
Uzasadnienie przedsięwzięcia:	Realizacja przedsięwzięcia wychodzi na przeciw obecnego niedostatku miejsc i form zaspokojenia potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LGD. Sytuacja ta dotyczy zarówno zdefiniowanego niedostatku infrastruktury społecznej na terenach wiejskich w postaci np. świetlic wiejskich, placów zabaw, boisk szkolnych oraz niewielkiej liczby lokalnych organizacji społecznych np. Kół Gospodyń Wiejskich. Sytuacja ta powoduje bardzo ubogą ofertę dla lokalnej społeczności związaną z możliwością wzięcia aktywnego udziału w życiu społecznym regionu. Dotyczy to zarówno ludzi młodych dla których brak tych możliwości jest szczególnie odczuwalny prowadząc do marginalizacji społecznej tych terenów i takich niebezpieczeństw jak patologie społeczne, niski poziom wykształcenia, niska świadomość społeczna itp. jak i starszych. Realizacja przedsięwzięcia przyczyni się zarówno do wzrostu zaspokojenia potrzeb mieszkańców w zakresie dostępu do kultury i rekreacji a jednocześnie przyczyni się do podniesienia kwalifikacji mieszkańców. Przedsięwzięcie będzie polegało zarówno na działaniach inwestycyjnych zmierzających do utworzeniu zaplecza infrastrukturalnego na potrzeby lokalnej społeczności jak i działań miękkich zmierzających do organizacji spotkań, warsztatów, zajęć dla społeczności lokalnej.
Grupy docelowe beneficjentów:	Organizacje pozarządowe z obszaru LGD, samorządy gminne i jednostki im podległe (domy kultury), mieszkańcy obszaru LGD.

Działania oraz lista rekomendowanych operacji:	<p>Odnowa i rozwój wsi: preferowane będą projekty w rozbudowę/modernizację/wyposażenie infrastruktury pełniące funkcje społeczne i rekreacyjne.</p> <p>Małe projekty: preferowane będą działania w rozwój infrastruktury społecznej i kulturalnej oraz organizacja szkoleń, warsztatów, spotkań, wyjazdów studyjnych dla mieszkańców oraz organizacja imprez o charakterze kulturalnym, przyrodniczym i rekreacyjnym,</p> <p>Funkcjonowanie LGD: preferowane będą działania w zakresie organizacji szkoleń podnoszących kwalifikacje mieszkańców obszaru LGD.</p> <p>Projekty współpracy: preferowane będą działania w zakresie organizacji szkoleń podnoszących kwalifikacje mieszkańców obszaru LGD.</p>
Wskaźniki realizacji przedsięwzięcia:	
- wskaźnik produktu	<ul style="list-style-type: none"> - liczba rozbudowanych/zmodernizowanych obiektów infrastrukturalnych pełniących funkcje społeczne i rekreacyjne, - ilość zakupionego wyposażenia obiektów infrastrukturalnych pełniących funkcje społeczne i rekreacyjne, - ilość przeprowadzonych spotkań, szkoleń, warsztatów i wydarzeń kulturalnych dla mieszkańców
- wskaźnik rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> - liczba uczestników zorganizowanych szkoleń, warsztatów, spotkań, - wzrost liczby obiektów spełniających funkcje społeczne w stosunku do stanu obecnego (w %)
- wskaźnik oddziaływania	<ul style="list-style-type: none"> - wzrost wiedzy, - wzrost świadomości społecznej o posiadanych zasobach, walorach i możliwościach rozwoju

5. OKREŚLENIE MISJI I WIZJI LGD

Misja jest opisem procesu dążenia do wizji tego terenu oraz głównego obszaru działań w najbliższych latach. Wypracowana misja LGD „Puszcza Białowieska” jest wyrażeniem istoty funkcjonowania grupy i określa działania LGD w procesie wdrażania LSR. Uczestnicy spotkań konsultacyjnych wraz z członkami Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska” wypracowali następującą misję:

„Dążenie do zdynamizowania rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich LGD „Puszcza Białowieska”, przy równoczesnym zachowaniu pełni bogactwa zasobów środowiskowych poprzez:

1) aktywizowanie i integracja lokalnej społeczności wokół realizacji wspólnie wypracowanych celów LSR,

2) systematyczną aktualizację i doskonalenie wytyczonych kierunków rozwoju regionu
3) inicjowanie/zacieśnianie współpracy między wszystkimi interesariuszami: podmiotami gospodarczymi, samorządami, organizacjami pozarządowymi, mieszkańcami regionu”.

Wizja jest ujęciem koncepcyjnym przyszłego stanu obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju. Zadaniem wizji jest przekonanie mieszkańców do podjęcia wysiłku kreowania własnego losu. W niniejszej strategii wizja odnosi się do obszaru, dla którego opracowywana jest strategia oraz na którym działa Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska”. Wizja została zaproponowana przez uczestników konsultacji społecznych podczas dyskusji i prac w grupach. Uczestnicy debat zwrócili uwagę na wiele aspektów rozwojowych, które w ich mniemaniu są głównymi elementami wizji (oczekiwanego stanu w przyszłości, do którego przybliżyć ma ich realizacja niniejszej strategii). Uczestnicy debaty konsultacyjnej wraz z członkami Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska” zaproponowali następującą wizję:

„Obszary wiejskie LGD „PB” niezwykle atrakcyjne turystycznie ze względu na unikatowe w skali kraju i UE, skutecznie chronione zasoby środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego oraz bardzo dobrze rozwiniętą infrastrukturę, służącą zarówno turystom, jak i społeczności lokalnej. Zaangażowani w proces zrównoważonego rozwoju regionu mieszkańcy, świadomi swojej roli powierników i mandatariuszy cennych walorów przyrodniczych i kulturowych, których umiejętne zagospodarowanie i ochrona przynosi im godziwe dochody i prowadzi do podniesienia poziomu jakości życia”.

6. WYKAZANIE SPÓJNOŚCI SPECYFIKI OBSZARU Z CELAMI LSR

6.1. SPÓJNOŚĆ ADMINISTRACYJNA

Pod względem administracyjnym obszar funkcjonalny **LGD „Puszcza Białowieska”** obejmuje 11 gmin z dwóch powiatów województwa podlaskiego. Trzy z gmin administracyjnie należą do Powiatu Bielsk Podlaski, są to: gmina Bielsk Podlaski, Boćki i Orla, pozostałe osiem: Białowieża, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Kleszczele, Narew i Narewka to gminy wchodzące w skład Powiatu Hajnowskiego. Tylko jedna z gmin, tj. gmina Kleszczele posiada charakter gminy miejsko-wiejskiej, pozostałe są gminami typu wiejskiego. Chociaż dwa największe ośrodki miejskie tego regionu Bielsk Podlaski i Hajnówka ze względów formalnych zostały wyłączone z funkcjonalnego obszaru **LGD „Puszcza Białowieska”** odgrywają one kluczową rolę w rozwoju i funkcjonowaniu tego terenu. W miejscowościach tych mieszka więcej mieszkańców niż we wszystkich pozostałych, jedenastu gminach regionu. Znajdują się tu urzędy powiatowe, instytucje kulturalne i oświatowe, rozwijają się handel i usługi oraz niektóre gałęzie przemysłu. Przez te miejscowości przechodzą wszystkie ważniejsze szlaki komunikacyjne regionu (drogi krajowe i wojewódzkie). Dlatego też przy planowaniu rozwoju obszarów wiejskich nie sposób pominąć relacji pomiędzy miastami powiatowymi, jakimi są Hajnówka i Bielsk Podlaski, a pozostałą wiejską częścią regionu.

6.2. SPÓJNOŚĆ KULTUROWO-HISTORYCZNA

Obszar funkcjonalny **LGD „Puszcza Białowieska”** jest wyjątkowo zróżnicowany pod względem etnicznym (Białorusini, Polacy, Ukraińcy) i wyznaniowym (Katolicy, Prawosławni etc.), za to spójny historycznie i administracyjnie. Teren ten to dawne pogranicze polsko-rusko-litewskie, które po połączeniu Korony (Polski) i Wielkiego Księstwa Litewskiego znalazło się wewnątrz dużego organizmu państwowego. Pomimo zmian granic administracyjnych, jakie zachodziły na przestrzeni wieków, obszar LGD wpisywał się prawie wyłącznie (poza Puszcą Białowieską) w teren jednego, dawnego powiatu Bielsk Podlaski (od 1520 r. woj. Podlaskie), z którego po II wojnie światowej wyodrębniono częściowo *powiat hajnowski*. Powiat ten objął również część kompleksu Puszczy Białowieskiej, która przypadła naszemu krajowi po jego podziale między Polskę i Białoruś.

Region ten postrzegany jest tradycyjnie jak „obszar prawosławny”. Wyznawcy Prawosławia, jakkolwiek stanowią zdecydowaną mniejszość w Polsce, to jednak w tym regionie licznie przeważają. Duchowym i materialnym przejawem ich obecności na tym obszarze są liczne świątynie i kaplice tego obrządku oraz obchodzone we wsiach regionu Puszczy Białowieskiej święta cerkiewne. Swoistym wyrazem duchowego życia Prawosławnych jest również odbywający się rokrocznie w Hajnówce, Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej. Przyciąga on rzesze wiernych słuchaczy z całego kraju i z zagranicy. Odzwierciedleniem obecności Białorusinów i Ukraińców na tym terenie jest występowanie lokalnych dialektów, zarówno białoruskich jak i ukraińskich, we wsiach powiatu hajnowskiego i bielskiego. W niektórych szkołach podstawowych tego regionu prowadzona jest nauka języków tych mniejszości narodowych, a w Bielsku Podlaskim i Hajnówce działają licea ogólnokształcące z dodatkową nauką języka białoruskiego. Na uwagę zasługuje fakt, iż wszystkie grupy etniczne i wyznaniowe współżyją na tym terenie bez znaczących konfliktów, co należy zawdzięczać wielowiekowej koegzystencji i zrozumieniu dla odmienności sąsiadów.

6.3. SPÓJNOŚĆ PRZYRODNICZA

Pod względem fizyczno-geograficznym obszar funkcjonalny **LGD „Puszcza Białowieska”** położony jest w całości w obrębie makroregionu **Niziny Północnopodlaskiej** i wpisuje się w cztery mezoregiony tj. Równinę Bielską, Dolinę Górnej Narwi, Wysoczyznę Białostocką i Wysoczyznę Drohiczyńską. Ukształtowanie powierzchni terenu jest tu dość jednorodne, o małej różnicy wzniesień, z licznymi dolinami rzek i strumieni, które urozmaicają krajobraz tego regionu. Zdecydowana większość cieków wodnych (rzeki i strumienie) znajduje się w dorzeczu rzeki Narew. Pozostałe związane są z dorzeczem Leśnej Prawej odprowadzającej swe wody do rzeki Bug. Naturalnymi granicami obszaru są strefy krawędziowe Wysoczyzny Białostockiej i Drohiczej okalające Równinę Bielską od północy i południa.

Obszar LGD „Puszcza Białowieska” charakteryzuje się szczególnymi walorami przyrodniczymi i kulturowymi. Do najcenniejszych wartości przyrodniczych tego terenu należą lasy naturalne Puszczy Białowieskiej, a w szczególności najlepiej zachowane ich fragmenty znajdujące się w Obszarze Ochrony Ścisłej Białowieskiego Parku Narodowego (4747,17 ha), który od 1979 r. jako jedyny obiekt przyrodniczy w Polsce wpisany jest na Listę Obiektów Światowego Dziedzictwa Ludzkości. W 2005 r. Rezerwat Biosfery, który obejmował dotychczas jedynie niewielki fragment polskiej części Puszczy Białowieskiej (park narodowy) został rozszerzony na jej cały obszar. Strefa przejściowa Rezerwatu Biosfery objęła zaś obszary bezpośrednio przylegające do Puszczy Białowieskiej. Ze względu na

europejski wymiar wartości przyrodniczych Puszczy Białowieskiej oraz Doliny Górnej Narwi (północna część regionu) tereny te zostały włączone w paneuropejski system obszarów chronionych Natura 2000. Spójność przyrodniczą obszaru podtrzymuje system korytarzy ekologicznych, którą tworzy sieć rzek i strumieni wraz z ich dolinami oraz rozproszone pozapuszczańskie lasy, łączące Puszczę Białowieską z innymi kompleksami leśnymi.

6.4. SPÓJNOŚĆ TURYSTYCZNA

Opisywany region z reguły identyfikowany jest, dzięki obecności w nim Puszczy Białowieskiej (stąd nazwa LGD). Jednak niezwykle cenne i atrakcyjne turystycznie jest również otoczenie tego kompleksu leśnego. Obszary rolnicze, o harmonijnym krajobrazie kulturowym, wyróżniają się zabytkowymi układami przestrzennymi wsi i dawnych miasteczek. Prawie we wszystkich miejscowościach spotkamy stosunkowo dobrze zachowaną architekturę drewnianą, reprezentowaną przez cerkwie, kościoły, kaplice, budynki mieszkalne i gospodarcze. Ciekawe pod względem przyrodniczym i kulturowym miejsca dostępne są dzięki dobrze rozwiniętej i dość spójnej sieci szlaków turystycznych – pieszych i rowerowych. Duża część regionu Puszczy Białowieskiej jest słabo zaludniona i leży z dala od głównych szlaków komunikacyjnych. Stąd też przybywający tu goście mogą znaleźć wyśmienite warunki odpoczynku - ciszę i spokój. Opisane walory są jednak ciągle niewystarczająco doceniane przez miejscową ludność, ale także decydentów i odwiedzających ten teren gości. Co prawda, z roku na rok, region Puszczy Białowieskiej cieszy się coraz większym zainteresowaniem ze strony turystów, to jednak rozwój turystyki na tym obszarze odbywa się w sposób żywiołowy i bardzo nierównomierny. Turyści przyjeżdżają przede wszystkim do Białowieży. Tu znajduje się najbardziej rozwinięta infrastruktura turystyczna (hotele, pensjonaty, kwatery) oraz atrakcje turystyczne – tj. obiekty Białowieskiego Parku Narodowego (Muzeum, Rezerwat Pokazowy, Rezerwat Ścisły). Nic, więc dziwnego, że do samego serca Puszczy Białowieskiej jedzie bezpośrednio ponad 90% odwiedzających region turystów. Stąd, istnieje pilna potrzeba kreowania bardziej zrównoważonego rozwoju turystyki w całym regionie, a w szczególności na rolniczych obszarach otaczających Puszczę Białowieską charakteryzujących się wyjątkowymi walorami krajobrazowymi i kulturowymi.

6.5. SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA

Obszar LGD „PB” wyróżnia w miarę jednolita struktura demograficzna, charakteryzująca się dużym udziałem ludzi starszych i stosunkowo niewielką liczbą ludności w wieku przedprodukcyjnym. Widoczne jest zjawisko depopulacji całego regionu – od wielu lat systematycznie zmniejsza się liczba ludności, zarówno na skutek ujemnego przyrostu naturalnego, jak i emigracji. Przeciętny jest na tle obszarów wiejskich województwa poziom wykształcenia mieszkańców.

6.6. SPÓJNOŚĆ GOSPODARCZA

Głównym źródłem utrzymania gospodarstw domowych w regionie są źródła niezarobkowe. Stosunkowo niewiele gospodarstw utrzymuje się z pracy na rachunek własny. Słabo na tle województwa rozwinięty jest sektor MSP. W strukturze podmiotowej gospodarki dominują jednostki usługowe. Pozytywnym zjawiskiem jest za to relatywnie szybko i systematycznie malejące od 2001 r. bezrobocie.

Biorąc pod uwagę takie wskaźniki, jak: gęstość zaludnienia, przyrost naturalny, saldo migracji, zmiany liczby ludności, strukturę wieku i wykształcenia ludności, główne źródło utrzymania gospodarstw domowych, stopę bezrobocia, liczbę podmiotów gospodarczych, strukturę agrarną, towarowość produkcji rolnej, bazę noclegową turystyki, oraz przyporządkowując każdej z gmin regionu odpowiednią liczbę punktów w przedziale od 1 do 10 za zajmowaną pozycję według każdej z ocenianych cech, skonstruowano tzw. ogólny wskaźnik potencjału demograficznego i gospodarczego obszaru LGD „PB”. Posłużył on do określenia stopnia spójności omawianego regionu. Rzeczony wskaźnik kształtuje się w przedziale od 4,50 punktu dla gminy Bielsk Podlaski, do 6,26 dla gminy Hajnówka, co świadczy o relatywnie wysokiej spójności regionu pod względem jego cech społeczno-gospodarczych.

Rankingiem cech posłużono się także w ocenie spójności obszaru ZSROW „PB” w zakresie wyposażenia w elementy infrastruktury. Zostały wzięte pod uwagę takie wskaźniki, jak: gęstość dróg o nawierzchni bitumicznej i eksploatowanych linii kolejowych, wyposażenie mieszkań w wodociąg i kanalizację sieciową, % ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków, wyposażenie gospodarstw domowych w telefony stacjonarne i korzystanie z Internetu, długość linii średniego napięcia. Ponadto ocenie poddano wyposażenie w elementy infrastruktury społecznej i aktywność społeczności lokalnej. Obliczony na podstawie zajętych przez gminę pozycji według każdej z ocenianych cech tzw. ogólny wskaźnik wyposażenia infrastrukturalnego ukształtował się w przedziale od 4,02 dla gminy Hajnówka, do 6,85 dla gminy Dubicze Cerkiewne. Jego rozpiętość jest zatem relatywnie mała, co świadczy o spójności omawianego regionu także pod względem infrastrukturalnym. Należy podkreślić subiektywny charakter przyjętej metody oceny spójności regionu. W konstruowaniu obu wskaźników wykorzystano, bowiem jedynie te cechy, które można było ustalić w odniesieniu do poszczególnych gmin przy wykorzystaniu ogólnie dostępnych danych statystycznych.

Reasumując należy stwierdzić, że obszar funkcjonalny **LGD „Puszcza Białowieska”**, jest spójny pod względem administracyjnym, geograficzno-przyrodniczym, kulturowo-historycznym, jak również społecznym i gospodarczym. Powinno to sprzyjać sprawnemu zarządzaniu LGD oraz praktycznej implementacji podejmowanych przedsięwzięć zarówno w sferze społecznej, gospodarczej, jak też kulturowej i przyrodniczej.

7. UZASADNIENIE PODEJŚCIA ZINTEGROWANEGO DLA PRZEDSIĘWZIĘĆ PLANOWANYCH W RAMACH LSR

Specyfiką programu Leader, w ramach którego realizowana będzie Lokalna Strategia Rozwoju wymaga, zintegrowanego podejścia dla przedsięwzięć realizowanych w ramach LSR. Podejście zintegrowane Lokalnej Strategii Rozwoju 2009-2015 obszaru LGD „Puszcza Białowieska” dotyczy następujących zagadnień:

Cele, przedsięwzięcia i operacje realizowane w ramach LSR

Lokalna Strategia Rozwoju precyzuje trzy główne cele ukierunkowane na: rozwój turystyki w oparciu o lokalne walory, różnicowanie działalności gospodarczej wspierającej budowanie regionalnych produktów i usług oraz tworzenie kapitału społecznego. Te trzy cele wiążą się bezpośrednio z zaplanowanymi w LSR przedsięwzięciami: „Kraina Żubra obszarem atrakcyjnym turystycznie”, „Produkty i usługi regionu Puszczy Białowieskiej znane i cenione” oraz „Aktywne i zintegrowane społeczeństwo skupione wokół regionalnych

centrów kultury”. W ramach poszczególnych przedsięwzięć realizowane będą operacje polegające min. na rozbudowie infrastruktury turystycznej, zwiększeniu liczby kwater agroturystycznych, rozwoju oraz promocji produktów i usług regionalnych, rozbudowie infrastruktury instytucji kultury, rozwijaniu wiedzy mieszkańców regionu oraz aktywnej promocji regionu Puszczy Białowieskiej. Cele, przedsięwzięcia i operacje zawarte w strategii, bez względu na to jaki sektor będzie je realizował, tworzą ze sobą logiczne i spójne związki i oddziałują na siebie dając efekt synergii. Wszystkie splatające się ze sobą działania prowadzić mają do wzrostu liczby turystów w regionie, a co za tym idzie wzrostu przychodów z turystyki oraz do wzrostu ogólnej świadomości społecznej o posiadanych walorach i zasobach.

Związki pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w realizacji LSR

Przedsięwzięcia i operacje, które będą realizowane poprzez Lokalną Strategię Rozwoju są skierowane do różnych podmiotów z sektora społecznego, gospodarczego oraz publicznego. Zaplanowane operacje dotyczące zwiększenia liczby kwater agroturystycznych oraz rozwoju i promocji produktów i usług regionalnych są ukierunkowane i będą realizowane przez podmioty sektora gospodarczego oraz społecznego. Organizacje społeczne będą niewątpliwie przodować także w działaniach wspierających rozwój wiedzy i integrację mieszkańców regionu. Z kolei operacje związane z rozwojem większej infrastruktury turystycznej oraz około turystycznej, a także rozwojem lokalnych ośrodków kultury realizować będą głównie samorządy, czyli podmioty publiczne. Działania promocyjne realizowane w ramach LSR dotyczyły będą wszystkich podmiotów zaangażowanych we wdrażanie strategii. Planowane działania mają angażować rolników i małych przedsiębiorców, rzemieślników oraz pojedyncze osoby fizyczne. Strategię realizować mają ponadto samorządy z obszaru LGD, działające tu stowarzyszenia, zespoły artystyczne oraz inne formalne i nieformalne organizacje działające w celu rozwoju i promocji regionu Puszczy Białowieskiej.

Wykorzystanie zasobów lokalnych i specyfiki obszaru

Przedsięwzięcia planowane do realizacji w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju wiążą się bezpośrednio z wykorzystywaniem lokalnych zasobów oraz specyfiki regionu Puszczy Białowieskiej.. Najważniejszym chyba wykorzystywanym elementem będzie dziedzictwo przyrodnicze obszaru LGD, w tym najbardziej znany w świecie obiekt przyrodniczy regionu – Puszcza Białowieska. Działania ukierunkowane na rozwój turystyki, w tym turystyki aktywnej, bazować będą przede wszystkim na atrakcyjności przyrodniczej regionu. Stworzenie dodatkowej bazy turystycznej ma uatrakcyjnić cały obszar LGD, który będzie mógł dodatkowo wyeksponować inne, mniej znane atrakcje przyrodnicze. Przedsięwzięcia realizowane w ramach strategii wykorzystywały będą również specyficzne dziedzictwo kulturowe regionu LGD „Puszcza Białowieska”. Prowadzone operacje wspierać będą rozwój produktów i usług regionalnych w oparciu istniejące rzemiosło, stare receptury i dawne zawody. Ponadto rozwijane będą lokalne centra kultury, wiążące wokół siebie mieszkańców regionu, przy wykorzystaniu lokalnej tradycji ludowej i działających zespołów artystycznych. Planowana jest realizacja wielu wydarzeń kulturalnych pokazujących bogactwo wielokulturowe regionu LGD, które będą wspierać i promować obszar LGD. Działania wykorzystujące lokalne zasoby są zatem również ukierunkowane na przyciąganie większej

liczby turystów, zwiększanie dochodów mieszkańców z turystyki oraz wzrost wiedzy i świadomości mieszkańców na temat posiadanych zasobów.

8. UZASADNIENIE PODEJŚCIA INNOWACYJNEGO DLA PRZEDSIĘWZIĘĆ PLANOWANYCH W RAMACH LSR

Mówiąc o podejściu innowacyjnym przedsięwzięć zaplanowanych w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju obszaru LGD „Puszcza Białowieska”, należy zwrócić uwagę, iż innowacyjność została tu odniesiona do wymiaru lokalnego. Nowatorskie podejście do niektórych elementów realizowanych w ramach strategii będzie polegało na wykorzystaniu rozwiązań i pomysłów stosowanych w innych regionach kraju, a nawet za granicą.

Pierwszy przejaw innowacyjności dotyczy usług i produktów regionalnych, które będą rozwijane w ramach LSR. Oprócz wsparcia ich rozwoju planowane jest premiowanie i promowanie najlepszym znakiem „Kraina Żubra”. Znak ten będzie nadawany przez powołaną do tego kapitułę, a uzyskają go te produkty i usługi, które spełnią określone kryteria. Taka forma promocji stosowana jest w innych regionach kraju oraz za granicą. Jako przykład można przytoczyć nadawane przez Marszałka Województwa Podlaskiego tytuły Podlaskiej Marki Roku. Proces wprowadzenia znaku „Kraina Żubra” został już zainicjowany w ramach wdrażania Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach programu pilotażowego Leader 2004-2006. Obecnie chcielibyśmy dalej kontynuować to działanie, aby jeszcze bardziej promować i podkreślać oryginalność produktów i usług z regionu „Puszczy Białowieskiej”.

Drugim innowacyjnym działaniem planowanym do wdrożenia na obszarze Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska” jest zintegrowany sposób zarządzania turystyką. Polega to w pierwszym etapie działań, na stworzeniu wirtualnej agencji turystycznej zarządzającej wszystkimi zasobami turystycznymi „Krainy Żubra”. W oparciu o istniejące zasoby został już zbudowany system informatyczny zdolny do realizacji tak rozległego zadania. Drugim etapem działań jest uruchomienie centrum informacji turystycznej zarządzające systemem i włączenie do tego systemu wszystkich podmiotów zajmujących się kształtowaniem przestrzeni turystycznej i obsługa ruchu turystycznego. W efekcie nastąpi lepsze i bardziej racjonalne wykorzystanie wszelkich zasobów turystycznych, miejsc noclegowych i innych usług turystycznych. Turyści będą mogli bez zbędnej utraty czasu wybrać dla siebie najodpowiedniejszą usługę

Tworzenie zintegrowanego sposobu zarządzania turystyką zostało zainicjowane przy realizacji Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006, jednak w dość wąskim zakresie. W ramach wdrażania LSR zamierzamy kontynuować rozpoczęte działania. Dzięki takiemu podejściu region Puszczy Białowieskiej będzie mógł posiadać w przyszłości przejrzysty dla turysty system usług turystycznych.

Innowacyjny charakter ma również sposób angażowania lokalnej społeczności w proces rozwój regionu, jaki wynika poniekąd z założeń Lokalnej Strategii Rozwoju i programu Leader. Operacje wdrażane będą bowiem nie tylko przez podmioty publiczne (głównie samorządy), tak jak ma to miejsce przy innych większych programach, ale także przez samych mieszkańców reprezentujących sektory społeczny i gospodarczy. Wszyscy potencjalni beneficjenci poprzez bezpłatne konsultacje i szkolenia będą mogli uzyskać pomoc, w jaki sposób uzyskać dofinansowanie na realizację własnych pomysłów. Prowadzi to do budowania jeszcze większego kapitału społecznego regionu.

Aby czerpać z jak najlepszych wzorców przy wprowadzaniu innowacyjnych działań w regionie, planowane jest wykorzystanie możliwości, jakie dają projekty współpracy realizowane w ramach LSR. Zakłada się nawiązanie współpracy z innymi grupami działania (być może zagranicznymi). Wzajemna wymiana doświadczeń ukierunkowana na konkretne dziedziny pozwoli przekonać się, jak podobne pomysły sprawdzają się w innych regionach.

9. OKREŚLENIE PROCEDURY OCENY ZGODNOŚCI OPERACJI Z LSR, PROCESU WYBORU OPERACJI PRZEZ LGD, PROCEDURY ODWOŁANIA OD ROZSTRZYGNIĘĆ ORGANU DECYZYJNEGO W SPRAWIE WYBORU OPERACJI W RAMACH DZIAŁANIA, O KTÓRYM MOWA W ART. 5 UST. 1 PKT 21 USTAWY Z DNIA 7 MARCA 2007 R. O WSPIERANIU ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH Z UDZIAŁEM ŚRODKÓW EUROPEJSKIEGO FUNDUSZU ROLNEGO NA RZECZ ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH, KRYTERIÓW, NA PODSTAWIE KTÓRYCH JEST OCENIANA ZGODNOŚĆ OPERACJI Z LSR, ORAZ KRYTERIÓW WYBORU OPERACJI, A TAKŻE PROCEDURY ZMIANY TYCH KRYTERIÓW

Poniżej opisano procedury związane z oceną operacji przeznaczonych do dofinansowania w ramach działania Wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju. Przedstawiony opis procedur został oparty o zapisy Statutu Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” oraz Regulaminu Organizacyjnego Rady Stowarzyszenia. Przy określaniu tych procedur oraz kryteriów wyboru kierowano się założeniami aby były one przejrzyste i obiektywne zapewniając wyborów operacji najbardziej odpowiadających zapisom Lokalnej Strategii Rozwoju.

9.1. PROCEDURA WYBORU OPERACJI PRZEZ LGD

Procedura wyboru operacji przebiegać będzie według schematu uchwalonego przez Walne Zebranie Członków (Uchwała nr 03/I/2009 z dn. 23 stycznia 2009 r.) i obejmować będzie procedurę naboru wniosków, ocenę zgodności operacji z LSR i według lokalnych kryteriów naboru oraz procedury odwoławcze od rozstrzygnięć Rady w celu stworzenia listy rankingowej operacji i przekazania jej Instytucji wdrażającej. Szczegółowy opis procedury wraz z niezbędnymi dokumentami zawiera załącznik nr 1 do LSR.

Poniżej przedstawiono cały proces w formie opisowej, tabelarycznej i graficznej.

Na całość procedury składają się następujące etapy:

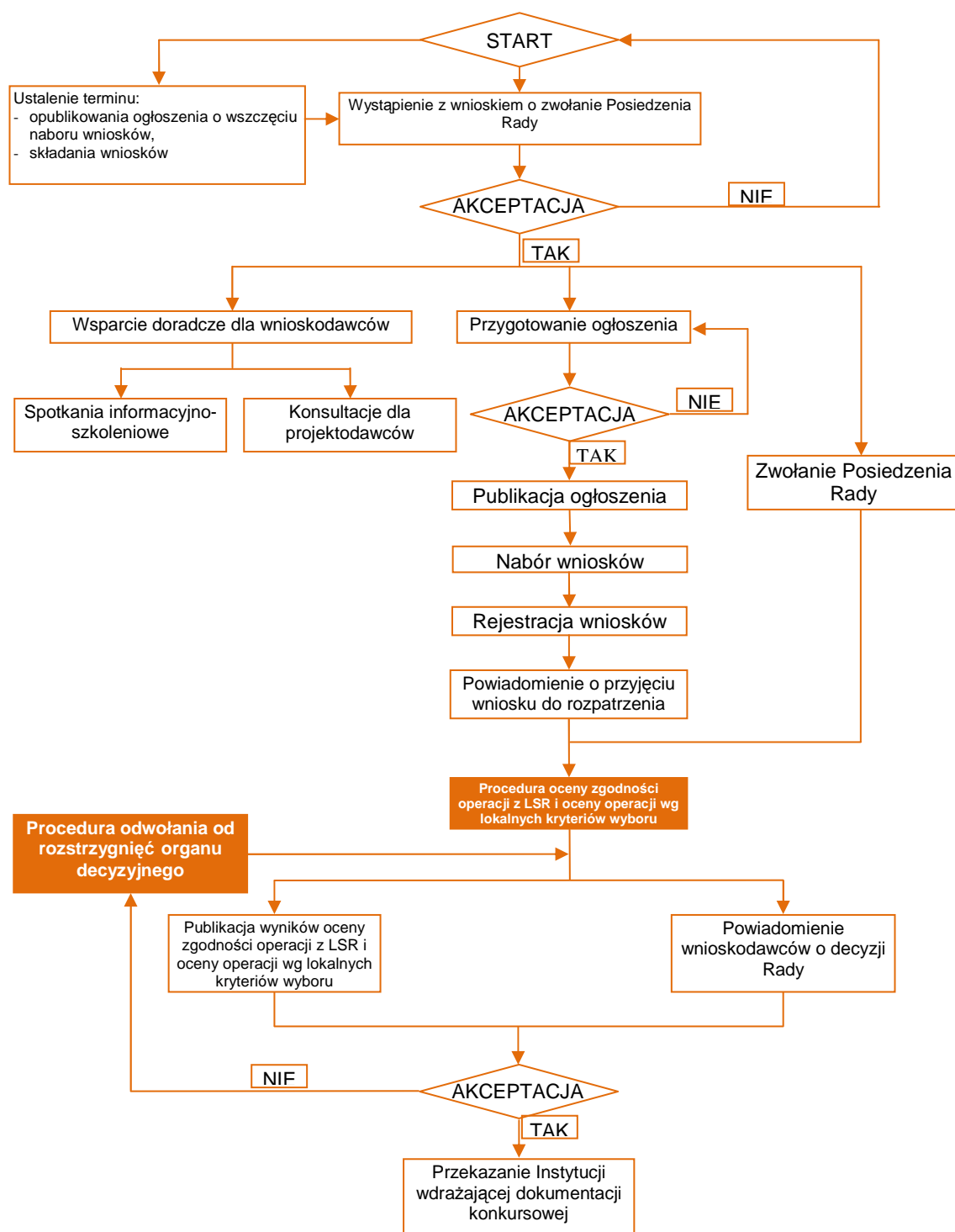
1. Ustalenie terminu ogłoszenia konkursu i składania wniosków o dofinansowanie operacji,
2. Wystąpienie z wnioskiem o zwołanie posiedzenia Rady w ramach procedury wyboru operacji,
3. Prowadzenie wsparcia dla potencjalnych projektodawców:
  - spotkania informacyjne,
  - szkolenia,
  - doradztwo
4. Wystąpienie z wnioskiem o ogłoszenie konkursu o finansowanie operacji w ramach LSR,

5. Przygotowanie ogłoszenia o możliwości składania, za pośrednictwem LGD, wniosków o przyznanie pomocy do samorządu wojewódzkiego,
6. Akceptacja ogłoszenia o możliwości składania, za pośrednictwem LGD wniosków o przyznanie pomocy do samorządu wojewódzkiego,
7. Publikacja ogłoszenia,
8. Nabór wniosków,
9. Rejestracja składanych wniosków o przyznanie pomocy,
10. Powiadomienie o przyjęciu wniosku do rozpatrzenia,
11. Procedura oceny zgodności operacji z LSR i wg lokalnych kryteriów wyboru,
12. Publikacja wyników oceny zgodności operacji z LSR i wg lokalnych kryteriów wyboru,
13. Powiadomienie o wynikach oceny zgodności operacji z LSR i wg lokalnych kryteriów wyboru zgodnie z rozporządzeniem dotyczącym wdrażania LSR,
14. W przypadku odwołań od podjętej decyzji przez Radę - Procedura odwołania od rozstrzygnięć organu decyzyjnego
15. Publikacja ostatecznych wyników oceny zgodności operacji z LSR i wg lokalnych kryteriów wyboru,
16. Powiadomienie wnioskodawców o wynikach oceny zgodności operacji z LSR i wg lokalnych kryteriów wyboru,
17. Przekazanie pełnej dokumentacji

Tabela nr 7. Procedura wyboru operacji – podział kompetencji i używane dokumenty.

Czynność	Osoba odpowiedzialna	Używane dokumenty	Adresat/II strona czynności
Ustalenie terminu ogłoszenia konkursu i składania wniosków o dofinansowanie operacji	Prezes Zarządu	Pismo dotyczące terminu ogłoszenia konkursu i składania wniosków	Instytucja wdrażająca
Wystąpienie z wnioskiem o zwołanie posiedzenia Rady w ramach procedury wyboru operacji	Dyrektor Biura	Wniosek o zwołanie Rady w ramach procedury wyboru operacji	Przewodniczący Rady
Zwołanie Rady	Przewodniczący Rady	Zawiadomienie o Radzie	Zarząd, Członkowie Rady, Dyrektor Biura
Prowadzenie wsparcia dla potencjalnych projektodawców: <ul style="list-style-type: none"> • spotkania informacyjne, • szkolenia, • doradztwo 	Dyrektor Biura/Koordynator LSR	Materiały szkoleniowe	Potencjalni projektodawcy
Wystąpienie z wnioskiem o ogłoszenie konkursu o finansowanie operacji w ramach LSR	Przewodniczący Rady	Wniosek o ogłoszenie konkursu	Instytucja wdrażająca
Przygotowanie ogłoszenia o możliwości składania,	Koordynator LSR	Projekt ogłoszenia	Instytucja wdrażająca

za pośrednictwem LGD, wniosków o przyznanie pomocy do samorządu wojewódzkiego			
Akceptacja ogłoszenia o możliwości składania, za pośrednictwem LGD wniosków o przyznanie pomocy do samorządu wojewódzkiego	Instytucja wdrażająca		
Publikacja ogłoszenia	Instytucja wdrażająca, Koordynator LSR		
Nabór wniosków	Dyrektor Biura		
Rejestracja składanych wniosków o przyznanie pomocy	Pracownik Biurowy		
Powiadomienie o przyjęciu wniosku do rozpatrzenia	Dyrektor Biura	Potwierdzenie o przyjęciu wniosku do rozpatrzenia	Wnioskodawca
Procedura oceny zgodności operacji z LSR i wg lokalnych kryteriów wyboru	Przewodniczący Rady	Zgodnie z procedurą oceny zgodności z LSR i wg lokalnych kryteriów oceny	Zgodnie z procedurą oceny zgodności z LSR i wg lokalnych kryteriów oceny
Publikacja wyników oceny zgodności operacji z LSR i wg lokalnych kryteriów wyboru	Dyrektor Biura	Protokół z Posiedzenia Rady Programowej, Lista Rankingowa	
Powiadomienie o wynikach oceny zgodności operacji z LSR i wg lokalnych kryteriów wyboru zgodnie z rozporządzeniem dotyczącym wdrażania LSR	Dyrektor Biura	Powiadomienie o wynikach oceny	Wnioskodawcy
W przypadku odwołań od podjętej decyzji przez Radę Programową - Procedura odwołania od rozstrzygnięć organu decyzyjnego	Dyrektor Biura Przewodniczący Rady	Zgodnie z procedurą odwołania od rozstrzygnięć organu decyzyjnego	Zgodnie z procedurą odwołania od rozstrzygnięć organu decyzyjnego
Publikacja ostatecznych wyników oceny zgodności operacji z LSR i wg lokalnych kryteriów wyboru	Koordynatora LSR	Protokół z posiedzenia Rady, Lista Rankingowa wybranych operacji, Lista operacji niezgodnych z LSR.	
Powiadomienie wnioskodawców o wynikach oceny zgodności operacji z LSR i wg lokalnych kryteriów wyboru	Przewodniczący Rady	Pismo z informacją o decyzji podjętej przez Radę Programową	Wnioskodawca
Przekazanie pełnej dokumentacji	Koordynator LSR	Protokół przekazania dokumentacji konkursowej	Instytucja wdrażająca

Rycina nr 4. Schemat graficzny procedury wyboru operacji przez LGD.

9.2. PROCEDURA OCENY ZGODNOŚCI OPERACJI Z LSR I OCENY WEDŁUG LOKALNYCH KRYTERIÓW WYBORU

Ocena zgodności operacji z LSR będzie związana z określeniem czy dana operacja pretendująca do dofinansowania w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju jest zgodna z jej założeniami i wpisuje się w założenia Strategii na poziomie celów i przedsięwzięć wyznaczonych do realizacji na lata 2009-2015. Jednocześnie na tym etapie oceniana będzie także zgodność operacji z głównymi kryteriami dostępu umożliwiającymi ich dofinansowanie w ramach poszczególnych działań związanych z wdrażaniem LSR.

W tym zakresie ocena zgodności operacji z LSR będzie oparta o określenie dla każdej z operacji następujących kwestii:

- Określenie czy operacja spełnia kryteria dostępu określone dla każdego z działań realizowanych w ramach Wdrażania LSR (Małe projekty, Odnowa i rozwój wsi, Różnicowanie kierunku działalności nierolniczej, Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw),
- Określenie czy operacja przyczynia się do osiągnięcia min. 1 celu głównego wyznaczonego w ramach Strategii,
- Określenie czy operacja przyczynia się do osiągnięcia min. 1 celu szczegółowego wyznaczonego w ramach Strategii,
- Określenie czy operacja jest zgodna z przedsięwzięciami wypisanymi w LSR.

Ocena według lokalnych kryteriów wyboru będzie miała charakter punktowy – za każde z kryteriów wskazana jest liczba możliwych do uzyskania punktów – suma punktów decyduje o ocenie danej operacji i decyduje o pozycji projektu na liście rankingowej operacji przesłanych do Urzędu Marszałkowskiego do dofinansowania. Ustalenie lokalnych kryteriów wyboru operacji zostało przeprowadzane w trakcie odbywających się konsultacji ze społecznością lokalną oraz członkami LGD. Lokalne kryteria zostały przyjęte Uchwałą nr 4/I/2009 Walnego Zebrania Członków. Przy ustalaniu kryteriów wyboru operacji w ramach danego działania kierowano się następującymi głównymi przesłankami:

- Kryteria powinny być adekwatne do przedstawionej w LSR analizy SWOT i wpływając bądź na wzmocnienie lub wykorzystanie mocnych stron i szans rozwoju obszaru LGD lub decydować o zniwelowaniu lub osłabieniu słabych stron lub zagrożeń dla rozwoju regionu,
- Kryteria powinny mieć charakter kryteriów mierzalnych,
- Kryteria powinny odnosić się do spełnienia założeń celów głównych i szczegółowych wyznaczonych w ramach Strategii tak aby wybrane operacje były oceniane pod kątem stopnia realizacji tych celów,
- Powinny być obiektywne i przejrzyste zapewniając nie budzący wątpliwości proces oceny operacji,

Wychodząc naprzeciw tym oczekiwaniom dla każdego z działań w ramach wdrażania LSR opracowano zestaw kryteriów punktowych decydujących o wyborze operacji. W przypadku wszystkich kryteriów starano się aby spełniały wszystkie wymienione główne założenia. W ten sposób każde z wskazanych kryteriów wyboru operacji w ramach każdego z działań jest bądź adekwatne do analizy SWOT bądź mierzalne a większość z wybranych kryteriów posiada obie z tych cech. Poniższe tabele zawierają opis wszystkich kryteriów wraz z punktacją oraz uzasadnieniem ich wpływu na wybór operacji zgodnej z celami LSR.

Lokalne kryteria wyboru

Tabela nr 8. Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw

Lp	Kryteria	Opis	Punkty
1.	Zasięg oddziaływania operacji	Preferuje operacje z których skorzysta większa ilość mieszkańców	3 - powyżej 500 mieszkańców 2 - od 100 –500 mieszkańców 1 - do 100 mieszkańców
2.	Zasięg oddziaływania operacji	Preferuje operacje o oddziaływaniu szerszym	3 – obszar LGD 2 - 1 gmina 1 – 1 miejscowość
3.	Wykonalność operacji	Preferuje operacje o dobrej jakości biznes planu	2- wysoka jakość 1- dostateczna jakość 0- brak biznesplanu
4.	Realizacja celów LSR-u	Preferuje operacje realizujące kilka celów szczegółowych LSR- u	3 – 3 cele szczegółowe 2 - 2 cele szczegółowe 1 – 1 cel szczegółowy
5.	Członkostwo w LGD	Preferowane są operacje składane przez członków LGD	1- posiada członkostwo 0- nie posiada członkostwa
6.	Czas realizacji operacji	Preferuje operacje realizowane do 1 roku	3 – 1 rok 2 - 2 lata 1 – ponad 2 lata
7.	Wysokość wnioskowanej kwoty	Preferowane są operacje których wnioskowana kwota nie przekracza średniej kwoty dotacji	1 – nie przekracza 0 – przekracza
8.	Różnicowanie Wielkość gospodarstwa wnioskodawcy	Preferuje wnioskodawców posiadających gospodarstwa do	3 – 1 – 16 ha 2 – 16 – 50 ha 1 – powyżej 50 ha
9.	Mikroprzedsiębiorczość Długość prowadzonej działalności gospodarczej	Preferuje wnioskodawców rozpoczynających działalność gospodarczą	3 – zaczyna działalność 2 – działa do 1 roku 1 – działa powyżej 1 roku

Tabela nr 9. Odnowa i rozwój wsi

Lp	Kryteria	Opis	Punkty
1.	Doświadczenie wnioskodawcy	Preferuje się wnioskodawców, którzy realizowali projekty ze środków UE lub krajowych	2 – wnioskodawca realizował więcej niż 1 projekt 1 - wnioskodawca realizował min. 1 projekt w okresie 2005 – 2007 0 - nie realizował

2.	Zasięg oddziaływania operacji	Preferuje operacje z których skorzysta większa ilość mieszkańców	3 - powyżej 500 mieszkańców 2 – od 100 – 500 mieszkańców 1 – do 100 mieszkańców
3.	Zasięg oddziaływania operacji	Preferuje się operacje o oddziaływaniu szerszym niż 1 miejscowość	3- 3 i więcej miejscowości 2 – 2 miejscowości 1– 1 miejscowość
4.	Trwałość operacji	Preferuje się operacje zapewniające trwałe wykorzystanie po zakończeniu inwestycji	1 – operacja trwała 0 – operacja nie zapewnia trwałości
5.	Powiązanie z innymi projektami realizowanymi na obszarze LGD	Preferuje powiązanie operacji z więcej niż jednym projektem lub innymi programami kierowanymi na obszary wiejskie	2 – powiązana z więcej niż jednym projektem 1 – powiązana z jednym projektem 0 – brak powiązań
6.	Znaczenie operacji dla mieszkańców	Preferuje się operacje ujęte w planie odnowy miejscowości	2 – operacja priorytetowa 1 – w dalszej kolejności 0- nie ma w planie
7.	Wysokość wnioskowanej pomocy	Preferuje się operacje, których wnioskowana kwota pomocy nie przekracza średniej kwoty pomocy	1 - przekracza 0 – nie przekracza

Tabela nr 10. Małe projekty

Lp	Kryteria	Opis	Punkty
1.	Powiązanie z innymi projektami realizowanymi na obszarze LGD	Preferuje powiązanie operacji z więcej niż jednym projektem związanym z działaniami Leader lub innymi programami kierowanymi na obszary wiejskie.	2 – powiązana z więcej niż jednym projektem 1- powiązana z jednym projektem 0 – brak powiązań
2.	Doświadczenie wnioskodawcy	Preferuje wnioskodawców którzy realizowali projekty ze środków UE lub środków krajowych	1 – wnioskodawca realizował min. 1 projekt 0 - wnioskodawca nie realizował projektów
3.	Zaangażowanie społeczności lokalnej w realizację operacji.	Preferuje operacje, które angażują mieszkańców i podmioty (organizacje, instytucje i biznes) z obszaru realizacji operacji	2 - angażuje 1 podmiot, grupę mieszkańców i wolontariuszy 1 – angażuje 1 podmiot i grupę mieszkańców 0 – nie angażuje
4.	Udział partnerów w realizacji operacji	Preferuje projekty realizowane z udziałem wielu partnerów	2 – więcej niż 2 partnerów 1 - 1 lub 2 partnerów 0 – brak partnerów lub 1 partner
5.	Zasięg oddziaływania operacji	Preferuje operacje mające wpływ na więcej niż jedną miejscowość	2 – wpływa na gminę 1 - wpływa na więcej niż 1 miejscowość 0 – wpływa na 1 miejscowość

6.	Zasięg oddziaływania operacji	Preferuje operacje z których skorzysta większa ilość mieszkańców.	3 - powyżej 100 mieszkańców 2 – od 50 – 100 mieszkańców 1 – do 50 mieszkańców
7.	Trwałość operacji po zakończeniu	Preferuje się operacje w których działania będą kontynuowane po zakończeniu finansowania z Leader PROW	1 - operacje zapewnia kontynuację 0 – operacja nie zapewnia kontynuacji
8.	Realizacja operacji ma wpływ promocję obszaru	Preferuje operacje, które wpływają na promocję i wizerunek jak największego obszaru LGD	3 – promocja całego obszaru LGD 2 - promocja 1 gminy 1 – promocja jednej miejscowości 0 – brak wpływu na promocję
9.	Członkostwo w LGD	Preferowane są operacje, w których wnioskodawca jest członkiem LGD	1 - wnioskodawca jest członkiem LGD 0 - wnioskodawca nie jest członkiem LGD
10.	Wysokość wnioskowanej kwoty pomocy	Preferowane są operacje których wnioskowana kwota nie przekracza średniej kwoty pomocy	1 – przekracza 0 – nie przekracza

Procedura oceny zgodności operacji z LSR i wg lokalnych kryteriów wyboru przebiegać będzie według schematu uchwalonego przez Walne Zebranie Członków (Uchwała nr 04/I/2009 z dn. 23 stycznia 2009 r.). Szczegółowy opis procedury wraz z niezbędnymi dokumentami zawiera załącznik nr 2 do LSR.

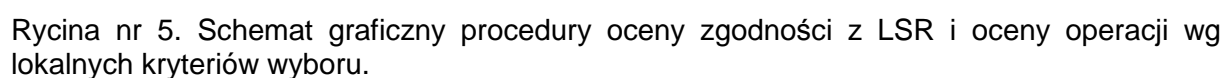
Poniżej przedstawiono cały proces w formie opisowej, tabelarycznej i graficznej.

1. Sprawdzenie bezstronności Rady w podejmowaniu decyzji.
2. Wykluczenie z głosowania
3. Wpisanie na listę biorących udział w głosowaniu
4. Przygotowanie streszczeń operacji – kart operacji przez niezależnych ekspertów/pracowników Biura
5. Wybór referujących poszczególne operacje
6. Przygotowanie streszczenia operacji – karty operacji przez referującego
7. Zreferowanie krótkiego opisu operacji – karty projektu
8. Dyskusja
9. Sprawdzenie zgodności operacji z LSR
10. Przygotowanie listy operacji niezgodnych z LSR
11. Podjęcie uchwały o niezgodności operacji z LSR
12. Ocena wniosków według lokalnych kryteriów wyboru operacji
13. Podjęcie uchwały o zgodności operacji z lokalnymi kryteriami wyboru
14. Przygotowanie listy rankingowej operacji wg lokalnych kryteriów wyboru

Tabela nr 11. Procedura oceny zgodności operacji z LSR i według lokalnych kryteriów wyboru – podział kompetencji i używane dokumenty.

Czynność	Osoba odpowiedzialna	Używane dokument	Adresat/II strona czynności
Sprawdzenie bezstronności Rady w podejmowaniu decyzji	Przewodniczący Rady/Prezes Zarządu	Oświadczenie o bezstronności	
Wykluczenie z głosowania	Przewodniczący Rady	Uchwała o wykluczeniu z głosowania	
Wpisanie na listę biorących udział w głosowaniu	Przewodniczący Rady	Lista biorących udział w głosowaniu	
Przygotowanie streszczeń operacji – kart operacji przez niezależnych ekspertów/pracowników w Biura	Prezes Zarządu	Wzór karty operacji	Rada
Wybór referujących poszczególne operacje	Przewodniczący Rady	Uchwała Rady	Członkowie Rady
Przygotowanie streszczenia operacji – karty operacji przez referującego	Członkowie Rady Programowej	Wzór karty operacji	Rada
Zreferowanie krótkiego opisu operacji – karty projektu	Członkowie Rady Programowej/Eksperci zewnętrzni/Pracowników w Biura		Uczestnicy Posiedzenia Rady
Dyskusja	Członkowie Rady /Zarząd/Dyrektor Biura/Eksperci zewnętrzni		
Sprawdzenie zgodności operacji z LSR	Członkowie Rady	Karta oceny zgodności operacji z LSR	
Przygotowanie listy operacji niezgodnych z LSR		Lista operacji niezgodnych z LSR	
Podjęcie uchwały o niezgodności operacji z LSR	Przewodniczący Rady	Uchwała o niezgodności operacji z LSR	
Ocena wniosków według lokalnych kryteriów wyboru operacji	Członkowie Rady	Karta oceny operacji według lokalnych kryteriów	
Podjęcie uchwały o zgodności operacji z lokalnymi kryteriami wyboru	Przewodniczący Rady	Uchwała o zgodności operacji z lokalnymi kryteriami wyboru	
Przygotowanie listy rankingowej operacji wg lokalnych kryteriów wyboru		Lista rankingowa	

9.4. PROCEDURY ZMIANY LOKALNYCH KRYTERIÓW WYBORU OPERACJI

Na podstawie opracowanych wyników monitoringu wdrażania LSR wskazujących na okoliczność niewykorzystania przewidywanych w budżecie LSR środków Zarząd LGD ma prawo zmiany lokalnych kryteriów wyboru operacji. W/w zmiana każdorazowo wymaga uchwały Walnego Zebrania Członków w trybie głosowania przyjętym w statucie.

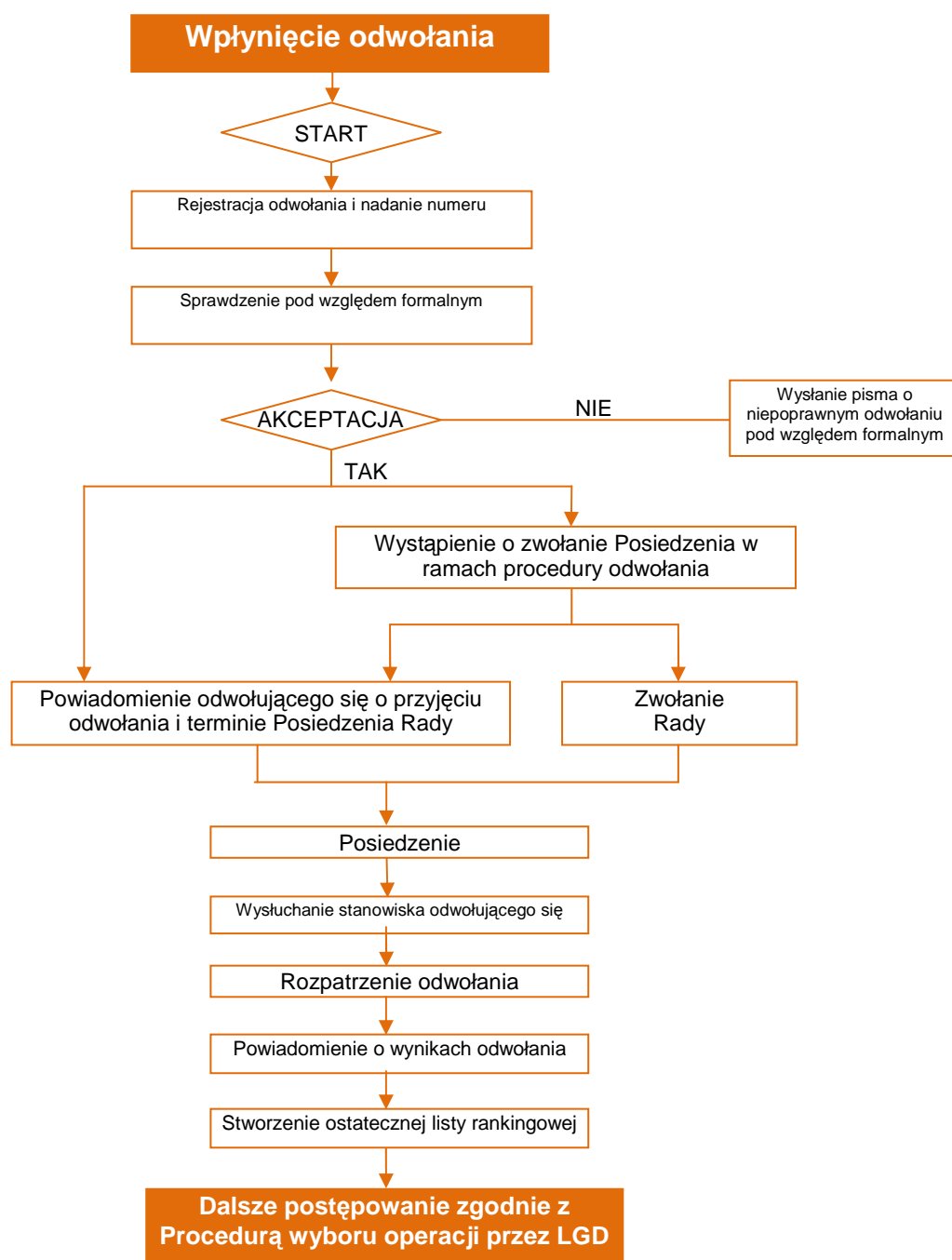
9.5. PROCEDURY ODWOŁANIA OD ROZSTRZYGNIĘCIA ORGANU DECYZYJNEGO W SPRAWIE WYBORU OPERACJI

Procedura odwołania od rozstrzygnięć Rady (organu decyzyjnego) w sprawie wyboru operacji przebiegać będzie według schematu uchwalonego przez Walne Zebranie Członków (Uchwała nr 03/I/2009 z dn. 23 stycznia 2009 r.). Szczegółowy opis procedury wraz z niezbędnymi dokumentami zawiera załącznik nr 3 do LSR.

Poniżej przedstawiono cały proces w formie opisowej, tabelarycznej i graficznej.

Tabela nr 12. Procedura odwołania od rozstrzygnięć Rady w sprawie wyboru operacji – podział kompetencji i używane dokumenty.

Czynność	Osoba odpowiedzialna	Używane dokumenty	Adresat/II strona czynności
Rejestracja i nadanie numeru odwołania	Zarząd		
Sprawdzenie odwołania pod względem formalnym	Zarząd		
Wystąpienie do przewodniczącego o zwołanie Rady w sprawie odwołania	Dyrektor Biura	Wniosek o zwołanie Rady w ramach procedury odwołania od rozstrzygnięć organu decyzyjnego	Przewodniczący Rady
Wysłanie pisma o niepoprawnym odwołaniu pod względem formalnym	Dyrektor Biura	Pismo o niepoprawnym odwołaniu pod względem formalnym	Wnioskodawca
Powiadomienie odwołującego się o przyjęciu odwołania i terminie posiedzenia Rady	Dyrektor Biura	Powiadomienie o przyjęciu odwołania do rozpatrzenia	Wnioskodawca
Zwołania Rady	Przewodniczący Rady	Zaproszenie na posiedzenie Rady	Członkowie Rady, Zarząd
Posiedzenie Rady w ramach procedury odwołania	Przewodniczący Rady		
Rozpatrzenie odwołania	Rada	Uchwała	
Powiadomienie o odrzuceniu odwołania	Przewodniczący Rady	Pismo o odrzuceniu odwołania	Wnioskodawca
Powiadomienie o pozytywnym rozpatrzeniu odwołania	Przewodniczący Rady	Pismo z informacją o pozytywnym rozpatrzeniu odwołania	Wnioskodawca

Rycina nr 6. Schemat graficzny procedury odwołania od rozstrzygnięć organu decyzyjnego w sprawie wyboru operacji.

10. BUDŻET LSR DLA KAŻDEGO ROKU JEJ REALIZACJI

10.1. WSTĘP

W zamieszczonej poniżej tabeli przedstawiono budżet Lokalnej Strategii Rozwoju z podziałem na lata realizacji. W ramach budżetu przyjęto okres funkcjonowania LGD od 2009 do 2015 roku włącznie. W ramach każdego z działań w ramach osi 4 Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich założono następujące kwoty wynikające z zapisów rozporządzenia Ministra Rolnictwa tj.:

- Funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania – kwotę 1 212 896,00 zł,
- Wdrażanie projektów współpracy – kwotę 125 472,00 zł,
- Wdrażanie LSR – kwotę 4 851 584,00 zł.

Ogółem w ramach realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju budżet całego projektu wynosi ogółem 6 189 952,00 zł i jest zgodny z wyznaczonymi limitami określającymi wielkość dostępnych środków w ramach poszczególnych działań w przeliczeniu na 1 mieszkańca obszaru LGD.

Zgodnie z przyjętymi kierunkami rozwoju obszaru LGD wytyczonymi w celach głównych i szczegółowych w ramach LSR dokonano podziału środków w ramach działania Wdrażanie LSR na 4 działania. W tym zakresie na poszczególne z działań przeznaczono następujące kwoty środków:

- Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw – 490 000,00 zł tj. 10,01 % budżetu działania Wdrażanie LSR,
- Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej – 490 000,00 zł tj. 10,01 %,
- Odnowa i rozwój wsi – 1 210 00,00 zł tj. 24,94 %,
- Małe projekty – 2 661 584,00 zł tj. 54,86 %.

Tak ustalony podział środków w ramach poszczególnych działań wynika z przyjętych celów głównych i szczegółowych zgodnie z którymi będą wybierane operacje do realizacji w ramach Wdrażanie LSR. Tym samym mając na uwadze fakt, że wyznaczone cele mogą być zrealizowane przede wszystkim w ramach operacji jakie mogą być finansowane z działania Małe projekty oraz Odnowa i rozwój wsi – właśnie na te działania przeznaczono największą pulę środków w ramach dostępnego budżetu. Działania te będą dotyczyły bowiem wsparcia rozwoju funkcji turystycznej i rekreacyjnej obszaru LGD przy wykorzystaniu istniejących zasobów oraz poprawy jakości życia mieszkańców - wpisując się w założenia wszystkich trzech celów głównych – co pozwala na zachowanie trwałości zrealizowanych operacji. Jednocześnie na działania związane z rozwojem przedsiębiorczości przeznaczono relatywnie najmniej środków jednak na oba z działań dotyczących tej dziedziny skierowano w sumie kwotę 980 000,00 zł (po 490 000,00 zł na działania Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw oraz Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej) stąd należy stwierdzić, że budżet w ramach LSR ma charakter zrównoważony zapewniając z jednej strony adekwatność do podstawowych celów LSR a z drugiej ma charakter zintegrowany wspierając różne działania i beneficjentów.

10.2. BUDŻET DLA LGD „PUSZCZA BIAŁOWIESKA

Rok	Kategoria kosztu/wydatku	Działania Osi 4 Leader									
		4.1/413 Wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju					4.21 Wdrażanie projektów współpracy	4.31 Funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania			Razem Oś 4
		Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	Odnowa i rozwój wsi	Małe projekty	razem 4.1./413		Funkcjonowanie LGD (koszty bieżące)	Nabywanie umiejętności i aktywizacja	Razem 4.31	
2009	całkowite	500000,00	0,00	806666,66	957142,85	2263809,49	25472,00	115000,00	25000,00	140000,00	2429281,49
	kwalfikowane	500000,00	0,00	806666,66	957142,85	2263809,49	25472,00	115000,00	25000,00	140000,00	2429281,49
	do refundacji	250000,00	0,00	605000,00	670000,00	1525000,00	25472,00	115000,00	25000,00	140000,00	1690472,00
2010	całkowite	0,00	500000,00	0,00	428571,42	928571,42	25000,00	155000,00	55000,00	210000,00	1163571,42
	kwalfikowane	0,00	500000,00	0,00	428571,42	928571,42	25000,00	155000,00	55000,00	210000,00	1163571,42
	do refundacji	0,00	250000,00	0,00	300000,00	550000,00	25000,00	155000,00	55000,00	210000,00	785000,00
2011	całkowite	0,00	0,00	0,00	428571,42	428571,42	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	658571,42
	kwalfikowane	0,00	0,00	0,00	428571,42	428571,42	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	658571,42
	do refundacji	0,00	0,00	0,00	300000,00	300000,00	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	530000,00
2012	całkowite	480000,00	0,00	806666,66	714285,71	2000952,37	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	2230952,37
	kwalfikowane	480000,00	0,00	806666,66	714285,71	2000952,37	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	2230952,37
	do refundacji	240000,00	0,00	605000,00	500000,00	1345000,00	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	1575000,00
2013	całkowite	0,00	480000,00	0,00	857142,85	1337142,85	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	1567142,85
	kwalfikowane	0,00	480000,00	0,00	857142,85	1337142,85	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	1567142,85
	do refundacji	0,00	240000,00	0,00	600000,00	840000,00	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	1070000,00
2014	całkowite	0,00	0,00	0,00	416548,57	416548,57		155000,00	50000,00	205000,00	621548,57
	kwalfikowane	0,00	0,00	0,00	416548,57	416548,57		155000,00	50000,00	205000,00	621548,57
	do refundacji	0,00	0,00	0,00	291584,00	291584,00		155000,00	50000,00	205000,00	496584,00
2015	całkowite							38000,00	4896,00	42000,00	42896,00
	kwalfikowane							38000,00	4896,00	42000,00	42896,00
	do refundacji							38000,00	4896,00	42000,00	42896,00
2009-2015	całkowite	980000,00	980000,00	1613333,33	3802262,62	7375595,82	125472,00	928000,00	284896,00	1212896,00	8713963,82
	kwalfikowane	980000,00	980000,00	1613333,33	2661584,00	7375595,82	125472,00	928000,00	284896,00	1212896,00	8713963,82
	do refundacji	490000,00	490000,00	1210000,00	2661584,00	4851584,00	125472,00	928000,00	284896,00	1212896,00	6189952,00

11. OPIS PROCESU PRZYGOTOWANIA I KONSULTOWANIA LSR

Lokalna Strategia Rozwoju dla obszaru należącego do LGD „Puszcza Białowieska” została wypracowana w oparciu o szeroko rozumiane partnerstwo lokalne. W proces planowania strategicznego włączono liderów lokalnych społeczności, przedstawicieli samorządów lokalnych i ich jednostek organizacyjnych, organizacje pozarządowe, przedstawicieli lokalnego biznesu i inne osoby fizyczne zainteresowane ideą Leader+. Spośród Członków Zarządu LGD wyłoniono nieformalny zespół, który zajął się stroną metodyczno-organizacyjną procesu przygotowywania LSR. Zespół tworzą osoby mające bardzo długi staż pracy w organizacjach pozarządowych i duże doświadczenie w zarządzaniu projektami. W procesie planowania wstępnego wytyczono, a w późniejszym okresie zrealizowano następujące etapy działań:

- 1) Kampania informacyjna dotycząca zasad funkcjonowania Leadera w nowym okresie programowania 2007 – 2013.

Proces informowania społeczności lokalnych o Leaderze rozpoczęto dnia 3 marca 2008 r. konferencją, której celem była: **Promocja podejścia Leader oraz przyszłych działań i możliwości rozwoju obszaru LGD „Puszcza Białowieska”.**

Zasady funkcjonowania Leadera w nowym okresie programowania 2007 – 2013 zaprezentował Pan **Mariusz Cylwik – przedstawiciel Podlaskiego Urzędu Marszałkowskiego.**

Przede wszystkim uczestnicy konferencji zapoznali się z przewidzianymi działaniami: wdrażanie lokalnej strategii rozwoju, wdrażanie projektów współpracy oraz funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja, a także rolę i zadania Urzędu Marszałkowskiego we wdrażaniu Programu Leader 2007 – 2013. Proces informacyjny kontynuowano w dalszym okresie poprzez zamieszczanie na stronach internetowych LGD, Starostwa Powiatowego w Hajnówce i Białowieskiego Stowarzyszenia Agroturystycznego „Żubr” informacji o Leaderze i postępach w pracach nad budowaniem LSR.

- 2) Badanie potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LGD.

Aby zbudować LSR właściwie dopasowaną do potrzeb i oczekiwań lokalnych społeczności, najpierw je należało zdiagnozować, a następnie postawioną diagnozę zweryfikować. Zrealizowano to za pomocą badań ankietowych dwukrotnie. W okresie od marca do końca kwietnia 2008 r. przeprowadzono we wszystkich gminach obszaru LGD spotkania z mieszkańcami na których zbadano ich zapotrzebowanie na finansowanie operacji w poszczególnych działaniach. Podobne badania poszerzone o identyfikację elementów SWOT przeprowadzono w styczniu 2009r.

3) Szkolenie mieszkańców obszaru LGD w zakresie Budowanie Lokalnej Strategii Rozwoju dla obszaru LGD „Puszcza Białowieska.

W celu zwiększenia oddziaływań promocyjnych oraz podniesienia wiedzy i umiejętności mieszkańców w zakresie zasad przygotowania i oceny wniosków składanych w ramach działania Osi 3 PROW w maju 2008r. zrealizowano w Hajnówce dwudniowe szkolenie które poprowadził Krzysztof Leończuk, trener Ośrodka Wspierania Organizacji Pozarządowych w Białymstoku

4) Redagowanie LSR w oparciu o zidentyfikowane cele i potrzeby.

5) Weryfikacja założeń LSR podczas spotkań z mieszkańcami i indywidualnych konsultacji.

W celu weryfikacji LSR i zawartych w niej istotnych założeń zespół redakcyjny w styczniu 2009r. przeprowadził z mieszkańcami obszaru LGD w gminach 11 spotkań konsultacyjnych. W trakcie ich mieszkańcy wypełnili ankiety badające między innymi ich zapotrzebowanie na finansowanie działań w poszczególnych operacjach, weryfikujące założenia SWOT, cele strategiczne i szczegółowe, planowane przedsięwzięcia i kryteria oceny projektów. Jednocześnie prowadzone są też konsultacje indywidualne Lokalnej Strategii Rozwoju, które odbywają się w każdy poniedziałek w godzinach 9.00 - 15.00. w siedzibie LGD „PB”

6) Ostateczna weryfikacja i zatwierdzenie LSR przez Walne Zebranie Członków LGD.

Na walnym Zgromadzeniu Członków LGD w dniu 23.01.2009r. jeszcze raz w dyskusji zweryfikowano LSR i ostatecznie ją zatwierdzono.

Podsumowując cały proces przygotowania i konsultowania LSR należy stwierdzić, iż:

- brali w nim udział przedstawiciele wszystkich samorządów lokalnych i gminnych ośrodków kultury, którzy byli także współorganizatorami całego procesu; przedstawiciele organizacji pozarządowych: Białowieskiego Stowarzyszenia Agroturystycznego „Żubr” w osobach prezesa, członków zarządu i pozostałych członków; Stowarzyszenia Dziedzictwa Podlasia w osobie prezesa, Stowarzyszenia Samorządów Euroregionu „Puszcza Białowieska” w osobie prezesa i członków - przedstawicieli gmin; osoby fizyczne – przedstawiciele sektora gospodarczego, kwaterodawcy i rolnicy.
- zastosowano różnorodne formy przygotowania i konsultowania LSR: konferencję programową, zbiorowe spotkania konsultacyjne, konsultacje indywidualne (osobiste i internetowe), badania sondażowe, badania diagnozujące, wykłady, warsztaty i prezentacje multimedialne.

Należy zakładać, iż przygotowana w takim procesie LSR okaże się trafnie skonstruowaną i znaczący sposób przyczyni się do rozwoju potencjału LGD „PB”

12. OPIS PROCESU WDRAŻANIA I AKTUALIZACJI LSR

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „PB” została skonstruowana w oparciu o oddolne i lokalne podejście, gdzie przy procesie jej konstruowania znaczący głos mieli mieszkańcy całego regionu, często także małych wsi o ograniczonym zasięgu do współczesnych

mediów. Ważne jest zatem, aby wdrażana spełniała pokładane w niej nadzieje, a w przypadku konieczności jej aktualizacji uwzględniała także opinie i uwagi większości mieszkańców obszaru LGD – także tych mieszkających w najdalszych jej zakątkach.

Realizacja tak założonych celów wymaga wprowadzenia skutecznej formy zarządzania strategicznego zawierającego elementy konsultacji społecznych, która uwzględnia:

- działania informacyjne, a zarazem promocję LSR i prowadzonych w ramach jej wdrażania działań,
- prezentacja poglądów stron i wymianę opinii na sposoby rozwiązania problemu,
- znajdowanie rozwiązań poprzez monitoring prowadzonych przez LGD działań i realizowanych w ramach wdrażania LSR operacji i przedsięwzięć, w tym zbieranie informacji i konsultacje,
- aktualizację LSR,
- przekazanie informacji zwrotnej do wszystkich podmiotów.

12.1. Informacja i promocja LGD i LSR

Obszar LGD „PB” można w większości zaliczyć do słabo zaludnionych, a struktura wiekowamieszkańców i tendencje demograficzne sugerują szybko postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Stawia to przed osobami odpowiedzialnymi w LGD za politykę informacyjno-promocyjną trudne, a zarazem ważne zadanie polegające na skutecznym dotarciu z informacją do tak skonstruowanej grupy odbiorców. W tym celu postanowiono wykorzystać wszystkie możliwe techniki i metody informacyjno-promocyjne, poczynając od archaicznych a kończąc na najbardziej współczesnych, które pozwolą dotrzeć z informacją do jak najszerszej grupy odbiorców. Postanowiono promować LGD i informować o wdrażaniu LSR:

- podczas wszelkich imprez okolicznościowych organizowanych na terenie LGD, nawet tych, które zasięgiem obejmują jedno sołectwo,
- na cyklicznych festynach i masowych imprezach o dużym zasięgu np.: Festyn Archeologiczny w Zbuczu, Na Iwana, - na Kupałę, Dni Narwi, Folkowe Spotkania Muzyczne, itp.,
- corocznie, w czasie sesji rady powiatu, rad gmin, i zależnie od potrzeb podczas wiejskich zebrań,
- cyklicznie, na walnych zebraniach członków organizacji pozarządowych,
- zależnie od potrzeb, w trakcie prowadzonych szkoleń i warsztatów dla potencjalnych beneficjentów,
- poprzez umieszczanie plakatów na tablicach informacyjnych sołectw, urzędów gmin i starostw powiatowych obszaru LGD,
- poprzez cykliczne publikacje prasowe w prasie lokalnej,
- poprzez ciągle aktualną informację zamieszczaną na stronach internetowych LGD, starostw, gmin i współpracujących organizacji pozarządowych,
- ciągle w godzinach pracy Biura LGD,
- poprzez bieżące i systematyczne informowanie i konsultacje ze zdefiniowanymi grupami odbiorców drogą e-mailową.

Do przekazywania informacji o postępach we wdrażaniu LSR zostaną użyte: ulotki, foldery, plakaty, prasa, publikacje internetowe, listy e-mail, prezentacje multimedialne, przemówienia i pogadanki,

12.2. Aktualizacja wdrażania LSR

Prawidłowe zarządzanie procesem wdrażania LSR wymaga systematycznej i bieżącej analizy przebiegu realizacji operacji i przedsięwzięć w ramach LSR oraz funkcjonowania LGD, w celu identyfikacji i eliminacji potencjalnych zagrożeń, a w końcowym efekcie aktualizacji LSR. Połączenie procesu promocyjnego z procesem przekazywania i zbierania informacji zwrotnej od mieszkańców obszaru LGD nazywane inaczej konsultacjami społecznymi, pozwoli na kompleksowe i efektywne zebranie istotnych danych dotyczących:

- zachodzących korelacji pomiędzy przyjętymi celami operacji, przedsięwzięciami i osiągniętymi rezultatami (wskaźnikami),
- odpowiedzialności wykonawców i postępu realizacji operacji,
- osiąganych wskaźników w nawiązaniu do operacji i przedsięwzięć,
- liczby zrealizowanych operacji i wykorzystanych środków budżetu LSR,
- funkcjonowania biura LGD.

Miejsca i metody zbierania informacji, opinii i uwag od mieszkańców obszaru LGD zostały opisane w rozdziale „**Informacja i promocja LGD i LSR**”. Zostaną do tego celu wykorzystane: ankiety, listy e-mail, bezpośrednie uwagi zgłoszone drogą telefoniczną i ustną dla pracowników Biura LGD, członków organów statutowych i pozostałych członków. Uzupełnieniem tego procesu będą:

- w pierwszym okresie półroczne, a w następnych roczne sprawozdania wykonawców operacji zawierające udokumentowany opis i termin wykonywanych zadań ze wskazaniem osiągniętych wskaźników w formie raportów,
- w pierwszym okresie półroczne, a w następnych roczne sprawozdanie z realizacji przedsięwzięć zawartych w LSR przygotowane przez biuro LGD,
- wyniki kontroli postępu prac i osiągniętych rezultatów,

Miejscem bezpośrednich konsultacji z mieszkańcami obszaru LGD będą:

- coroczne sesje rad powiatu, rad gmin,
- cykliczne walnych zebrania członków organizacji pozarządowych,
- zebrania wiejskie,
- szkolenia i warsztaty dla potencjalnych beneficjentów,

Uzyskane w procesie konsultacji i monitoringu informacje zostaną poddane ocenie przez Zarząd LGD, a następnie przez Walne Zgromadzenie. Będą stanowić ważną podstawę do działań aktualizacyjnych, niezbędnych dla prawidłowego wdrażania LSR, a szczególnie dla prowadzonych działań w odniesieniu do zakładanych i osiągniętych celów oraz rezultatów.

13. ZASADY I SPOSOBY DOKONYWANIA OCENY (EWALUACJI) WŁASNEJ

Proces oceny (ewaluacji) własnej stopnia realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju oraz oceny własnej funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania, ma na celu określenie poziomu

osiągnięcia zakładanych celów w lokalnej strategii i służy ocenie sukcesu LGD oraz wdrażanej przez nią LSR.

Aby skutecznie przeprowadzić ocenę własną realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju konieczne jest wprowadzenie procesu monitoringu, aby dysponować danymi niezbędnymi do oceny LSR. Monitoring jest procesem stałej kontroli prowadzonych działań mówiący, czy osiągane są cele i rezultaty poszczególnych działań, a także jak wydatkowane są przeznaczone na to środki finansowe. Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” wdrażając LSR wykorzystywać będzie następujące narzędzia monitoringu:

- gromadzeniu danych (w tym danych dotyczących wskaźników) na podstawie formularzy, wniosków, ankiet oraz informacji uzyskanych od podmiotów wdrażających (UM, ARiMR) o zawartych umowach i wysokości środków wypłacanych beneficjentom na realizację operacji,
- monitorowaniu operacyjnym poprzez bezpośrednie rozmowy z beneficjentami w zakresie osiąganych celów,
- weryfikowaniu osiągnięcia rzeczywistych rezultatów na podstawie zgromadzonych danych dotyczących wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania dla poszczególnych przedsięwzięć,
- weryfikowaniu danych dotyczących wydatkowania środków przyznanych LGD, w rozbiciu na wdrażanie LSR, projekty współpracy oraz funkcjonowanie LGD.

Za monitorowanie realizacji LSR odpowiedzialny będzie Zarząd LGD „Puszcza Białowieska”. Zadania związane bieżącym monitorowaniem działań prowadzić będą merytoryczni pracownicy biura LGD pod nadzorem dyrektora biura. Dyrektor biura odpowiedzialny będzie za składanie okresowych raportów Zarządowi LGD „Puszcza Białowieska” z postępów realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju. Raporty będą dotyczyły:

- merytorycznego i finansowego zaawansowania projektów na wdrażanie LSR
- merytorycznego i finansowego zaawansowania projektów współpracy
- merytorycznego i finansowego zaawansowania działań związanych z funkcjonowaniem biura LGD „PB”

Raporty dotyczące projektów na wdrażanie LSR oraz projektów współpracy będą składane raz na pół roku, natomiast raporty dotyczące funkcjonowania biura raz na kwartał.

LGD „Puszcza Białowieska” dopuszcza się zlecenie monitorowania niektórych działań ekspertom zewnętrznym (np. wskaźników dotyczących poziomu ruchu turystycznego oraz poziomu dochodów z turystyki).

W ramach procesu oceny (ewaluacji) własnej dokonywana będzie ocena odpowiedzialności, skuteczności, efektywności i oddziaływania lokalnej strategii w stosunku do założeń. Obecnie podczas szybkich i trudnych do przewidzenia zmian na poziomie krajowym, regionalnym, czy nawet lokalnym, istnieje ryzyko realizacji chybionych przedsięwzięć, które nie zawsze mogą sprzyjać osiągnięciu zamierzonego celu. Ewaluacja jest zatem ważnym działaniem, które pozwala na obniżenie tego ryzyka i zapobieganie jego negatywnemu oddziaływaniu.

Zasady ewaluacji własnej wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju oraz funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska” obejmować będą dwa rodzaje oceny:

- ocenę *ex-ante*, która dotyczy operacji znajdujących się w fazie planowania i podejmowania decyzji o ich realizacji,
- ocenę *ex-post*, dotyczącą działań zrealizowanych w minionym okresie.

Ocena własna ex-post dla wdrażania LSR oraz funkcjonowania LGD „PB” w okresie 2009-2015, dokonywana będzie co dwa lata, tj. w roku 2011, 2013 i 2015. W ramach ewaluacji dokonana zostanie analiza wszystkich zrealizowanych w minionym okresie operacji pod kątem osiągnięcia celów zakładanych w Lokalnej Strategii Rozwoju. Ponadto oceniona będzie jakość zawiązanego przez LGD partnerstwa, a także sprawność funkcjonowania LGD (funkcjonowanie biura, organów LGD, efektywność stosowanych procedur, sprawność podejmowania decyzji oraz przepływ informacji).

Organem Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska” odpowiedzialnym za ewaluację własną będzie Komisja Rewizyjna, która część zadań może zlecić ekspertom zewnętrznym. Wyniki ewaluacji Komisja Rewizyjna przedstawiać będzie Walnemu Zebraniu Członków na dorocznym zebraniu, podczas którego udzielane jest absolutorium Zarządowi za miniony rok. Raport ewaluacji zawierać będzie następujące elementy:

- listę przedsięwzięć zrealizowanych w minionym okresie sprawozdawczym (opis merytoryczny i finansowy każdego przedsięwzięcia),
- charakterystykę bezpośrednich rezultatów przedsięwzięć i porównanie ich z efektami zakładanymi na etapie projektowania,
- analizę wpływu zrealizowanych przedsięwzięć na osiągnięcie celów zapisanych w Lokalnej Strategii Rozwoju,
- analizę działań z innymi partnerskimi LGD
- ocenę funkcjonowania biura i organów LGD, a także przepływu informacji
- ocenę wykorzystywanych procedur, sprawność podejmowanych decyzji
- wnioski i rekomendacje dotyczące dalszego wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju oraz funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska”.

Treść opracowanego raportu z oceny (ewaluacji) własnej będzie jawna i podana do publicznej wiadomości poprzez zamieszczenie na stronie internetowej LGD „Puszcza Białowieska”.

14. OKREŚLENIE POWIĄZAŃ LSR Z INNYMI DOKUMENTAMI PLANISTYCZNYMI ZWIĄZANYMI Z OBSZAREM OBJĘTYM LSR

Przygotowywana LSR nie jest jedynym opracowaniem określającym kierunki i priorytety rozwoju opisywanego obszaru. Istnieje wiele innych instytucji i organizacji, które stworzyły podobne dokumenty o charakterze strategicznym obejmującym swoim zasięgiem obszary gmin, powiatów, województw i całego kraju. Zadaniem LSR jest wpisanie się w już istniejące strategie o charakterze nadrzędnym i uwzględnienie strategii lokalnych, zgodnie z zasadą zintegrowania. Wówczas działania realizowane na obszarze LGD będą odpowiednio wzmocnione, bardziej efektywne i pozwolą na korektę wcześniejszych działań, nie zawsze trafnie wyznaczonych. Określenie takich powiązań niewątpliwie podnosi efektywność i przydatność samej LSR. W dalszej części opracowania zaprezentowano powiązania i zgodność LSR z najistotniejszymi z naszego punktu widzenia dokumentami narodowymi, regionalnymi i lokalnymi dotyczącymi tego terenu:

- Strategią Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020,
- Powiązania z Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013,
- Programem Operacyjnym Innowacyjna Gospodarka,

- Programem operacyjnym Infrastruktura i Środowisko na lata 2007 – 2013,
- Programem Operacyjnym Kapitał Ludzki,
- Planem Rozwoju Lokalnego Powiatu Hajnowskiego na lata 2007-2013
- Strategiami rozwoju gmin obszaru LGD „PB”

14.1. POWIĄZANIA ZE STRATEGIĄ ROZWOJU WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

Cele strategiczne LSR bardzo dobrze wpisują się w „Strategię rozwoju województwa podlaskiego do roku 2020”. Misją województwa m.in. jest „[...] zrównoważony rozwój regionu z wykorzystaniem walorów środowiska naturalnego, wielokulturowej tradycji i położenia przygranicznego[...]. gdzie jej komplementarną częścią staje się wizja LGD „PB” „Obszary wiejskie LGD „PB” niezwykle atrakcyjne turystycznie ze względu na unikatowe w skali kraju i UE, skutecznie chronione zasoby środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego oraz bardzo dobrze rozwiniętą infrastrukturę, służącą zarówno turystom, jak i społeczności lokalnej”

Cele LSR odpowiadają w szczególności dwóm celom wojewódzkiej strategii:

- celowi 5: Rozwój turystyki z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego, któremu odpowiada cel
I. Rozwój turystyki bazującej na walorach przyrodniczych i kulturowych regionu Puszczy Białowieskiej,
- celowi 7: Rozwój rolnictwa i tworzenie warunków wielofunkcyjnego rozwoju wsi, któremu odpowiada cel
II. Zrównoważone różnicowanie działalności gospodarczej obszaru w oparciu o lokalne zasoby.

Ponadto istnieje duża zbieżność celów szczegółowych w odniesieniu do dwóch priorytetów rozwoju województwa i zawartych w nich działań, tj.:

- priorytetu II Infrastruktura społeczna,
działanie 2. Rozwój kultury i ochrona dziedzictwa kulturowego,
działanie 3. Rozwój sportu i rekreacji,
- priorytetu III Baza ekonomiczna,
działanie 1. Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich, a w nim szczególnie punkt 10) Wspieranie rozwoju przedsięwzięć międzysektorowych typu LEADER na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich,
działanie 2. Rozwój turystyki i lecznictwa uzdrowiskowego,
działanie 5. Tworzenie spójnego i efektywnego systemu promocji.

14.2. POWIĄZANIA Z REGIONALNYM PROGRAMEM OPERACYJNYM WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO NA LATA 2007-2013

Misja LSR jest zbieżna z celem głównym RPO Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013 gdzie „Zwiększenie tempa wzrostu gospodarczego i tworzenie nowych pozarolniczych miejsc pracy przy poszanowaniu i zachowaniu dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu. „ jak najbardziej odpowiada celom zawartym w LSR. Szczególnie zaś cel szczegółowy „Rozwój turystyki z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego” rozwijany w Osi Priorytetowej Programu nr:

- 3. Rozwój Turystyki i Kultury i wynikającymi z niej działaniami
- 3.1 Rozwój atrakcyjności turystycznej regionu
- 3.2 Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw z branży turystycznej

Poddziałanie 3.2.1. Mikroprzedsiębiorstwa

Poddziałanie 3.2.2. Małe i średnie przedsiębiorstwa

jest ściśle zbieżny z wszystkimi celami ogólnymi LSR:

- I. Rozwój turystyki bazującej na walorach przyrodniczych i kulturowych regionu Puszczy Białowieskiej,
  - II. Zrównoważone różnicowanie działalności gospodarczej obszaru w oparciu o lokalne zasoby,
  - III. Rozwój kapitału społecznego,
- i z nich wynikającymi celami szczegółowymi:
1. Rozbudowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej,
  2. Podniesienie atrakcyjności turystycznej regionu,
  3. Aktywna promocja walorów turystyczno-kulturowych regionu,
  4. Stworzenie dogodnych warunków rozwoju małych lokalnych firm,
  5. Rozwój i promocja lokalnych producentów, usług i produktów,
  6. Rozwój instytucji kultury

14.3. POWIĄZANIA Z PROGRAMAMI OPERACYJNYMI NA LATA 2007-2013

Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 są dokumentem określającym działania o charakterze rozwojowym w następnym okresie programowania UE. Celem strategicznym NSRO jest tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki polskiej opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej Polski w ramach Unii Europejskiej i wewnątrz kraju. Celem horyzontalnym NSRO jest między innymi rozwój obszarów wiejskich. Polityka rozwoju obszarów wiejskich będzie koncentrować się na trzech głównych osiach;

- oś 1 (gospodarcza) – Wsparcie konkurencyjności sektora rolnego i leśnego,
- oś 2 (środowiskowa) – Poprawa stanu środowiska i krajobrazu,
- oś 3 (społeczna) – Podniesienie jakości życia na obszarach wiejskich,
- dywersyfikacja ekonomiczna obszarów wiejskich
- oraz na czwartej dodatkowej osi – LEADER.

Celem nadrzędnym Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa na lata 2007-2013 z elementami prognozy do 2020 r (przyjętej przez Radę Ministrów 29 czerwca 2005 r.) jest poprawa warunków życia i pracy mieszkańców wsi poprzez wzrost gospodarczy z uwzględnieniem wymogów ochrony środowiska.

Cele strategiczne LSR na obszarze działania LGD „Puszcza Białowieska” są jak najbardziej zgodne z założeniami polityki rozwoju obszarów wiejskich, mają charakter długofalowy, zapewniają ciągłość i trwałość rozwoju oraz umożliwiają realizację działań w okresie programowania 2007-2013. Szczególnie cele:

- I. Rozwój turystyki bazującej na walorach przyrodniczych i kulturowych regionu Puszczy Białowieskiej,
  - II. Zrównoważone różnicowanie działalności gospodarczej obszaru w oparciu o lokalne zasoby,
- ściśle korespondują z osią 3 - Podniesienie jakości życia na obszarach wiejskich.

14.3.1. Program Operacyjny „Kapitał Ludzki”

Uzasadnienie celu działania „7.3 Inicjatywy Lokalne na Rzecz Aktywnej Integracji” priorytetu „VII Promocja integracji społecznej” za znaczący problem postrzega „[...]również niski stopień aktywności mieszkańców wsi w zakresie Samoorganizacja i podejmowania inicjatyw na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. W związku z powyższym, w ramach działania realizowane będzie wsparcie ukierunkowane na zwiększanie uczestnictwa mieszkańców w życiu społecznym swojej miejscowości, zwiększenie mobilności i aktywności społecznej i rozwój lokalnych inicjatyw na rzecz rozwiązywania problemów społecznych na tych terenach.”

Uwypuklone zagrożenia i problemy są jak najbardziej uwzględnione w LSR, gdzie cel III. „Rozwój kapitału społecznego” ma zapobiegać wskazanym negatywnym procesom zachodzącym także na obszarze LGD, a przedsięwzięcie „Aktywne i zintegrowane społeczeństwo skupione wokół regionalnych centrów kultury” zapewnić możliwość szeroko rozumianej integracji społecznej.

14.3.2. Program Operacyjny „Innowacyjna Gospodarka”

Cele strategiczne LSR oprócz zrównoważonego rozwoju opartego na wykorzystaniu walorów przyrodniczo-kulturowych regionu uwzględniają także potrzeby lokalnego biznesu związane z jego rozwojem opartym na innowacyjnych pomysłach. Wyszczególnione cele :”Aktywna promocja walorów turystyczno-kulturowych regionu” oraz „Rozwój i promocja lokalnych producentów, usług i produktów” dokładnie wpisują się w priorytety:

Priorytet 6. Polska gospodarka na rynku międzynarodowym ,

I wynikającymi z nich działaniami:

6.3 Promocja turystycznych walorów Polski (projektowanie i realizację działań o charakterze informacyjnym, promocyjnym, reklamowym, obejmujących przeprowadzanie kampanii promocyjnych w kraju i za granicą, w szczególności z wykorzystaniem ośrodków POIT jako sieci realizującej ww. zadania, wsparcie procesu tworzenia, rozwijania i promocji produktów turystycznych, tworzenie systemów identyfikacji wizualnej;

Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym.

14.3.3. Program Operacyjny „Infrastruktura i środowisko”

Głównym celem Programu jest między innymi podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Polski i jej regionów poprzez rozwój infrastruktury technicznej przy równoczesnej ochronie i poprawie stanu środowiska, zachowaniu tożsamości kulturowej i rozwijaniu spójności terytorialnej. Jest on elementem nadrzędnym dla realizacji innych celów LSR, szczególnie celu I.1. Rozbudowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej oraz celu I.2. Podniesienie atrakcyjności turystycznej regionu które są komplementarne do priorytetów:

5. Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych,

12. Kultura i dziedzictwo kulturowe

i wynikających z ich działaniami:

5.1.: Wspieranie kompleksowych projektów z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) na obszarach chronionych oraz zachowanie różnorodności gatunkowej (Budowa lub modernizacja małej infrastruktury służącej zabezpieczeniu obszarów chronionych przed nadmierną i niekontrolowaną presją

turystów, w tym: budowa ścieżek dydaktycznych, ścieżek rowerowych, szlaków, parkingów, punktów widokowych, wież widokowych, zadaszeń).

5.4. kształtowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej (działania edukacyjne, kampanie informacyjno-promocyjne, imprezy masowe oraz konkursy i festiwale ekologiczne, w tym: kampanie informacyjno-promocyjne, kampanie audiowizualne oraz programy edukacyjne dotyczące ochrony przyrody i wybranych aspektów ochrony środowiska prowadzone z udziałem środków masowego przekazu, społecznych organizacji ekologicznych i innych podmiotów; popularyzacja wiedzy o środowisku oraz kształtowanie proekologicznych postaw społecznych, konkursy i festiwale ekologiczne; działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych na obszarach chronionych; szkolenia oraz aktywna edukacja dla grup zawodowych wywierających największy wpływ na przyrodę).

12.1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym (rewitalizacja, rewaloryzacja, konserwacja, renowacja, restauracja, zachowanie, a także adaptacja na cele kulturalne obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem);

12.2. Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym (budowa, rozbudowa, remont i przebudowa instytucji kultury, zakup i remont trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej).

14.3.4. Lokalne strategie rozwoju

LSR LGD „PB” ściśle koresponduje również ze „Strategią zrównoważonego rozwoju powiatu hajnowskiego do 2015 roku”. Chodzi tu o zbieżność zarówno na poziomie misji, która w odniesieniu do powiatu została sformułowana następująco: „Misją powiatu jest rozwijanie wielofunkcyjnej, proekologicznej gospodarki, gwarantującej wzrost dochodów i poprawę warunków życia mieszkańców, przy jednoczesnym zachowaniu bogactwa kulturowo-religijnego obszaru powiatu oraz bogactwa przyrodniczego Puszczy Białowieskiej i doliny Narwi”, jak i na poziomie celów strategicznych. Spośród wymienionych w omawianym dokumencie 10 celów strategicznych 6 znajduje szerokie odzwierciedlenie w LSR LGD „PB”. Są to następujące cele:

- dostosowanie systemu kształcenia do warunków gospodarki rynkowej i wyzwań współczesności;
- wdrożenie skutecznego systemu (...) promocji powiatu;
- rozwiązanie problemu infrastruktury technicznej służącej rozwojowi gospodarki, potrzebom mieszkańców i ochroni środowiska;
- restrukturyzacja gospodarki rolnej powiatu;
- zintegrowane zagospodarowanie turystyczne powiatu;
- ochrona środowiska i bioróżnorodności, ze szczególnym uwzględnieniem Puszczy Białowieskiej i Doliny Górnej Narwi.

Strategie rozwoju gmin wchodzących w skład LGD „PB” w swoich misjach uznają za cel nadrzędny *„Wzrost poziomu i jakości życia mieszkańców poprzez rozwój różnych sektorów gospodarki, w tym przede wszystkim turystyki przy zrównoważonym wykorzystaniu zasobów naturalnych i walorów przyrodniczych regionu”*

a ich głównymi celami strategicznymi przeważnie są:

- wzmocnienie potencjału społecznego gminy,

- rozwój turystyki,
- wzmocnienie potencjału społecznego gminy,
- rozwój turystyki, rozwój bazy ekonomicznej gminy, opartej na rolnictwie i rozwijającej się w jego otoczeniu przedsiębiorczości dla wzrostu dochodów ludności i
- zapewnienie warunków dla wielofunkcyjnego rozwoju gminy poprzez
- wzrost kapitału społecznego oraz doskonalenie metod zarządzania gospodarką lokalną,
- stworzenie warunków do rozwoju turystyki i agroturystyki, jako alternatywnych źródeł dochodów mieszkańców gminy,
- rozwój kapitału społecznego poprzez rozwój infrastruktury instytucjonalnej i społecznej Gminy.

Współgrają one z misją zawartą w LSR i bezpośrednio korelują z celami głównymi:

- I. Rozwój turystyki bazującej na walorach przyrodniczych i kulturowych regionu Puszczy Białowieskiej.
- II. Zrównoważone różnicowanie działalności gospodarczej w oparciu o lokalne zasoby.
- III. Rozwój kapitału społecznego.

Przedstawiona powyżej analiza zestawionych celów LSR z innymi dokumentami planistycznymi pozwala stwierdzić, iż niewątpliwie cele LSR są do nich w dużej mierze komplementarne, a ich realizacja przyczyni się do rozwoju obszaru LGD zgodnie z głównymi celami zawartymi lokalnych i im nadrzędnych strategiach i planach rozwojowych.

15. WSKAZANIE PLANOWANYCH DZIAŁAŃ, PRZEDSIĘWZIĘĆ LUB OPERACJI REALIZOWANYCH PRZEZ LGD W RAMACH INNYCH PROGRAMÓW WDRAŻANYCH NA OBSZARZE OBJĘTYM LSR

15.1. PLANOWANE DZIAŁANIA REALIZOWANE PRZEZ LGD W RAMACH INNYCH PROGRAMÓW

Głównym obszarem działania Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska” jest realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach Osi IV Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013. Jednak aby w większym stopniu wspierać rozwój obszarów wiejskich, LGD „PB” planuje korzystać z innych funduszy pomocowych Unii Europejskiej, możliwych do wykorzystania przez LGD na swoim terenie. Głównym programem, z którego LGD „PB” planuje uzyskać wsparcie, jest PO Kapitał Ludzki. Będą to niewątpliwie przedsięwzięcia ukierunkowane na szkolenia potencjalnych beneficjentów z obszaru wdrażania LSR (np. rolników, mikroprzedsiębiorców, kwaterodawców) oraz inne oddolne inicjatywy wspierające rozwój tego regionu.

W ramach PO Kapitał Ludzki Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” planuje korzystać z następujących działań:

- 7.3. Inicjatywy lokalne na rzecz aktywnej integracji.
- 9.5 Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich.

15.2. MECHANIZMY ZABEZPIECZAJĄCE PRZED NAKŁADANIEM SIĘ POMOCY

Zaplanowanie realizacji zadań z kilku programów pomocowych wymusza na Lokalnych Grupach Działania stosowanie różnych mechanizmów zabezpieczających przed nakładaniem się pomocy finansowej uzyskanej z różnych źródeł. W przypadku Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska”, każdy dodatkowy wniosek o dofinansowanie do danego programu, będzie zawierał analizę ryzyka w zakresie nakładania się pomocy uzyskanej z tego programu z pomocą, którą LGD uzyskało wcześniej z PROW na wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju. Jeżeli w wyniku analizy ryzyko takie będzie występowało, zostaną zaproponowane propozycje mechanizmów uniemożliwiających nakładanie się pomocy.

Zabezpieczenie przed nałożeniem się pomocy finansowej będzie realizowane w następujących formach:

- Wszystkie zatrudnione przez LGD „PB” osoby będą miały opisane szczegółowe zakresy czynności, ze wskazaniem programu, na rzecz którego te czynności są wykonywane oraz będą miały podaną kwotę wynagrodzenia pochodzącą ze środków danego programu.
- Osoby zaangażowane jednocześnie w realizację dwóch programów lub więcej programów, w umowie o pracę będą miały określony wymiar czasu pracy przeznaczony na wykonanie zadań w ramach realizacji poszczególnych programów. Łączny wymiar czasu pracy nie może przy tym przekroczyć wielkości maksymalnej określonej w Kodeksie Pracy.
- Na dokumentach księgowych, stanowiących dowód poniesionych kosztów, będzie umieszczona w sposób trwały informacja, mówiąca z jakiego programu koszty te zostały pokryte. W przypadku kosztu współfinansowanego z dwóch lub więcej programów podana będzie informacja o tym, jaką część kosztów współfinansuje dany program. Sposób podziału kosztów na poszczególne programy powinien być merytorycznie uzasadniony.
- LGD „Puszcza Białowieska” utworzy wydzielone subkonta bankowe do obsługi każdego programu.
- Każdy realizowany program będzie miał wyznaczonego kierownika, który będzie odpowiedzialny za jego realizację oraz prawidłowe wydatkowanie środków.

16. PRZEWIDYWANY WPŁYW REALIZACJI LSR NA ROZWÓJ REGIONU I OBSZARÓW WIEJSKICH

Realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” w latach 2009-2015 przyczyni się do rozwoju obszarów wiejskich tego regionu. W ramach realizacji LSR planuje się zrealizowanie:

- Około 11 operacji w ramach różnicowania działalności w kierunku działalności nierolniczej.
- Około 11 operacji w ramach tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw.
- Około 22 operacji w ramach odnowy i rozwoju wsi.
- Około 110 operacji w ramach „małych grantów”.

W wyniku zakończenia wszystkich operacji w ramach trzech głównych przedsięwzięć zapisanych w LSR, zakłada się osiągnięcie następujących korzyści dla regionu:

1. Kraina Żubra obszarem atrakcyjnym turystycznie

PRODUKTY	<ul style="list-style-type: none"> • Powstanie nowych obiektów infrastrukturalnych • Wzrost liczby elementów zagospodarowania szlaków turystycznych • Zakupiony nowy sprzęt i wyposażenie do obiektów świadczących usługi turystyczne i około turystyczne • Powstanie nowych lub zmodernizowanie istniejących gospodarstw agroturystycznych • Wzrost liczby działań promujących region „Puszczy Białowieskiej”
REZULTATY	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby obiektów świadczących usługi turystyczne i około turystyczne • Lepsze wypromowanie regionu „Puszczy Białowieskiej”
ODDZIAŁYWANIA	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby turystów w regionie LGD „PB” • Wzrost przychodów z turystyki w regionie LGD „PB” • Wzrost poziomu przedsiębiorczości w regionie LGD „PB”

2. Produkty i usługi regionu Puszczy Białowieskiej znane i cenione

PRODUKTY	<ul style="list-style-type: none"> • Zakupione nowe maszyny, urządzenia i sprzęt do wytwarzania produktów regionalnych • Zmodernizowana infrastruktura służąca do wytwarzania produktów regionalnych • Wzrost liczby działań promujących produkty regionalne
REZULTATY	<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie produktów regionalnych regionu
ODDZIAŁYWANIA	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby turystów w regionie LGD „PB” • Wzrost przychodów z wytwarzania produktów regionalnych w regionie LGD „PB”

3. Aktywne i zintegrowane społeczeństwo skupione wokół regionalnych centrów kultury

PRODUKTY	<ul style="list-style-type: none"> • Rozbudowane lub przebudowane obiekty infrastrukturalne pełniące funkcje społeczne i rekreacyjne • Zakupione wyposażenie do obiektów infrastrukturalnych pełniących funkcje społeczne i rekreacyjne • Spotkania i wydarzenia kulturalne z udziałem mieszkańców
REZULTATY	<ul style="list-style-type: none"> • Udział społeczeństwa w oferowanych spotkaniach i wydarzeniach kulturalnych • Wzrost liczby obiektów spełniających funkcje społeczne
ODDZIAŁYWANIA	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost świadomości społecznej o posiadanych zasobach, walorach i możliwościach rozwoju • Integracja społeczeństwa regionu Puszczy Białowieskiej

17. ZAŁĄCZNIKI

Do przedmiotowej Strategii dołączono następujące załączniki:

Załącznik nr 1. Procedura wyboru operacji przez LGD

Załącznik nr 2. Procedura oceny zgodności operacji z LSR i wg lokalnych kryteriów wyboru

Załącznik nr 3. Procedura odwołania od rozstrzygnięć Rady